

SOFIA QUEER FORUM – SWEET UNION
ОФИЯ КВИЪР ФОРУМ – СЛАДЪК СЪЮЗ

2015

CS **SOFIA QUEER FORUM – SWEET UNION**
СОФИЯ КВИЪР ФОРУМ – СЛАДЪК СЪЮЗ 2015

Владия Михайлова / *Vladiya Mihaylova*
кураторка и съставителка / *curator and editor*

Колектив за обществени интервенции
Collective for Social Interventions

София / *Sofia*
2016

СЪДЪРЖАНИЕ / CONTENTS

СОФИЯ КУИЪР ФОРУМ - СЛАДЪК СЪЮЗ SOFIA QUEER FORUM - SWEET UNION

Владия Михайлова / Vladiya Mihaylova

София куйър форум - Сладък съюз
Sofia Queer Forum - Sweet Union (6)

Ще си спомнят за нас в бъдещето
They will remember us in the future (18)

Цирк! Моето различно семейство
Circus! My different family (64)

„Животът - това са две жени”
“Life - that is two women” (84)

ПАРАЛЕЛНА ПРОГРАМА PARALLEL PROGRAMME

Карол Радишевски: Да помним, че винаги
ще сме малцинство / Karol Radziszewski:
We must remember that we will always
be a minority (107)

Интервю Светла Енчева / Interview Svetla Encheva

Карлос Мота: Винаги трябва да мислим за
афектите, когато разглеждаме мащабните
политически въпроси... / Carlos Motta: We
always need to think about affects when
considering larger political issues... (115)

Интервю Владия Михайлова / Interview Vladiya Mihaylova

Елдар Богунов и Кролик Блек представени
от Боряна Росса и Олег Мавроматти / Eldar
Bogunov and Krolik Black presented by Boryana
Rossa and Oleg Mavromatti (123)

Олег Мавроматти / Oleg Mavromatti

галерия „Академия“ / Academy Gallery

ЩЕ СИ СПОМНЯТ ЗА НАС В БЪДЕЩЕТО
THEY WILL REMEMBER US IN THE FUTURE

Художници / Artists

Искра Благоева / Iskra Blagoeva (36)
Александър Гергинов / Alexander Gerginov (38)
Нилбар Гюреш / Nilbar Güreş (40)
Даниела Костова / Daniela Kostova (42)
Виктория Ломаско / Victoria Lomasko (44)
Карлос Мота / Carlos Motta (46)
Карол Радишевски / Karol Radziszewski (48)
Йоана Райковска / Joanna Rajkowska (52)
Янус Сама / Jaanus Samma (54)
Радостин Седевчев / Radostin Sedevchev (56)
Ясен Згуровски / Yassen Zgurovski (58)
Куиър кутия / Queer Box
Куратор Венелин Шурелов / Curator Venelin Shurelov (60)
Мартин Пенев / Martin Penev (61)
Ангел Чобанов / Angel Chobanov (61)

the fridge & Социален център „Хаспел“ / the fridge & Social Centre Haspel

ЦИРК! МОЕТО РАЗЛИЧНО СЕМЕЙСТВО
CIRCUS! MY DIFFERENT FAMILY

Стефан Кръстев / Stefan Krastev

Публичните дискусии в рамките на платформата
„Цирк! Моето различно семейство“
Public debates within the framework of the Circus!
My different family platform (69)

галерия „Васка Емануилова“ / Vaska Emanouilova Gallery

„ЖИВОТЪТ - ТОВА СА ДВЕ ЖЕНИ“ / “LIFE - THAT IS TWO WOMEN”

Сираго Циара / Syrago Tsiara

Изграждане и разрушаване на стереотипи. Образът на майката в гръцкото изкуство
и подривните гласове на новото гръцко кино
Constructing and distorting stereotypes. The image of the mother in Greek art and the
subversive voices of the new Greek cinema (99)

Боян Манчев / Boyan Manchev

Майка-автомат
Mother-Automaton (102)

Биографии / Biographies (127)

СОФИЯ КУИЪР ФОРУМ - СЛАДЪК СЪЮЗ

Владия Михайлова

SOFIA QUEER FORUM - SWEET UNION

Vladiya Mihaylova

Това, че емоциите са „свързани с нещо”, те са за нещо, означава, че в тях се съдържа определено отношение към света или начин на разбиране на света.

Сара Ахмед, *Културните политики на емоцията*¹

The “aboutness” of emotions means they involve a stance of the world, or a way of apprehending the world.

Sara Ahmed, *The Cultural Politics of Emotion*¹

„Сладък съюз” е мотото на третото издание на София куиър форум, което поставя в центъра темата за семейството. Стремим се да използваме самата дума куиър като глагол и/или действие спрямо определена ситуация. В този смисъл занимава ни много повече не това, какво е *куиър* или по какъв начин това определение е различно от всичко останало, а кои са онези неща, които стават *куиър*, проявяват се като *куиър* или са разбирани и възприемани като *куиър*. Годината 2015, в чийто край се случва форумът, е белязана от въпроса за брачната равнопоставеност, която официално беше легализирана в Америка, но не това е проблематиката или хоризонта, към който събитието се отнася. Без да изключва конкретни казуси за права, видимост и приемане на различията в рамките на обществото, София куиър форум се стреми да потърси по-широка

“Sweet Union” is the motto of the third edition of Sofia Queer Forum, which puts in the center the theme of the family. We strive to use the very word *queer* as a verb and/or an action within a certain situation. In this sense our interest is focused not so much on the definition what is *queer* and in what way it is different from all the rest, but rather on what are those things that become *queer*, that manifest as *queer* or are understood and accepted as *queer*. The year of 2015, at the end of which Sofia Queer Forum is taking place, is marked by the issue of marriage equality officially legalized in the USA but that is neither the set of problems nor the horizon that the event is referencing. Without excluding the concrete causes of rights, visibility and acceptance of difference within society, Sofia Queer Forum is striving to search for a wider platform where the *queer* is considered in a positive way - namely as a possibility (sort

¹ Sara Ahmed, *The Cultural Politics of Emotion*, Edinburgh: Edinburgh University Press, 2004, p. 7.

¹ Sara Ahmed, *The Cultural Politics of Emotion*, Edinburgh: Edinburgh University Press, 2004, p. 7.

Откриване на София куйър форум 2015 - Сладък съюз, галерия „Академия“, Национална художествена академия
Opening of Sofia Queer Forum 2015 - Sweet Union, Academy Gallery, National Academy of Art

платформа, в която *куйър* се мисли позитивно - а именно като (донякъде утопична) възможност, която има потенциал за социална и културна трансформация и предлага нов начин на мислене за връзките между хората. В увода на книгата си *В куйър време и място* Джудит (Джак) Халбърстам казва, че ако възприемем *куйър* като резултат от „странни темпоралности, въображаеми житейски планове и ексцентрични икономически практики, ние бихме разграничили това да-си-куйър от сексуалната идентичност и бихме се доближили до коментара на Фуко в „Приятелството като начин на живот“, че „хомосексуалността заплашва хората като „начин на живот“, а не като начин на правене на секс“². Концептуалната рамка на форума се основава на едно подобно

² Judith (Jack) Halberstam, *In a Queer Time and Place. Transgender Bodies, Subcultural Lives*, New York: New York University Press, 2005, p. 1. Цитирано е интервюто на Мишел Фуко за френското списание *Gai Pied* от април 1981 г.

Закриване на проекта „Цирк! Моето различно семейство“, the fridge & Социален център „Хаспел“
Closing of the project “Circus! My different family”, the fridge & Social Center Haspel

of utopian one) that has the potential for social and cultural transformation, while offering a new way of thinking about the relationships between people.

In the introduction to her book *In a Queer Time and Place* Judith (Jack) Halberstam says that: “If we try to think about queerness as an outcome of strange temporalities, imaginative life schedules, and eccentric economic practices, we detach queerness from the sexual identity and come closer to understanding Foucault’s comment in ‘Friendship as a Way of Life’ that ‘homosexuality threatens people as a “way of life” rather than as a way of having sex.’”² The conceptual framework of the forum is based on just such understanding which is itself based on a wide discursive platform. It includes feminist and various other marginal perspectives and questions as well as the

² Judith (Jack) Halberstam, *In a Queer Time and Place. Transgender Bodies, Subcultural Lives*, New York: New York University Press, 2005, p. 1. Quoted from Foucault’s interview for the French magazine *Gai Pied*, April 1981.

разбиране, което от своя страна стъпва на широка дискурсивна платформа. Тя включва феминистки и различни други маргинални перспективи и въпроси, както и променящите се роли вътре в самата хетеросексуална матрица. **Семейството в случая се разглежда като универсализирана хетеронормативна представа, която не само е вписана като една от ключовите институции в обществената структура, но представлява „идеал“, колонизиращ въображението и емоциите, предначертаващ житейски пътища и стигматизиращ сам по себе си различията.** Понякога този „идеал“ може да бъде еднакво ограничаващ както за хомосексуалните или транссексуални хора, така и за „нормалните“ мъже и жени. Изчерпан ли е „идеалът“, моделът на семейството, е въпрос, който по особен начин стои в контекста на обществото в България и не само в него. Това, което прави ситуацията на София куйър форум конкретна, е все още запазеният патриархален модел и представа за семейство, частично модернизирани и модифицирани от социализма и по специфичен начин вписани в консуматорската консервативност на постсоциалистическото общество след 1989 г. и „новата“ мейнстрийм популярна култура. Тези обществени нагласи намират място както в законодателството, така и по отношение на съществуващите ценности и убеждения. Те са част от социалните и културни матрици - от образния свят на изкуството до организацията на

changing roles within the heterosexual matrix itself. **Here the family is seen as a universal hetero-normative notion which is not only inscribed in the social structure as one of its key institutions but also constitutes an “ideal” that is colonizing the imagination and the emotions, which is defining one’s life project and is stigmatizing differences by its own substance.** At times this “ideal” might be equally restrictive for the homosexual and transsexual people as it is for the “normal” man and women. Has the “ideal”, the family model, exhausted its potential is a question which is specifically poised in the context of Bulgarian society and not only here. Sofia Queer Forum is situated rather specifically here within the still preserved patriarchal model and family notions that have been only partially modernized and modified by socialism. They have also been specifically inscribed within the consumerist conservative status quo of the post-socialist society after 1989 with its „new” mainstream popular culture. These public attitudes are addressed both in the legislation and in regard to the existing values and convictions. They are unavoidably part of the social and cultural matrix - from the imaginary of art to the organization of the social field. In spite of that the context where Sofia Queer Forum takes place also contains many of the shared problems of the *global queer community*. Among these are the overwhelming accent on the different identity, the gay mainstream culture, the framing of the *queer* and LGBTI problematic in connection to a scandalous life style, which is, on top of all, related to the urban cosmopolitan culture while being something foreign to

социалното поле. Въпреки това контекстът, в който се случва София куиър форум съдържа и много от споделените проблеми на *глобалната куиър общност*. Сред тях са преобладаващият акцент върху различната идентичност, гей мейнстрийм културата, възприемането на *куиър* и ЛГБТИ проблемите във връзка с определен скандален лайфстайл, който освен това е свързан с градска космополитност, чужда в живота на провинцията, и др. В тази посока може да се добави и характерната за други източноевропейски общества нагласа, че този кръг от въпроси е неавтентичен за живота на обществото, че той представлява мода и „западна заемка”, която подменя (националните/локални/традиционни - с различен акцент) ценности.

Всичко това ограничава разбирането за *куиър* във връзка с публичността; а именно, с въобразеното пространство, в което хората пребивават заедно и споделят еднакви права, включително правото на избор и на възможности за щастлив живот.

Сякаш пространството на акцията, на действието, на борбата, в което *куиър* потенциално би имало политически смисъл, се измества от различните форми на репрезентация, предложени от медиите. Именно те в България доминират общото информационно пространство и са много по-силни от активистката дейност.

Така например един от най-популярните транс* персонажи в медийната среда в България за дълго бе попфолк певецът Азис, чийто

life in the province, and so on. We might also add here the also typical attitude for other Eastern European societies that this set of questions is not authentic to society's life and that it is a kind of trend or a “Western import”, which is replacing the (national/local/traditional - differently stressed) values.

All of the above is limiting the understanding of *queer* in connection to the public. Namely, to the imagined space where people inhabit together and share the same rights, including the right of choice and the chance for a happy life. It seems that the space of action, of struggle, where *queer* might have, potentially, some political meaning is being pushed aside by the various forms of representation offered by the media. In Bulgaria it is dominating the common informational space and are much stronger than activist action. For instance, one of the most popular trans* characters from the media context of Bulgaria was for a long time the popfolk (*chalga*) singer Azis. His Roma background seemed to have located him - by definition far from the notion of the “normal” Bulgarian male. The complete change of style that he underwent almost a year ago changed him into a lumberjack kind of male. But he went back to elements from his previous image a bit later and that only demonstrated to what an extent Azis himself is a marketing product. (Azis himself has never proclaimed to be gay, though he had a noisy affair with another man - the so-called Kitaetsa (the Chinese) and officially presented him as his husband. Later both of them turned out to be married to women and publicly returned to their own families.) That image was

ромски произход сякаш предварително го отдалечаваше от образа на „нормалния“ български мъж. Пълната промяна на стила му преди повече от година, която го превърна в lumber мъж, а след това частично възвърна елементи от предишния му транс* образ, показва до каква степен самият Азис е маркетингов продукт. (Самият Азис никога не се е обявявал за гей, въпреки че имаше шумна връзка с друг мъж - т.нар. Китаец и официално го представяше за свой съпруг. Впоследствие и двамата се оказаха женени и се върнаха публично към семействата си.) Представата за това се допълни и от разиграната през рубриката „скандално“ в медийното пространство лична семейна история на певеца, която включва дъщеря му Рая и нейната майка Гала. За последната бе публикувана противоречива информация. Част от новините я представяха като професионална сводница. Така двойствената женска социална роля бе сведена обаче до образа на „работеща жена“, която се грижи за комфорта и кариерата на Азис (на мъжа си). Макар и поп фолк певецът да представлява интересен и сложен образ, който би следвало да се наблюдава внимателно, то донякъде ясно се съставя представата по-скоро за транс* опаковка, под която прозира познатата структура на патриархалното семейство с водеща роля на мъжа.

В процеса на подготовката на София куиър форум в голяма част от разговорите с по-широк кръг различни като професия и интереси хетеросексуални мъже се споменаваше

further complemented by the personal/family story of the singer, his daughter Raya and her mother Gala, which played out in media space within the rubrics of the “scandalous”. The mother character was given contradictory coverage. Part of the news reports presented her as a professional bawd and that reduced the dubious female social role to the image of a “working woman” who is taking care for the comfort and career of Azis, her husband. This popfolk singer is no doubt an interesting and much more complex phenomenon which merits close observation and analysis. However, we can quite clearly deduce here the conclusion that this is rather a trans* kind of packaging under which one can see the familiar structure of the patriarchal family with the male in the leading role. While in preparation for Sofia Queer Forum, the name of Azis came up in many of the conversations we had with a wider circle of a variety of heterosexual men of various professions and interests. It turned out that Azis is indeed the figure which for them represents the homo- and/or transsexuality. In most cases the singer is a cause for revulsion precisely because of his “lack of authenticity”; the revulsion is later on easily transferred on to Sofia Pride or to the activities in general of a variety of none-governmental organizations related to the LGBTI rights. The latter are much less present in the media and are *de facto* unknown. This is why they fall easily within the common tune of “lack of authenticity”. The world of show business, it appears, influences life role patterns so that the understanding about this *queerness* (which includes conflicting, diverse and unclear aspects within the popular

именно Азис. Той се оказва една от фигурите, с които те свързват хомо и/или транссексуалността. В повечето случаи певецът обаче предизвиква отвращение именно поради своята „неавтентичност“ и това отвращение лесно се пренасочва към София прайд или въобще към дейностите на различни неправителствени организации, свързани с ЛГБТИ права. Последните са много по-малко медийно представени и де факто са непознати, затова и лесно попадат в общата нагласа за „неавтентичност“. Оказва се, че светът на шоубизнеса влияе върху житейските ролеви модели така, че разбирането за това, че *да-си-куиър* (в това се включват противоречиви, различни, неясни неща в популярното съзнание) означава преди всичко *да-си-фалишив*.

Имайки предвид това, с поставянето на темата за семейството София куиър форум се изправя пред сложна ситуация: от една страна, да не попадне в тесни прочити и формат на застъпничество за гей бракове, и от друга, да не бъде разчетен като проводник на неавтентично съдържание и/или на привнесен дискурс, който е споделим само сред малка избрана група от хора. Не на последно място стои и въпросът как да мислим семейството политически, когато за голяма част не само хетеросексуални, но и хомосексуални хора то е в сферата на личния живот и е територия на частното. Да припомним накратко, че едно от най-често срещаните мнения сред по-широката кръг от хора за София прайд е, че те нямат нищо против

consciousness) means above all else *to-be-false*.

Having all of the above in mind, by foregrounding the theme of the family Sofia Queer Forum is facing a complicated situation: on one side, it should not fall for the narrow readings and the format of defending the gay marriage; while on the other - it should not be seen as a transmitter of inauthentic content and/or imported discourse, which is shared only within a small group of select individuals. Last but not least is the question about how should we think about the family in a political way when for a large part of both heterosexual and homosexual people, that is within the sphere of private life and the private domain. Let us be reminded in brief that one of the most common opinions about Sofia Pride, which is shared within the wider circle of people, is that they have nothing against the different sexual choice but they do not want it to be “stuck” right into their faces; that is to say - they do not want neither publicity, nor recognition of the political action which is related to the shared life of society. Let us go back to the commentary made by Foucault as quoted by Halberstam that homosexuality is a threat precisely as a “way of life”. For Foucault that above all meant the variety of possible relations between people who, in their turn, are creating various social forms, spaces, and practices that are demolishing the dominant model of the heterosexual nucleus family. The concrete perspective to think about this is “friendship”. Having in mind this way of relating, Sofia Queer Forum is trying to question the very naturalized and universal

различния сексуален избор, но не искат да им „навират“ този избор в очите; т.е. не искат нито публичност, нито да припознаят действието като политическо, свързано със споделения живот на обществото.

Да се върнем към коментара на Фуко, цитиран от Халбърстам, че хомосексуалността е заплаха именно като „начин на живот“. За Фуко това означава преди всичко различни възможни връзки между хората, които от своя страна създават различни социални форми, пространства, практики, разрушаващи господстващия модел на хетеросексуалното атомарно семейство. Конкретна призма за мислене за това е „приятелството“. Имайки предвид този начин на отношение, София куиър форум се опитва да постави под въпрос именно натурализираната универсална представа за семейство. Да я види като въображаем конструкт, който е нефункционален спрямо условията на живеенето, и провалът той да бъде изпълнен важи както за тези, чиито път следва видимо различна посока, така и за онези, които по-лесно се вписват в хетеронормативните представи, но остават неудовлетворени и самотни в постигането на този модел. Тук се имат предвид най-вече онези социални и икономически практики, за които говори Халбърстам и през които могат да се мислят сложните житейски структури на взаимоотношения било то на самотни майки, по-възрастни жени, бедни, мигранти, роми и други групи от хора, които са обект на различни механизми и форми на изключване.

notion for what a family is. It aims to see it as an imaginary construct, which is non-functional in view of the life circumstances. The failure to fulfill that construct is applicable to those whose ways are obviously following a different path, as much as for others who are easier to fit within the heteronormative notions but are still left out unsatisfied and lonely while striving to fit the model. Here we mainly have in mind those social and economical practices that Halberstam is talking about. These are a good filter to use for thinking about the complex real life structures of relations - be those as they may of lone mothers, elderly women, the poor, the migrants, the Roma and other groups of people who are subjected to a variety of mechanisms and forms of exclusion. Of course, this position is risking widening and depoliticizing the very notion of *queer*.

Sofia Queer Forum is keenly aware of the danger. This is why Sofia Queer Forum makes an attempt to build some bridges and establish solidarity between various subject positions while aiming at “opening up” the thinking of the family as a territory for a range of options for togetherness, to be “us”. In the very togetherness implied by the “us” and the “we” one might discover various forms for self-definition and connections between “me” and “you”. Are loneliness and/or love gender specific is the question present within the general frame of events in 2015 that are unified under the motto “Sweet Union”. Is it not possible to search for sharing beyond the sexual identity within the situation of an ever more precarious life? This kind of life is able to trigger the easy feeling of loneliness through the enforced

Разбира се, една подобна позиция крие в себе си риск да разшири и деполитизира самото понятие *куиър*. **С ясното съзнание за това, София куйър форум прави опит за прехвърляне на мостове и солидаризиране между различни субектни позиции с целта да „отвори” мисленето за семейството като територия на различни възможности на заедност, на „ние”;** като в самата споделеност на тези „ние”-та се откриват разни форми на себеопределяне и връзки между „аз” и „ти”.

Има ли пол самотата или любовта, са въпроси, които присъстват в общата рамка от събития за 2015 г., обединени под мотото „Сладък съюз”. Нима не може да се търси споделеност отвъд сексуалната идентичност в условията на все по-неустойчив живот, който чрез принудителната мобилност, изискването за гъвкавост, напрежението и липсата на сигурност, преумората, консервативните консуматорски образи и модели и т.н. поражда лесно усещане за самотност и бързо може създаде представата за личен провал; включително провалът да се изпълни „идеалния” модел на семейството.

Дали куйър гледната точка може да ни покаже пътища отвъд натоварения с очаквания и фрустрации дисциплиниран хетеросексуален свят?

Целта на София куйър форум 2015 - Сладък съюз е не толкова да даде отговори на тези въпроси, а по-скоро да ги развие и да намери пътища да ги постави публично. Инструментите, които са използвани за това, са

mobility, the demand for flexibility, the tensions and the lack of security, the over exhaustion, the conservative consumerist images and models, and so on. It may also create the idea of personal failure including the failure to fulfill the “ideal” family model.

Is it possible that the queer point of view may show us the ways beyond the heterosexual disciplined world that is loaded with expectations and frustrations?

The goal of Sofia Queer Forum 2015 - Sweet Union is not so much to provide answers to these questions but to rather develop them and to find ways of posing them in public view. The tools used to achieve this goal are above all anthropological. With those we are trying to see or at least imagine various models that are not only oriented towards the future or present in the “now”, but that have also existed in the past. On this territory tradition may appear to be unconditional. We have the conscious desire to look for an institutional positioning of these problems which in this case means to unite within a common frame the spaces of the National Academy of Art, the Sofia City Art Gallery’s branch “Vaska Emanouilova” Gallery, alongside other spaces that are less institutionalized, such as the self-organized space of the fridge & Social Center Haspel, as well as the discussion-based platforms such as the Red House Center for Culture and Debate. The central event of Sofia Queer Forum is the exhibition “**They will remember us in the future**” at the Academy Gallery, which is manifesting the various relations between “me” and “you”. The exhibition consists of works defining many possible

най-вече антропологически; чрез тях се опитваме да видим или да си въобразим различни модели, не само ориентирани към бъдещето или присъстващи в настоящето, но и съществували в миналото, на чиято територия традицията не се оказва безусловна. Съзнателно е желанието да се търси институционалното представяне на тези проблеми - в случая да се обединят в обща рамка пространства като галерията на Националната художествена академия, галерия „Васка Емануилова“, филиал на Софийска градска художествена галерия, заедно с други, по-нерегламентирани места като самоорганизираното пространство на the fridge & Социален център „Хаспел“ или пък дискуссионни платформи като Център за култура и дебат „Червената къща“.

Централна за форума е изложбата **„Ще си спомнят за нас в бъдещето“** в галерия „Академия“, която показва различни връзки между „аз“ и „ти“. Тя представлява множество от възможни начини хората да бъдат заедно, различни „ние“-та, които създават разнообразни представи за интимност и семейство. Работите, включени в нея, по един или друг начин са форми на отклонение от общоприетите всекидневни представи за „нормално“ семейство. В този смисъл те са *куиър* действия, които показват широтата на разбирането за това, какво може да бъде семейството: между *семейството-като-закон*, свързано с традицията, социалните стереотипи и навици, и *семейството-като-проект* - с отворен вектор към бъдещето като личен, интимен начин на споделяне на света.

ways for people to be together, to have diverse forms of “us” that are establishing a variety of notions for what intimacy and family are. The works in the exhibition demonstrate, in one way or another, forms of deviation from the accepted everyday life notions for a “normal family”. In this sense they are *queer* actions representing the wide range of understandings for what a family might be - between the *family-as-the-law*, which is rooted in tradition, social stereotypes and habit, and the *family-as-a-project*, which offers an open vector towards the future as a personal and intimate way for world-sharing. The exhibition showcases images and stories of love, longing, desire, compassion, happiness, and/or loneliness that are intertwined with more general themes such as those about the generational divides, the cultural limits, the diverse communities, the economic, social and psychological conditions and ways of existence for people.

The platform **“Circus! My different family”** at the fridge & Social Center Haspel is also part of Sofia Queer Forum 2015. It provides a space for participation and debate while targeting marginal groups, people with restricted access to culture and those who feel different and unrepresented in society. This is an open-call exhibition in process where all submitted proposals are accepted without selection as long as they refer to the theme of “my different family”, as well as a cycle of debates moderated by the cultural anthropologist **Stefan Krastev**. The parallel programme presents the exhibition **“Life - that is two women”** in the “Vaska Emanouilova” Gallery which is investigating the image of the mother as one of the most persistent and

Изложбата съдържа образи и истории за любовта, копнежа, желанието, съпричастността, щастието и/или самотата, които се преплитат с по-общии теми - като тези за поколенията, културните граници, различните по характера си общности, икономически, социални и психологически условия и начини на съществуване на хората. Част от форума е и платформата „Цирк! Моето различно семейство” в the fridge & Социален център „Хаспел”, която дава място за участие и дебати и е насочена към маргинални групи, хора с ограничен достъп до култура и такива, които се чувстват различни и непредставени в обществото. Проектът обединява изложба в процес, в която се приемат без селекция всички постъпили предложения на тема „Моето различно семейство”, и серия от дебати, водени от антрополога **Стефан Кръстев**. Паралелната програма включва още и изложбата „Животът - това са две жени” в галерия „Васка Емануилова”, която изследва образа на майката като един от най-устойчивите и консервативни образи в традицията на българското изобразително изкуство. В тази рамка се разполагат и лекциите на **Сираго Циара** и **Боян Манчев**. Публичните представяния включват още и лекция-разговор с **Карлос Мота** за проекта му *Джендър таланти* и цялостната му работа по проблемите на демокрацията, човешките права и културните различия, както и представяне на списанието *DIK Fagazine* и опита с изследването и осмислянето на куиър архиви на **Карол Радишевски**.

conservative images that are traditional for visual arts in Bulgaria. The same part of Sofia Queer Forum hosts the lectures of **Syrago Tsiara** and **Boyan Manchev**. The public presentations were complemented by the lecture and discussion with **Carlos Motta** concerning his project *Gender Talents* as well as his entire work on the issues of democracy, human rights and cultural differences. There was also the presentation of the *DIK Fagazine* and the experiences related to investigating and thinking about the queer archives of the artist **Karol Radziszewski**.

Карол Радишевски, *FILO* семейство, 2015, инсталляция, детайл / Karol Radziszewski, *FILO Family*, 2015, installation, detail

ЩЕ СИ СПОМНЯТ ЗА НАС В БЪДЕЩЕТО THEY WILL REMEMBER US IN THE FUTURE

Галерия „Академия”, Национална художествена академия
Academy Gallery, National Academy of Art

Искра Благоева	Iskra Blagoeva
Александър Гергинов	Alexander Gerginov
Нилбар Гюреш	Nilbar Güreş
Даниела Костова	Daniela Kostova
Виктория Ломаско	Victoria Lomasko
Карлос Мота	Carlos Motta
Карол Радишевски	Karol Radziszewski
Йоана Райковска	Joanna Rajkowska
Янус Сама	Jaanus Samma
Радостин Седевчев	Radostin Sedevchev
Ясен Згуровски	Yasen Zgurovski
КУИЪР КУТИЯ	QUEER BOX
Куратор Венелин Шурелов	Curator Venelin Shurelov
Мартин Пенев	Martin Penev
Ангел Чобанов	Angel Chobanov

Никога не сме били куйтър и въпреки това да-си-куйтър съществува за нас като идеал, който може да бъде почерпан от миналото и да бъде използван за въобразяването на бъдеще.

Хосе Естебан Муньоз, *Cruising Utopia*¹

„Ще си спомнят за нас в бъдещето” е изложба, вдъхновена от стих на Сафо, който е обръщение към неznайна любима - „Някой ще си спомня, казвам, и в други времена за нас...”².

Кои сме „ние”, кой е този „някой” и кога (в бъдещето ли) вече ще „сме” спомен (от миналото ли), ще сме в паметта ли, която се помни? За стиха на Сафо настоящето е решаващ момент за въобразяването на друго време; може би на бъдеще, може би на минало в бъдещето, а може би на онова време, което е възможно, но което никога няма да се случи. Въпреки това „казвам” е решителен перформативен акт, който, независимо от вероятните провали, утвърждава силата на едно конкретно „ние”. „Ние” е онзи връзка между „аз” и „ти”, която не само представлява различни модели на идентификация и разграничения, но и дава представата за свят - за ценности, поведение, чувства, които събират хората. Изложбата се връща към мисленето за тази първична конструкция на

¹ José Esteban Muñoz, *Cruising Utopia: The Then and There of Queer Futurity*, New York: New York University Press, 2009, p. 2.

² Сафо, *100 + 1 фрагмента*, превод от старогръцки Яна Букова, София: Стигмати, 2009, фр. 85, стр. 118.

We have never been queer, yet queerness exists for us as an identity that can be distilled from the past and used to imagine a future.

José Esteban Muñoz, *Cruising Utopia*¹

“They will remember us in the future” is an exhibition inspired by Sappho’s verse addressing the unknown lover - “Someone will remember us, I say, even in another time ...”².

Who are “we”, who is this “someone” and when (in the future?) will “we be” memory (from the past?), a memory to be remembered? In Sappho’s verse, the present is the defining moment for imagining another time; perhaps a future, perhaps a past in the future, or perhaps that time, which is possible, but will never be. Yet, “I say” is a resolute, performative act which, irrespective of the likely failures, affirms the power of a specific “we”. “We” is that connection between “me” and “you” which not only represents different models of identification and delimitations but provides the idea of a world - of values, behaviour, feelings - which brings people together. The exhibition goes back to the interpretation of this primary structure of community and focuses on various possible forms

¹ José Esteban Muñoz, *Cruising Utopia: The Then and There of Queer Futurity*, New York: New York University Press, 2009, p. 2.

² Sappho, *100+1 Fragments*, Bulgarian translation \by Yana Bukova, Sofia: Stigmati, 2009, Fr. 85, p. 118.

общността, като акцентира върху различни възможни форми на заедност. По-близо до установените социални модели или по-далече, всички те показват относителността на възприятията за семейство, интимно споделяне, майчинство, роли на мъжа и жената, както и на самия идеал за заедност, свързан с разбиранията за осъщественост, щастие и „нормалност”. Художниците създават или изследват архиви, иронизират клишета, разказват истории, преосмислят миналото и си въобразяват бъдеще, като по различен начин работите им водят към светове, различаващи се от доминиращите социални стереотипи. *Семейството-като-закон* - като институция, свързана с навиците, традициите и властовите процедури, и *семейството-като-проект* - като интимност и споделяне, като свят, са две модалности, които присъстват във всички произведения в изложбата. Именно техните пресечни точки дават видимост на отместванията в настоящето, в което се състои и *политическото намерение* на събитието.

Каква е пърформативната сила на разказите и как създаването на истории води към „друго време” може да се види във филма на Карлос Мота *Желания*, текстът за който е написан съвместно с Мая Микдаши. Връщането назад към късния колониален период в Колумбия и късната Османска империя в Бейрут се случва чрез житейските съдби на две героини, в които се отразяват нагласите на времето, законите на семейството

of togetherness. Whether closer to the established social patterns or at a distance, they all reveal the relativity of perceptions of family, intimate sharing, motherhood, roles of the man and the woman, and of the ideal of togetherness associated with the understanding of a fulfilling life, happiness and “normality”. Artists create or explore archives, deride clichés, tell stories, rethink the past and imagine a futurity, their works lead in one way or another to worlds that differ from the dominant social stereotypes. *Family-as-the-law* - as an institution associated with the habits, traditions and power-exercising procedures, and *family-as-a-project* - as intimacy and sharing, as a world, are two modalities present in all the works in the exhibition. Their points of intersection are the ones that make shifts in the present visible, and this is precisely the *political intent* of the event.

What performative power the stories have, and how the creation of stories leads to “another time”, can be seen in Carlos Motta’s film *Deseos (Desires)*, with the script co-written with Maya Mikdashi. The retrospective look at the late colonial period in Colombia, and the late Ottoman Empire in Beirut, goes through the life and destiny of the two characters that reveal the attitudes of the time, the laws of the family and the stigma of public habits. Martina’s androgynous nature makes her different from the others in the same way as the wishes of Nour prove impossible to come true within the traditions of society. This difference

и стигмата на обществените порядки. Андрогинността на Мартина я различава от останалите, така, както желанията на Нур се оказват неосъществими в рамките на традициите на обществото. Различието сближава двете герои на филма и двата разказа, които иначе въплъщават отделни исторически процеси, география и социална среда. Въобразяването на тези житейски истории се базира едновременно на документални факти, на интерпретация и на критическа рефлексия за времето, към което се отнасят. Въпреки неприкритата *политичност* на този подход, която се състои в това да се говори по друг начин, да се разказват потиснати истории, да се търсят алтернативи, филмът не толкова декларира определена позиция, колкото дава възможност. В него важна е емоцията,

brings close the two characters both in the film and the two stories, which otherwise reflect separate historical processes, geography, and social environment. The imagining of these life stories is based simultaneously on documentary evidence, interpretation, and critical reflection of the time to which they relate. Although employing an undisguised *politicalness* of the approach which consists in talking differently, telling suppressed stories, looking for alternatives, the film is not so much about declaring a stand than providing a possibility. It holds the emotion important, however, not as an irrational force with a destructive effect on the “reasonable” mainstays of the world but as an instrument of empathy using the language of emotions to expand *politically* the ideas for a human world. Sadness and pain, love and

но не като ирационална сила, която е деструктивна спрямо „разумните“ опори на света, а като инструмент на емпатия, който чрез езика на чувствата *политически* разширява представите за човешки свят. Тъгата и болката, любовта и копнежът, предателството и прощката са болезнено открити така, че въпреки остротата на вътрешните противоречия и битки да носят усещането за умиротворение от живота, от самия акт на любов и най-вече от постигането на себе си. Двата разказа всъщност показват формирането на силни субективности, които по един или друг начин успяват да намерят възможна позиция и роля в обществото.

Куиър емоционалността, която едновременно критически разширява познанието и носи в себе си силата на емпатията, като разкрива света на другия, е отправна точка и негласен аргумент в много от работите на Нилбар Гюреш. В изложбата са включени две фотографии от серията *çirçir*, които показват две различни представи за поведение на жената. Художничката намира пресечните точки между тях отвъд поколенията и социалния статус и „примирява“ пространствата, в които са показани тези жени: ниско долу, в двора, и високо горе, на хълма. Разтварянето на кожухчето сякаш разкрива и гърдите, то е молитвено обръщане към небето и бога. Жестът е много различен от

longing, betrayal and forgiveness, all are painfully exposed in such a way that, despite the acuteness of internal contradictions and battles, they can bring a sense of peace born from life, from the very act of love, and especially from self-affirmation. In fact, the two stories show the formation of strong personalities who in one way or another manage to find a possible position and role in society. **Queer emotionality, which simultaneously expands the critical knowledge and is charged with the power of empathy that opens up the other person's world, represents the starting point and implicit argument in many of the works of Nilbar Güreş.** The exhibition includes two photographs from the *çirçir*, series that show two different ideas of the behaviour a woman should have. The artist finds the points of intersection between these ideas beyond the generations and social status, but also goes further in “reconciling” the spaces where these women are depicted: down low in the yard and high up on the hill. Her gaping coat as if uncovers her breasts too, it is the addressing of the heavens and god in prayer. The gesture is very different from the two daring bodies turned to each other in the photograph *Breasts*. The opposition in these works, however, has been brought to a complete, comprehensive picture of a

дързостта на двете устремени едно към друго тела във фотографията *Гърдите*. Опозицията между работите обаче е снета в завършена, цялостна представа за женски свят, в който няма никаква недостатъчност, дори напротив - *самостоятелността на този свят му дава силата да бъде целият възможен свят.*

И за Нилбар Гюреш, както и за много от другите автори, включени в изложбата, традицията, нейните знаци, символика, пространства са важни, доколкото в тях могат да се открият вътрешни фрагменти, които не пасват в монолитните представи за наследство, да се намерят други гледни точки, друго възприятие. Традицията е нещо близко, което е част от човешката идентичност, но е и консервативен закон, написан от бащите и за бащите, който пази статуквото в обществото.

female world that does not suffer from any shortage, on the contrary - *the independence of this world empowers it to be the whole possible world.*

To Nilbar Güreş, and also to many of the other artists presented in the exhibition, the tradition, its signs, symbols, spaces, are important to the extent to which it is possible to find internal fragments in them that do not fit into the monolithic notions of legacy, to find other points of view and a different perception. Tradition is something close, a part of human identity, but it is also a conservative law written by the fathers and for the fathers, aiming to keep the status quo in society.

In her graphic reportages and drawings, Victoria Lomasko often refers to the subject of the family and more specifically, the role of women in

◀ Нилбар Гюреш, *Гърдите (Göğüsler)*, 2010 / Сефин, 2010
От серията *çirçir*
Nilbar Güreş, *Breasts (Göğüsler)*, 2010 / Nilbar Güreş, *Sefine*, 2010
From the series *çirçir*

В своите графични репортажи и рисунки Виктория Ломаско често засяга темата за семейството и най-вече за ролята на жените в него, проблемите, с които те се срещат в патриархалните структури, контролирани от мъжете. **Работите на Ломаско правят видими трудностите, пред които се изправят разведените жени в провинцията в Русия, секс работничките, лесбийските семейства. Пътешествията ѝ в Киргизстан, Ереван (Армения), Дагестан показват особен тип смесване между модерно и традиционно общество, в който все още до голяма степен се запазва силата на родовите закони, които отреждат на жената вторична роля в семейството и спомагат за това тя да бъде обект на различни форми на насилие, произхождащи от самите религиозни и културни порядки.** Трите образа, включени в изложбата под формата на плакати, представляват всъщност шаблони (стенсили), които художничката реализира обикновено в градска среда. Кратката, директна форма на техните послания насочва погледа към огромни проблеми, свързани с възприемането на жената преди всичко през нейната функция на гарант за стабилността и икономическото продължаване на рода. Негласният отказ за даване на равни права и ценност

it, as well as the issues they face in the patriarchal men-controlled structures. **The works of Lomasko bring into the open the hardships experienced by divorced women in the Russian countryside, sex workers, lesbian families. Her travelling around Kyrgyzstan, Yerevan (Armenia), Dagestan, reveals a particular mix between modern and traditional society still largely recognizing the authority of family laws, which impose on the woman a secondary role in the family and contribute to her suffering violence in various forms originating precisely from the religious and cultural habits.** The three images, featured in the exhibition on posters, are in fact stencils usually produced by the artist in an urban environment. Their short, direct messages draw focus on enormous problems, associated with the perception of the woman first and foremost in terms of her function as a guarantor of the stability and economic procreation of the family. The implicit refusal to grant equal rights and value lies in the core of most of the problems associated with domestic violence and misogynous attitudes of the public such as those expressed towards childless women. **Violence is embodied in the very act of excluding women from publicity and confining them to the home space, along with the issues about**

Виктория Ломаско
Кому си длъжна да седиш вкъщи?,
2014; Толкова незабележимо, толкова
домашно, 2014; Адът не е в отсъствието
на деца, а в натиска на хората...
Бездетна - за нищо не става, 2015

Victoria Lomasko
Whom are you sitting at home for?, 2014;
So unobtrusive, so domestic, 2014;
*It is not being childless that is hellish, but
the pressure people put on you for being
childless... A childless woman is a waste
of space*, 2015

Йоана Райковска >
Писмо до Роза, 2012, слайдшоу с колажи
Joanna Rajkowska
A Letter to Rosa, 2012, slideshow of collages

Колекция / Collection Wrocław
Contemporary Museum, Poland

стои в основата на голяма част от проблемите, свързани с домашното насилие и мизогинните настроения в обществото, реализиращи се в нагласите спрямо бездетните жени например.

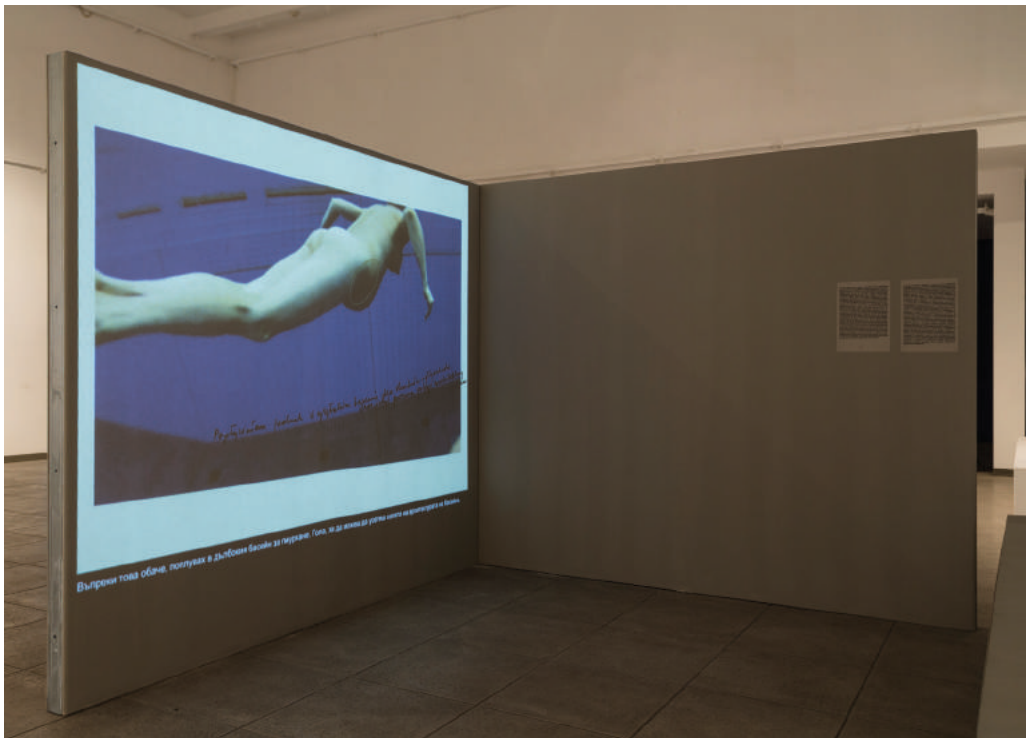
Насилието, което носи самото действие на изключване на жените от публичността, затварянето им в пространството на дома, заедно с въпросите за правото да притежават и владеят собствените си тела и да избират начина си на живот, са точките, в които мисленето за различията (на куиър) се доближава до основни теми във феминизма.

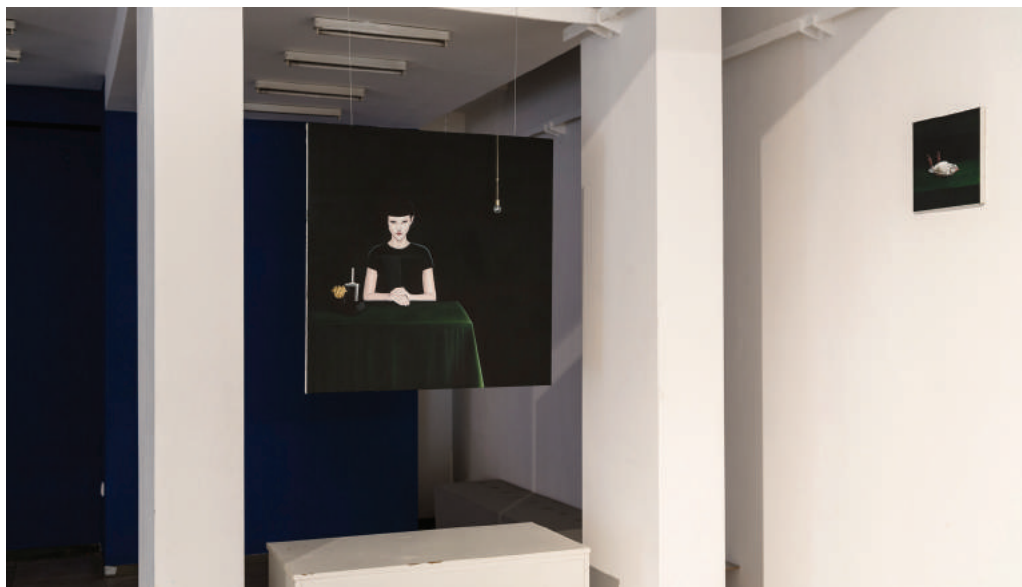
В работата *Писмо до Роза* Йоана Райковска изхожда от правото на жената да притежава и да работи със собственото си тяло, като споделя със зрителите интимната си връзка със своето дете - Роза. Износването и раждането на бебето художничката превръща в процес на споделяне между тях и със света, който същевременно с това е и процес на предаване на културна памет. Този своеобразен завет се случва интуитивно между майката и дъщерята. Той обаче не касае женския свят или женската роля в обществото, а представлява дълбоко личен акт на прошка, на трансформация на негативната памет за времето на нацизма, превърнала се в колективна травма за полската история - в ново начало, в позитивна възможност.

their right to own and possess their own bodies, or to make life choices. These are the points where the thinking about differences (about queer) draws nearer to major subjects in feminism.

Joanna Rajkowska has based her work *A Letter to Rosa* on the woman's right to own and work with her own body, and shares with the audience her intimate relationship with her child Rosa. The carrying and delivery of the baby is presented by the artist as a process of sharing between mother and child, and between them and the world. It is also a process of handing down cultural memory. This specific legacy is passed on intuitively from mother to daughter. However, it does not concern the female world or the female role in society, but is a deeply personal act of forgiveness, of transformation of the negative memory about Nazi times, which has grown into a collective trauma in Polish history, into a new beginning, a positive opportunity. The drawings and stories, thought of as a long letter to Rosa, show the strength of the female voice, of the mother who can step into the traditional male role of the father in handing down the knowledge and meaning of ancestral memory.

The image and role of the mother is a subject present in the exhibition *They will remember us in the*

Рисунките и разказите, мислени като едно дълго писмо до Роза, показват силата на женския глас, на майката, която може да заеме традиционната роля на мъжа - бащата, при предаването на знанието и смисъла на родовата памет.

Образът и ролята на майката е тема, която присъства в изложбата „Ще си спомнят за нас в бъдещето” и продължава в другите събития, които са част от София Куиър Форум; майката като жена, като пазителка на традицията, като гарант за продължението на семейството, като символ на милостта и/или страданието, изкуплението, прошката.

В рамките на българската култура майката преди всичко е позитивен, светъл персонаж. Тя неизменно е разбираща, обичаща и свързана с дома³, затова и работата на Искра

future and continued in the other events that are part of Sofia Queer Forum; the mother as a woman, as a guardian of tradition, as a guarantor for the continuation of the family line, as a symbol of mercy and/or suffering, redemption, forgiveness.

In Bulgarian culture, the mother is above all a positive, bright character. She is invariably understanding, loving and connected with her home³, which is why the work of Iskra Blagoeva appears to be controversial in terms of the imposed stereotypes. The artist refers to the mythological image of Harpalyce in which she finds a phantasmatic antithesis of the good and kind image of the mother and in this way denaturalizes the characteristics and values this image associates with. The background in black, the dark colours and the picture

³ Върху образа, ролята и фигурата на майката е обърнато специално внимание в рамките на София куиър форум в изложбата „Животът - това са две жени”.

³ The image, role and figure of the mother are specifically addressed within Sofia Queer Forum in the exhibition “Life - that is two women”.

< Искра Благоева, Самата Харпалика внезапно огладня, 2015
От серията Черни картини от радостни събития
Iskra Blagoeva, Harpalyce Suddenly Got an Appetite Herself, 2015
From the series Black Paintings of Cheerful Events

Благоева се оказва противоречива спрямо съществуващите стереотипи. Обръщайки се към митологичния образ на Харпалика художничката намира фантазмен антипод на добрия и благ образ на майката, като по този начин денатурализира характеристиките и ценностите, с които той се свързва. Черният фон, тъмните цветове и картината с умряла птица подчертават усещането за смърт, обратно на раждането и плодовитостта. Макар и да избира персонаж от митологията, авторката превръща Харпалика в съвременничка и я поставя във връзка с консуматорската култура, която „тиражира” образа на жената като обект на мъжките желания и страсти. В случая смъртта е разбрана от Искра Благоева като радикален жест на отказ от участие, като крайно, чудовищно прекъсване на линията на възпроизводството.

Критична гледна точка спрямо стереотипите като инструменти на репрезентация и на „нормализация” на различията в обществото може да се открие в голяма част от работите в изложбата; било то във връзка с традицията, с популярните разбирания или с усвоените клишета. В работата на Янус Сама AAFAGC (*приложно изкуство за гей клуб*), създадена съвместно с Ало Пайстик, те са изведени и коментирани на естетическо

of a dead bird intensify the feeling of death, as opposed to birth and fertility. Though she chooses a character from mythology, the artist depicts Harpalyce as our contemporary and connects her with the consumer culture which circulates the image of women as an object of male desires and passions. In this particular case, death is interpreted by Iskra Blagoeva as a radical gesture of refusal to participate, as a terminal, monstrous interruption of the line of reproduction.

A critical viewpoint on the stereotypes as tools of representation and “normalization” of the differences in society can be found in many of the works included in the exhibition; whether relating to the tradition, or popular views or adopted clichés. In the work of Jaanus Samma AAFAGC (*Applied Art for a Gay Club*), created together with Alo Paistik, they are developed and commented at the aesthetic level. The photographs in the exhibition are related with a video project of six short scenes of half-naked, erotically attractive men working. The project itself comments on the homoerotic videos usually shown in gay clubs, and contrasts two realities, ironically highlighting the stereotypes to which they relate: on the one hand the provincial, traditional world, the idyllic idea about countryside and labour, and on the other hand, the urban, cosmopolitan

ниво. Фотографиите в изложбата са свързани с видео проекта от шест кратки сцени на полуголи еротично привлекателни работещи мъже. Самият проект коментира хомоеротичните видеа, обикновено покзвани в гей клубовете, и противопоставя две реалности, като с ирония акцентира върху стереотипите, с които те са свързани: от една страна, провинциалният, традиционен свят, идиличната представа за селото и труда, и от друга - градският космополитен начин на съществуване. Смесването им поражда парадоксални и подчертано театрализирани образи, в които има елементи едновременно от мейнстрийм гей естетиката и от пасторалността на селския бит. Те дават възможност за критичен поглед върху натурализираните представи за „естествения” живот

way of life. Their mix gives rise to paradoxical and pointedly staged images combining elements of both the mainstream gay aesthetics and the pastoral scenery of rural life. They allow a critical view on the naturalized ideas of the “natural” life and values which in the modern national mythologies are often related to the countryside (village) as a space more authentic and closer to the nature than the city. Thus, the skilful handling of visual codes provided in the works of Samma, and their being staged, produces an ironic distance from the dichotomy city - village, cosmopolitan - provincial, natural (genuine) - false (artificial). The use of recognizable images and symbols, and their combination in an absurd, even sham, manner is also present in the work of Alexander

и ценности, които в модерните национални митологии често са свързани с провинцията (селото) като пространство, което е по-автентично и близко до природното, за разлика от града. Затова и уметлото боравене с визуални кодове в работите на Сама, тяхната постановъчност, постига иронична дистанция спрямо дихотомията град - село, космополитно - провинциално, природно (естествено) - фалшиво (изкуствено).

Използването на разпознаваеми образи и символи и тяхното съчетаване по абсурден и дори бутафорен начин се съдържа и в работата на Александър Гергинов. В композицията от рисунки *нещо не е наред зад стената* авторът използва различни елементи от популярната култура, които поставя в странни взаимовръзки. Под надслова „Обичам женичките, обичам ги всичките” от песента на Дядо Стефчо като мото на местната балканска мачо култура са обединени различни образи, нарисувани всъщност върху обикновени найлонови торбички. Те изобразяват клишетата и фетиши, свързани с представите за мъжественост/женственост. Централна за работата е рисунка, чрез която авторът коментира набиращите популярност „секс училища”, които представляват форми на „обучение”, близки до семинарите за личностно

Гергинов. In the composition of drawings *something's wrong behind the wall*, the artist uses various elements of popular culture and places them in strange relationships. Guided by the maxim “I love chicks, I love them all” from the song of Dyado Stefcho, which serves as a motto of the local, Balkan macho culture, he has collected different images that in fact are painted on simple plastic bags. They depict clichés and fetishes related to the idea of manliness/womanliness. A drawing central to the work is used by the artist as a comment on the “sex schools” gaining in popularity, which offer forms of “training” close to personal development workshops. They affirm a specific role of the woman in the couple that combines elements of both the traditional views and understanding and the modern consumer culture which overexposes sexuality; although sexually liberated, the woman has a secondary role in the relationship.

How are traditions connected to or forming part of the identity today? Could we, for example, talk about post-identity or fluidity of the social roles within the heterosexual family? Do these roles change and how?

The series of photographs by Daniela Kostova *Scrap Opera* represents a play with the classical construct of a family portrait, where various spaces and cultural attributes mix. The

развитие. В тях се утвърждава определена роля на жената в двойката, която съчетава елементи от традиционните представи и разбираня и същевременно от съвременната консуматорска култура, преекспонираща сексуалността; макар и сексуално разкрепостена, жената има обслужваща роля във връзката.

По какъв начин традициите са свързани или са част от идентичността в съвременността? Можем ли да говорим например за постидентичност и флуидност на социалните роли вътре в рамките на хетеросексуалното семейство? Променят ли се и по какъв начин тези роли?

Серията от фотографии на Даниела Костова *Scrap Opera* представлява игра с класическата форма на семеен портрет, в който се смесват разнородни пространства и културни атрибути. Външната веранда на викторианска къща е превърната в „кухня“ и/или своеобразна сцена, на която пърформативно се разиграват роли. В тази игра отсъства драматизъм, анализ и/или критичност. Тя е по-скоро личен и някак домашен карнавал. Кожите и рогата, които жената носи, приличат на атрибути от езически празници. Те, както и разголването, разкриването на бремеността могат да се интерпретират като израз на

outside porch of a Victorian house is transformed into a “kitchen” and/or a certain kind of stage on to which performative roles are played. This play lacks drama, analysis and/or criticism. It is more of a personal and somewhat domestic carnival. The furs and horns the woman wears resemble attributes from pagan festivities. They, as well as the bare, exposed pregnancy, can be interpreted as an expression of independence, even rebellion. This, however, remains rather an opportunity, as far as the work does not actually contain a clear definition of roles and the masculine and feminine are fluid characteristics.

Much more closely connected to the concept of (gender) fluidity is the work of Yassen Zgurovski *Sweet Union*, created especially for the exhibition and having a “manifesto”, placard nature. The centre of the painting shows two strange sexless figures seemingly immersed in a world of molten candy. The aesthetic approach of the artist combines elements of drawing, collage and painting, using images charged with personal meaning and connected to the popular culture of tattoos, emoticons, cartoons, animation, storyboards, etc. Yassen Zgurovski's manner of work suggests the creation of a kind of utopian idea of a glamorous, happy, colorful world, and an endless party in which everyone participates.

The reverse side of this positive vision

самостоятелност, дори бунтарство. Това обаче остава по-скоро възможност, доколкото в работата всъщност няма ясно определяне на роли, а мъжественото и женственото са флуидни характеристики. Много по-конкретно свързана с представата за (джендър) флуидност е работата на Ясен Згуровски *Сладък съюз*, която е създадена специално за изложбата и има „манифестен”, плакатен характер. В центъра на картината се виждат две странни безполови фигури сякаш в свят от разтопени бонбони. Естетическият подход на автора съчетава елементи от илюстрацията, колажа и живописата, като използва образи, които имат лично значение и са свързани с популярната култура на татуировки, емотикони, комикс, анимация, сторибордове и др. Начинът, по който Ясен Згуровски работи, предполага създаването на някаква утопична представа за бляскав, щастлив, шарен свят, като безкрайно парти, в което всички са включени.

Обратната страна на тази позитивна визия за флуидността на себе-определенията и ролите, като възможност да не попадаш в нормативни категории или в предписанията на доминиращия хетеросексуален идеал, е отказът от създаването на връзки, самотата, антисемейството. Инсталацията от портретни рисунки 85 на Радостин

of fluidity of the self-definitions and roles is the denial to enter into relationships, the loneliness, the anti-family. It could also be considered as another opportunity to evade normalization categories and the prescriptions of the dominating heterosexual ideal. The installation of portrait drawings 85 by Radostin Sedevchev, an artist who recently graduated from the National Academy of Art, is among his first works. It represents an attempt for communication between the artist and a complete stranger whose way of life and associating with others the artist has tried to recreate, mostly through his own imagination. The work is based on pages of a stranger's black notebook accidentally found near the garbage bin. Most of the names in it are in fact nicknames, opposite to some of which there are some bywords. The “performative” reading of the document - the act of drawing - is not simply a way to imagine the other, it is also a desire to understand and assume a different concept of a world and way of life. The precision and diversity of the particular portraits give an impression of being created by the artist from memory, but it is rather a possible memory.

How to activate cultural memory and transform it into a current action is a question which may be asked with regard to Karol

Седевчев е една от първите работи на художника, който наскоро завършва Националната художествена академия. Тя представлява опит за комуникация между автора и напълно непознат човек, чийто начин на живот и общуване художникът се опитва да пресъздаде най-вече в собственото си въображение. Работата е свързана със случайно намерени до кофата за боклук страници от черното тефтерче на непознатия. Повечето от имената, записани в него, всъщност са прякори, а срещу някои има нарицателни. „Пърформативният” прочит на документа - рисуването, е не само начин да се въобрази другия, но и желание за разбиране и допускане на различна представа за свят и начин на живот. Прецизността и разнообразието на отделните портрети създава впечатлението, че авторът рисува по памет; това обаче е по-скоро една възможна памет.

Как да активираме културната памет и да я превърнем в настоящо действие е въпрос, който може да

Radziszewski's works. The film *Kisieland* and the installation *Filo Family* shown in the exhibition are part of Radziszewski's many years of work studying, collecting and presenting “queer” archives with a focus on Central and Eastern Europe. In the context of Sofia Queer Forum, they place emphasis on the family as a community, as a circle of friends who share a particular way of life. The documentary layer in the work is enhanced by and/or mixed with the artistic interpretation, and the performative repetition and recreation of archives is also a way to a lasting memory. Matching work with archives and artistic interpretation is not only a means to activate certain memory in the present day, but also to create a past and use it as a reference point for getting across and landing in the present. It is precisely in this “inventing” of a past that the “inventing” of a community lies. The exhibition *They will remember us in the future* is taking place in the

се зададе във връзка с работата на Карол Радишевски. Филмът *Кишеланд* и инсталацията *Фило семейство*, показани в изложбата, са част от дългогодишната работа на Радишевски по изследването, събирането и представянето на „куиър“ архиви, с фокус върху Централна и Източна Европа. В контекста на София куйър форум те поставят акцент върху семейството като общност, като кръг от приятели, които споделят определен начин на живот. Документалният пласт в работата е допълнен и/или смесен от художествената интерпретация, като пърформативното повтаряне и пресъздаване на архиви е и начин да се помни по-добре. Това съчетаване на работата с архиви и с художествената интерпретация е начин не само да се активира определена памет в настоящето, но и да се „създаде“ минало, спрямо което да можем да се отнесем и присъединим в настоящето. Именно в това „изобретяване“ на минало се състои и „изобретяването“ на общност. Изложбата „Ще си спомнят за нас в бъдещето“ се случва в галерията на Националната художествена академия, затова част от нея е и т.нар. *Куйър кутия*. Тя е курирана от художника Венелин Шурелов, който е преподавател в Академията и показва работите на Мартин Пенев и Ангел Чобанов. *Куйър кутия* е резултат на работилница със студенти, които работиха върху това да потърсят куйър образи, практики и модели в популярната култура.

VM

gallery of the National Academy of Art, hence part of it is the so-called *Queer Box*. It is curated by the artist Venelin Shurelov who is a lecturer at the Academy, and displays the works of Martin Penev and Angel Chobanov. *Queer Box* has been designed at a workshop with students who worked on searching for queer images, practices and models in popular culture.

VM

Откриване на София куйър форум 2015 - Сладък съюз
Opening of Sofia Queer Forum 2015 - Sweet Union

Кадър от изложбата „Ще си спомнят за нас в бъдещето“, галерия „Академия“, Национална художествена академия, София

Installation view from the exhibition “They will remember us in the future”, Academy Gallery, National Academy of Art, Sofia

>

Искра Благоева / Iskra Blagoeva

В работите си Искра Благоева се интересува от образа на жената и съвременните стереотипи, в които той попада. Тя се занимава с теми като индустрията на красотата, козметичните салони и клиниките за естетическа медицина, лайфстайл фотографията и рекламата. Понякога се концентрира върху различни образи от митологията и фолклора, които изследва и реконтекстуализира така, че да покаже моделите за свят и ролите, криещи се зад тях.

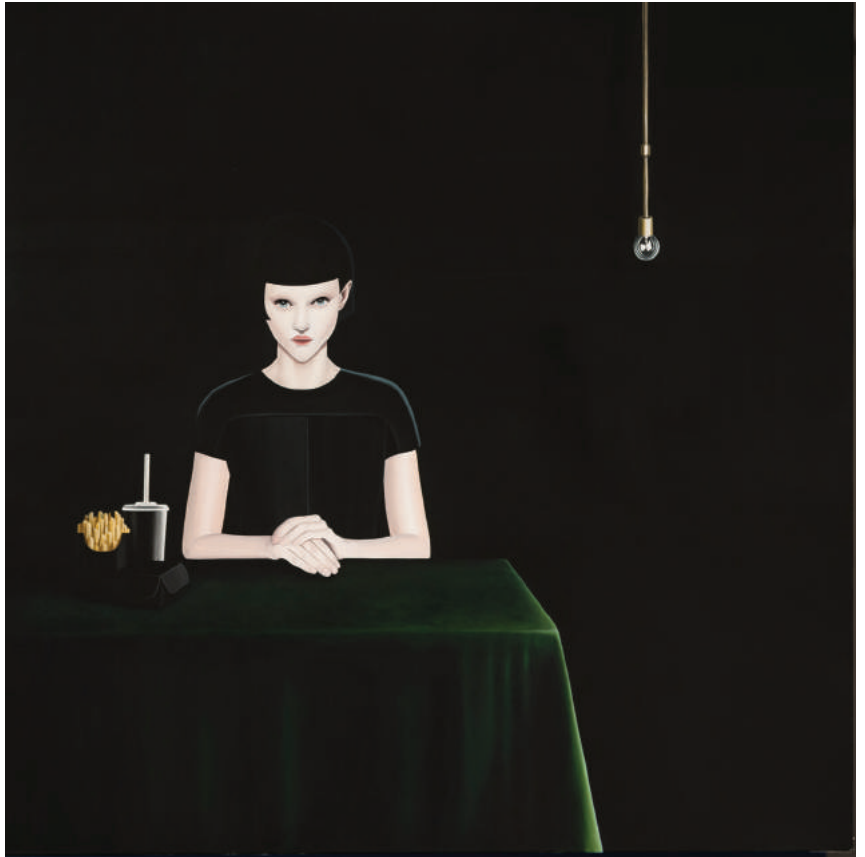
Харпалика е дъщеря на цар Климен, който бил обладан от страст към нея. В една от версиите на легендата, той я изнасилва и тя забременява. След раждането на сина им, тя го сервира на блюдо на баща му и той я убива заради това. Според друга версия, тя е превърната в птица.

In her works Iskra Blagoeva is interested in the image of the woman and the modern stereotypes in which it is trapped. She deals with such topics as beauty industry, cosmetic salons and aesthetic medicine clinics, lifestyle photography, and advertising. Sometimes she concentrates on different images from mythology and folklore, which she explores and recontextualizes in a way which allows her to show the world patterns and the roles that are hiding behind.

Harpalyce was the daughter of king Clymenus who was overcome with passion for his daughter. In one version he raped her and she became pregnant. When the son was born she served him up as a meal to his father, who killed her over that. In an alternative version, she was instead transformed into a bird.

Самата Харпалика внезапно огладня, 2015
От серията *Черни картини от радостни събития*,
акрил на платно, 2 части: 90x90 см и 30x30 см

Harpalyce Suddenly Got an Appetite Herself, 2015
From the series *Black Paintings of Cheerful Events*,
acrylic on canvas, 2 pieces: 90x90 cm and 30x30 cm

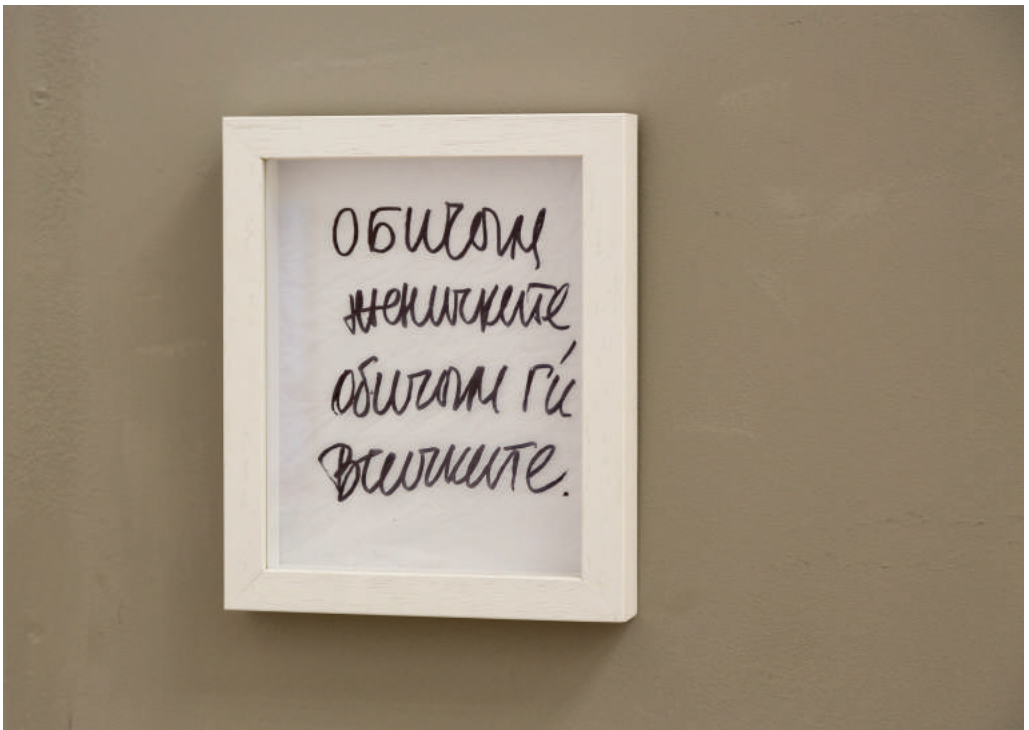
Александър Гергинов / Alexander Gerginov

Александър Гергинов е автор, който можем да свържем с модния дизайн, така, както и с различни инсталации, рисунки, обекти. В повечето от работите си той избира да се фокусира върху малки, на пръв поглед незначителни детайли, чрез които създава колажи от образи и значения. Авторът често обмислено предизвиква естетическия вкус на зрителите, като изпитва представите им за красиво и грозно. Серията от рисунки *нещо нередно се случва зад стената* се състои от отделни фрагменти, обединени под надслова на куплет от песен - „Обичам женичките, обичам ги всичките“. Авторът използва това като мото на балканската мачо култура, за да покаже символи, фетиши, модели на поведение, както и практики, които в съвременен контекст остават част от това „популярно съзнание“.

Alexander Gerginov is an artist whom we can associate with fashion design, as well as with various installations, drawings, objects. In most of his works he chooses to focus on small details, appearing insignificant at first sights, through which he creates collages of images and meanings. The artist challenges, often deliberately, the aesthetic taste of the spectators, examining their perceptions of beautiful and ugly. The series of drawings *something's wrong behind the wall* consists of separate fragments which are combined under a title taken from the verse of a song: “I love chicks, I love them all”. The artist uses it as a motto for the Balkan macho culture in order to show symbols, fetishes, patterns of behavior, as well as practices which, in a modern context, remain part of this „popular consciousness“.

нещо не е наред зад стената, 2015
серия от 10 части, вариращи размери
смесена техника

something's wrong behind the wall, 2015
series of 10 pieces, various size,
mixed media

Нилбар Гюреш / Nilbar Güreş

Нилбар Гюреш обявява война на установените отношения между половете чрез игра, в която оръжията варират от шевни игли до боксови ръкавици. В рисунки, колажи, пърформанси, видео клипове и фотографии тя преувеличава нормите на преобладаващата част от обществото, като ги противопоставя на хибридизирани въздействия на женската идентичност. По такъв начин тя отправя предизвикателство срещу възраждането на традиционните модели за подражание в Турция, но и срещу страха на Запада от ислямските символи, който авторката вижда все по-често като оръжие в ръцете на ксенофобски партии. Серията от фотографии, озаглавена *çirçir* (2010 г.) е създадена за Шестото биенале в Берлин, в къща в покрайнините на Истанбул, принадлежала някога на роднини на Гюреш. Един патриархален дом, той представлявал своеобразен микрокосмос на обществените структури, тъй като се очаквало скоро да бъде опразнен, за да стартира строителството на тунел. По тези места урбанизацията е нееднозначна. Жилището обичайно се разделя между синовете, но чрез частично изплащане дъщерите имат възможност да се отделият от семейството. Заедно с жени, произхождащи от много различни културни среди, с различна сексуална ориентация и образователни стандарти, Гюреш обитава временно предишното мъжко отделение. Съвместната игра пред камерата позволява точно премерване на пространството, в което е възможно маневриране на идентичността, на представите за „свой“ и „чужд“, както и културното оформяне на изображения. Фотографиите свидетелстват за уважение и доверие и представляват ярък пример за солидарност на фона на широкообхватна социална трансформация.

Коля Райнхарт

(Текстът е публикуван в *Who Is the Subject?* на Нилбар Гюреш)

Nilbar Güreş declared war on the prevailing relations between sexes by playful means, her weapons ranging from sewing needles to boxing gloves. In drawings, collages, performances, videos and photographs, she overstates the norms of the majority of society, countering them with hybridized enactments of female identity. In doing so, she challenges the renaissance of traditional role models in Turkey as well as the Western fear of Islamic symbols, which the artist sees as becoming increasingly instrumentalized by xenophobic parties. The series of photographs entitled *çirçir* (2010) was produced for the 6th Berlin Biennale, in the house on the edge of Istanbul that once belonged to Güreş's relatives. A patriarchally defined site, it represented a microcosm of social structures, as it was soon to be vacated to make way for a tunnel construction. Urbanization is ambivalent here. While dwellings used to be divided up among sons, parity payouts enabled daughters to emancipate themselves from the family. With women of widely differing cultural backgrounds, sexual orientations, and educational standards Güreş conducts a temporary occupation of once male domains. The collaborative play before the camera results in a precise measuring out of the maneuvering space of identity, of ideas of the "own" and the "alien", as well as the cultural shaping of images. The photographs testify to respect and trust, and set a strong example of solidarity against a backdrop of far-reaching social transformation.

Kolja Reinheart

(published in Nilbar Güreş, *Who Is the Subject?*)

Гърдите (*Göğüsler*), 2010
От серията *çirçir*, c-print, 120x180 cm
Сефин, 2010
От серията *çirçir*, c-print, 120x180 cm

Breasts (*Göğüsler*), 2010
From the series *çirçir*, c-print, 120x180 cm
Sefine, 2010
From the series *çirçir*, c-print, 120x180 cm

Даниела Костова / Daniela Kostova

Показана в български, балкански контекст *Scrap Opera* предизвиква мигновени асоциации с перформативните джандър практики, които са част от местния фолклор. Например перформативната промяна на джандър ролите в т.нар. кукерски празници в България, свързани с отминаващата зима и прогонването на злите духове за по-добра реколта. Те са обреден ритуал, който се изпълнява от мъже. За него се изработват специални маски от кожа, вълна, разноцветни платове, много и най-различни детайли за украса. Има и женски роли, например тази на булката, която обаче също се изпълнява от мъж.

Scrap Opera представлява серия от четири фотографии, в които художничката играе с класическата форма на семеен портрет като коментира мъжките/женските роли и техните атрибути. Макар и да не са свързани директно с древните обичаи на Балканите или на което и да било друго конкретно място, тези културни пластове присъстват във фотографиите чрез самото тяло на художничката и нейната лична биография. В отделните символи, знаци и/или атрибути липсва чистота, те са разнообразни, шарени, асоциативни. Представяват нещо като колаж от различни културни парчета, които интуитивно се разиграват и поставят като на сцена, за да покажат динамиката на ролите и техните видими репрезентации в едно хетеросексуално семейство. Работата е семеен портрет, изпълнен като частен, домашен карнавал, който показва колко флуидна и относителна е съвременната идентичност.

ВМ

When shown in the Bulgarian, Balkan context, *Scrap Opera* produces instant associations with the gender performative practices, which are part of the local folklore. For example the performative change of gender roles in so-called kukeri festivities in Bulgaria, associated with the passing winter and the scaring away of evil spirits to ensure a better harvest. These are rituals performed by men who wear special masks made of leather, wool, varicoloured fabrics, many and diverse decorations. There are female roles too, such as the bride who is also played by a man.

Scrap Opera is a series of four photographs in which the artist re-arranges the classical form of a family portrait by exchanging the male/female roles and their attributes. Though not directly related to the ancient traditions on the Balkans or any other particular place, these cultural layers exist in the photographs through the very body of the artist and her personal biography. There is no purity in the specific symbols, signs and attributes, they are diverse, colourful, associative. They form something resembling a collage of different cultural pieces that are intuitively played and seemingly staged so as to show the dynamics of the roles and their visible representations in the heterosexual family. The work is a family portrait performed as a private home carnival showing the fluidity and relative nature of contemporary identity.

VM

Scrap Opera, 2011
серия от 4 фотографии, 16x20 см всяка

Scrap Opera, 2011
series of 4 photographs, 16x20 cm each

Виктория Ломаско / Victoria Lomasko

Виктория Ломаско е една от най-ярките съвременни руски художници, които работят в областта на социално ангажираното изкуство и по-конкретно в областта на социалната рисунка. Нейните рисунки отразяват и критикуват днешните социални проблеми, с което стават не само уникален исторически документ и изчерпателен визуален ресурс за днешни и бъдещи изследователи, но и показват позиция, защитавана от съвременните джендър активисти в Русия. Стилът ѝ е достъпен за широка публика, интригуващ и провокативен, също както и избраните от нея обекти - най-често маргинализирани групи като хомосексуални, секс работнички, художници, които са преследвани за своето изкуство, различни етнически групи. Мейнстриймът на белите овластени мъже присъства като рамка, в която всички тези групи не се вписват или от която се отблъскват за да „нарисуват“ своята картина за своя живот. В тазгодишния София куиър форум Ломаско участва с репродукции на графити, които тя прави в град Бишкек. Но въпреки „екзотичното“ място, темата на тези графити съвсем не е екзотична нито за нашето, нито за което и да е друго общество, независимо от претенциите му за осъществено равенство между половете. Нейните теми са липсата на деца като стигма, както и домашното робство на много от съвременните жени и това са все теми, което можем да видим и у нас.

Боряна Росса

Victoria Lomasko is among the brightest contemporary Russian artists working in the field of socially engaged art and more specifically the social drawing. Her drawings reflect upon and critique ongoing social issues thereby transforming in not merely a historical document and comprehensive visual resource for researchers of today and tomorrow, but they also reveal the position defended by contemporary gender activists in Russia. Her style is friendly for the wider audience, intriguing and provocative, just like her chosen objects - usually marginalized groups such as homosexuals, sex workers, artists persecuted for their work, various ethnic groups. White powerful men and their mainstream is present as a framework where all these groups are not included or which defy it to “paint” the picture of their own life. In this year’s Sofia Queer Forum Lomasko shows graffiti reproductions that she made in Bishkek. Despite the “exotic” location the topic of these graffiti is not at all exotic neither for our, nor for any other society notwithstanding the pretension for implemented gender equality. Her subject matters are the lack of children as a stigma, as well as the housework slavery of many women today and these are all subjects we can observe in Bulgaria too.

Boryana Rossa

*Кому си длъжна да седиш вкъщи?, 2014,
трафарети в градска среда*

*Whom are you sitting at home for?, 2014,
urban stencils*

Карлос Мота / Carlos Motta

Желания (*Deseos*) разказва две паралелни истории, чрез които разкрива по какъв начин медицината, правото, религията и културните традиции са оформили господстващите дискурси за полово определеното сексуално тяло. Първата е за Мартина, която живее в Колумбия по време на късния колониален период в началото на 19. век. Втората е за живота на Нур, която живее в Бейрут през късната Османска империя. Съчетаващ документални факти и художествена измислица, филмът разказва за въображаемата кореспонденция между двете жени. Разделени от география, култура и религия, те и двете са изправени пред последствията от това, че поддържат еднополови връзки и не зачитат нормите по отношение на половете. През 1803 г. Колониалният съд преследва Мартина с обвинение, че е „хермафродит“, след като нейната любовница я набеждава, че има „противоестествено“ тяло. Мартина е изправена пред съда и в крайна сметка освободена, след като призованите лекари не успяват да открият доказателства, подкрепящи обвиненията на любовницата. Този случай е документиран в съдебно дело от 1803 г., открито в Общия национален архив на Нацин в Богота, Колумбия. По същото време в Бейрут, Нур се омъжва за брата на своята любовница, след като майката на любовницата ѝ сварва двете да правят любов. Въпреки че историята на Нур не се развива в съдебната зала, нито са открити сведения в съдебно дело, разказът ѝ е обусловен от законите на исляма и късния османизъм, от културните и исторически обстоятелства.

(Публикувано на www.carlosmotta.com)

Deseos (*Desires*) exposes the ways in which medicine, law, religion, and cultural tradition shaped dominant discourses of the gendered and sexual body through the narration of two parallel stories. The first is that of Martina, who lived in Colombia during the late colonial period of the early 19th century. The second is the life of Nour, who lived in Beirut during the late Ottoman Empire. Part documentary and part fiction, the film presents an imaginary correspondence between these women. Separated by geography, culture, and religion they both faced the consequences of engaging in same sex relations and defying gender norms.

The colonial Court prosecuted Martina in 1803 for being a “hermaphrodite” after being accused by her female lover of having an “unnatural” body. Martina was tried in a court of law and ultimately set free after medical doctors appointed by the court were unable to find evidence of her lover’s accusation. This story is documented in the 1803 legal case found in the Archivo General de la Naciyn in Bogotá, Colombia. Meanwhile in Beirut, Nour married her female lover’s brother after her mother found them making love. Despite the fact that Nour’s story does not occur in a courtroom nor is it found in a legal case, notions of Islamic and late Ottoman laws, cultures, and histories condition her narrative.

(Published on www.carlosmotta.com)

Карол Радишевски / Karol Radziszewski

Filo е първият куйър зин в тази част на Европа и представлява истинското източноевропейско педалско движение от типа „направи си сам“. Основната причина за създаването му са насилствените анти-гей полицейски мерки, известни като “Акцията Хиацинт”, проведена на 15. и 16. ноември 1985 г. Полицията влачи хомосексуалните въвн от домовете им и дори от работните им места и кафенета, като ги изнудва и заплашва да разкрие сексуалната им идентичност. Малко след „Акцията Хиацинт“, Кишел съставя брошура по въпросите на СПИН, който по това време представлява водеща заплаха в гей средите. Тъй като пише и изпраща много писма до свои гей приятели, му хрумва, че би могъл да ги копира и разпространява в голям брой. Така през 1986 г. е създаден първия брой на *Filo*, представляващ единичен лист хартия формат А5 с обяви на културни събития. Списанието бавно се развива, като с всеки следващ брой нараства по обем и съдържание. В екипа постъпват и нови лица. Списанието се разпространява по пощата и от човек на човек в цялата страна, а понякога дори и на Запад. Читателите подкрепят изданието, като изпращат топове хартия, мастило, пликкове и пощенски марки. Срещите на редакционния екип се провеждат вечерно време или в почивните дни. Членовете му са като семейство. *Filo* има основно редакционен облик, а целта му е да съобщава новини и коментари и, което е по-важно, да интегрира гей средите. Все по-голям брой хора се организират около списанието, някои от тях стават активисти за каузата и се заемат със създаването на клубове и организации.

(откъс от текста на Карол Радишевски „Семейството на *Filo*“, 2015)

Filo was the first queer zine in this corner of Europe, the real Eastern DIY Fag movement. The main reason behind its creation was the anti-gay police crackdown known as the “Hyacinth Campaign”, which took place on November 15th and 16th, 1985. Police dragged homosexuals from their homes and even workplaces and cafés, blackmailing them by threatening to reveal their sexual identities. Shortly after the “Hyacinth Campaign”, Kisiel compiled a leaflet about AIDS, which at the time was the leading threat in gay circles. As he wrote and sent numerous letters to gay friends, it occurred to him that he could copy them and circulate them in greater numbers. And so in 1986 the first issue of *Filo* was created, a single sheet of A5 format paper with listings of cultural events. The zine slowly evolved, growing larger and more extensive with each issue. New people joined the staff, too. The zine was distributed through the mail and person to person throughout the country, and sometimes even in the West. Readers supported the periodical by sending in reams of paper, ink, envelopes, and postage stamps. The editorial staff would meet in the evening or on weekends. They were like a family. *Filo* had a mostly editorial profile, with its goal being to convey news and commentary and, more importantly, to integrate gay circles. Growing numbers of people organized themselves around the magazine, some of them going on to become active in the cause and pursuing the creation of clubs and organizations.

(excerpt from Karol Radziszewski’s text “*Filo* Family“, 2015)

"lifo" was the first poster seen in the corner of Kazem, then and Kazem (NY) Eng...
The Republic (NY) was the first of the...
Kazem (NY) Eng...
Kazem (NY) Eng...
Kazem (NY) Eng...

"lifo" is a magazine (NY) Eng...
The Republic (NY) was the first of the...
Kazem (NY) Eng...
Kazem (NY) Eng...
Kazem (NY) Eng...

Recent history...
The Republic (NY) was the first of the...
Kazem (NY) Eng...
Kazem (NY) Eng...
Kazem (NY) Eng...

Recent history...
The Republic (NY) was the first of the...
Kazem (NY) Eng...
Kazem (NY) Eng...
Kazem (NY) Eng...

Кишеленд е документален филм за срещата на Радишевски с Ришард Кишел, човекът създал първото източно- и централноевропейско гей зин *Filo*, и за неговото „преоткриване“ от художника. За фон на филма служи неразкрит досега архив на Кишел, съдържащ десетки цветни диапозитиви, на които са документирани фотосесии, организирани от Кишел и неговите приятели в частен апартамент. Снимките са правени през 1985 и 1986 г. и могат да бъдат разглеждани като пряка реакция срещу антигей акцията на полската полиция („Хиацинт“), по време на която тайната полиция събира информация за хомосексуалните в Полша и я използва по-късно, за да ги изнудва. Радишевски кани Кишел в своето студио и моли редактора на *Filo* да пресъздаде творческия процес на фотосесиите, заснети от него преди 25 г., с помощта на модел.

Kisieland is a documentary presenting Radziszewski's meeting with Ryszard Kisiel, a personality behind the first East and Central European gay zine *Filo* and “re-discovered” by the artist. The backdrop of the film is Kisiel's hitherto hidden archive, consisting of dozens of color slides, documenting photo shoots organized by Kisiel and his friends in a private apartment. The photos taken in 1985 and 1986 may be considered a direct reaction to the Polish anti-gay militia campaign (“Hiacynt”), during which the Secret Police collected information about homosexuals in Poland using them later for blackmail. Radziszewski invited Kisiel to his studio and asked the editor of *Filo* to reenact the creative process of his photo shoots from 25 years ago with the help of a model.

Йоана Райковска / Joanna Rajkowska

В проекта *Родена в Берлин - писмо до Роза*, Райковска обяснява на дъщеря си Роза, че рисунките са замислени като разочарование от историята: „Ти щеше да бъдеш подарък за Берлин, който за мен е градът, откъдето обикновено идва разрухата. Поне в моето семейство. Един подарък, който да развали магията”. Райковска решава да роди дъщеря си в Берлин. Нарича я Роза, на името на две жени: прабабата на Райковска, Роза Щерн, и Роза Люксембург, полската революционерка от Замощч, която прекарва по-голяма част от живота си в Берлин и е убита там. Тя е видна интелектуалка и теоретичка по политическа икономика, съоснователка на съюза „Спартак” и лидерка на лявото крило на германските социалдемократи. Райковска взема съзнателното решение да се премести в Берлин - град, който винаги е приютявал хиляди емигранти. Проектът ѝ се превръща в своеобразна възстановка на историята, а привидно личният акт на художничката е придобил необичаен символизъм. Емоционалните и административните последствия от това решение дъщеря ѝ ще носи през целия си живот: от този момент насетне, в полето за дата и място на раждане, Роза ще пише винаги: „Берлин”. Градът и неговата история ще бъдат завинаги част от живота ѝ. В проекта *Родена в Берлин* Райкова разглежда нероденото си дете из местата в Берлин, свързани с болезнени спомени, и ѝ разкрива раните от миналото. Тя противопоставя надеждата на обществото за бъдещето (едно новородено) на историята на града.

In the project *Born in Berlin - A Letter to Rosa*, Rajkowska explains to Rosa, her daughter, that the drawings are meant as a disenchantment of history: “You were going to be a gift for Berlin, a city which, for me, was the place from which destruction usually came. At least for my family. A gift to lift the spell”. Rajkowska decided to give birth to her daughter in Berlin. She named her Rosa, after two women: Rajkowska’s great-grandmother, Róża Stern, as well as Rosa Luxemburg, the Polish revolutionary from Zamość, who spent most of her life in Berlin and was murdered there. She was an outstanding intellectual, a theorist of political economy, a co-founder of the Spartakusbund and a leader of the German left-wing Social Democrats. Rajkowska made a conscious decision to move to Berlin, a city which has always been the destination of thousands of emigrants. Her project became a kind of reenactment of history, and the artist’s seemingly private act has acquired unusual symbolism. The emotional and administrative consequences of this decision will be felt by her daughter throughout her life: from now on, in the date and place of birth entries, Rosa will always write: “Berlin”. The city and its history will be a part of her life forever. In her *Born in Berlin* project, Rajkowska shows her unborn child around the painful locations of Berlin and acquaints her with the wounds of the past. She confronts society’s hope for the future (a newborn baby) with the city’s history.

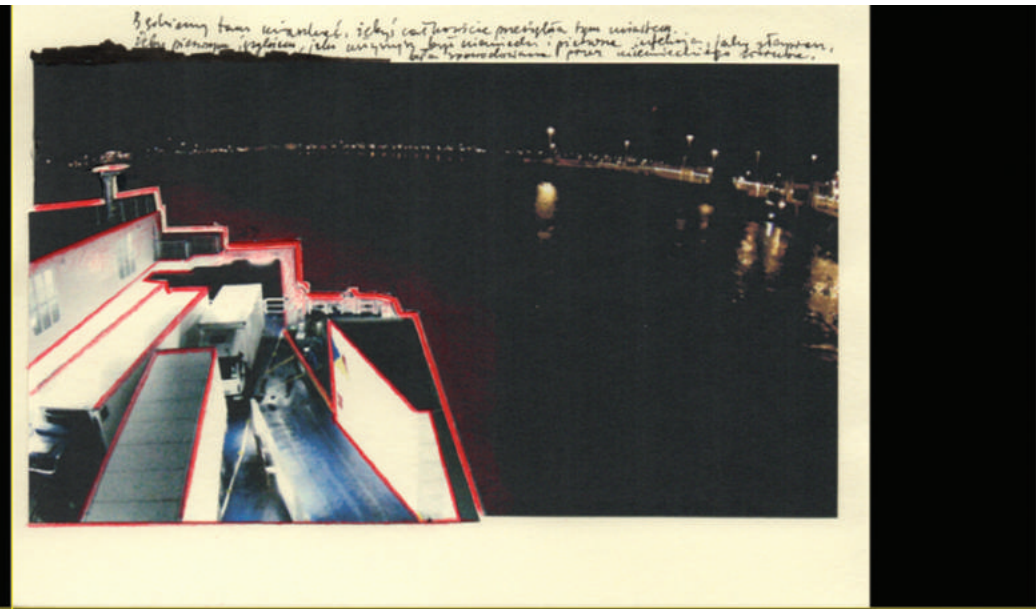
Писмо до Роза, 2012, слайдшоу с колажи

A Letter to Rosa, 2012, slideshow of collages

Колекция / Collection Wrocław Contemporary Museum, Poland

The skin was moist, covered with flecks of gore. The letters were freshly born. They were from the Cyrillic or Greek alphabets. Forming a word, they stood in a row, leaning against the wall, but I was not able to read what it said.

We will live there, so that you could be completely saturated by the city. So the first word you hear will be German and your first infection will be caused by a German virus.

Янус Сама / Jaanus Samma

Серията от фотографии AAFAGC (*приложно изкуство за гей клуб*) е свързана с видео проект, който Янус Сама реализира съвместно с Ало Пайстик. Той се състои от шест кратки сцени на полуголи, еротично привлекателни мъже, които извършват различни селскостопански дейности - лов, риболов, оран и др. Идеята на авторите е да показват тези кратки видеа най-вече на екраните в гей клубове, като по този начин трансформират обичайната им среда и потърсят нови възможни гледни точки към представите за хомоеротика. Въпреки „приложното“ си предназначение проектът всъщност представлява изследване на стереотипите и популярните форми на репрезентация, които участват в конструирането на представи за начин на живеене, идентичности, ценности, социален и културен свят. Част от него е и издаването на каталог *Въведение в Приложно изкуство за гей клуб*, в който различни автори интерпретират образите и създават контекст за прочит на работата. Акцентът е поставен върху социалната роля на гей клубовете като институция, както и върху мъжката еротика и мъжествеността в естонските фолклор и аграрна култура. Самите видеа са заснети на острови в Балтийско море, като в тях участват непрофесионални модели.

The series of photographs AAFAGC (*Applied Art for a Gay Club*) is connected with a video project which Jaanus Samma has created together with Alo Paistik. The project consists of six short frames of half-naked, erotically attractive men who perform different activities in the field - hunting, fishing, ploughing, etc. The intention of the artists is to present these short videos mainly on screen in gay clubs and in this way to transform their usual surroundings and search for possible new viewpoints on the concept of homoeroticism. In spite of its “applied” purpose, the project is in fact a study of the stereotypes and the popular forms of representation involved in the construction of ideas of a way of life, identities, values, a social and cultural world. Part of it is the issued catalogue *Introduction to Applied Art for a Gay Club*, in which different authors interpret the images and create a context of comprehending the work. The emphasis is placed on the social role of gay clubs as an institution, as well as on male eroticism and masculinity in Estonian folklore and rural culture. These specific videos were filmed on islands in the Baltic Sea and feature non-professional models.

AAFAGC (*приложно изкуство за гей клуб*), 2010
серия от 7 фотографии, 40x60 cm

AAFAGC (*Applied Art for a Gay Club*), 2010
series of 7 photographs, 40x60 cm

Радостин Седевчев / Radostin Sedevchev

„Миговете следват един след друг: нищо не им придава илюзията за някакво съдържание, нито привидността за някакво значение. Те отлитат, но техният полет не е наш полет; ние просто го наблюдаваме, пленници на безсмислено възприятие”.

Емил Чоран

Захвърлен списък с имена на сексуални партньори. Всички те оставили своята следа, рисуват портрет на съставителя. Аз, от своя страна, изобразявам тях. Всеки е въплътен в името, с което е запомнен, и всеки портрет е декомпресия на оставената следа. Декомпресията в случая е акт на синтетично разгръщане на спомена, водено от субективност, фантазия и obsesia, без каквато и да било претенция за документалност или истинност. Едни лишени от значение спомени, отворени за нов прочит и повторна забрава.

“The moments follow each other; nothing lends them the illusion of a content or the appearance of a meaning; they pass; their course is not ours; we contemplate that passage, prisoners of a stupid perception”.

Emil Cioran

A discarded list with the names of sexual partner; each and everyone left his trail. All of them draw a portrait of the complier. I, on the other hand, draw them. Each is embodied in the name by which he is remembered, and every portrait is a decompression of the trail of memory. The decompression in this case is a synthetic act of extraction of the memory, lead by subjectivity, fantasy and obsession, without any claim of faithfulness to real life events. Memories deprived of meaning, opened for a second reading and ultimately - oblivion.

85, 88 рисунки (от които 3 празни), 10x15 см.
всяка рисунка, молив, хартия, ПВЦ плоскост,
общ размер - 100x170 см.

85, 88 drawings (3 of them blank), 10x15 cm
each drawing, pencil, paper, PVC surface, overall
size - 100x170 cm

Ясен Згуровски / Yasen Zgurovski

Ясен Згуровски е автор, който можем да свържем с колажни картини, в които живописата и рисунката се смесват като предпочитани техники на работа заедно с ярките цветове, скритите наративи, блясъка и многото лични символи и знаци. Можем да го свържем още и с илюстрациите в различни издания, с DJ сетовете, клубната култура, както и с драг куин перформанса в личността на Жулиета Интергалактика. В работите му има нарочна наивност, лека инфантилност и търсене на една едновременно емоционална и телесна красота. Красивото в случая е свързано както със самия творчески акт (с изкуството и изкуствено-то/изобретеното), така и с вътрешен процес на непрестанно самосъздаване. Работата *Сладък съюз* е направена специално за София куийър форум и носи неговото мото. Нейното послание е директно и до известна степен плакатно. То е „манифест“ на равнопоставеността и на живота-в-заедност, който отива отвъд дефинициите на пола, проблемите на идентичността и джендър ролите. Универсалният характер на това послание същевременно е и утопичен. За Ясен Згуровски тази утопия е свързана с безкрайния празник, сякаш едно голямо парти, в което всеки може да участва.

ВМ

Yasen Zgurovski is an artist whom we associate with collage paintings in which painting and drawing, as the preferred working techniques, mix together with the bright colours, hidden narratives, glitter, and the numerous personal symbols and signs. Furthermore, we can associate him with the illustrations in various publications, DJ sets, club culture, and the drag queen performance in the personality of Julieta Intergalactica. His works are marked by deliberate naïvete, slight infantilism and the search for a simultaneously emotional and physical beauty. The beauty here is connected both with the creative act itself (the art and the artificial/invented thing) and with an internal process of incessant self-creation. The work *Sweet Union* was created specifically for Sofia Queer Forum and carries its motto. The message conveyed by the work is direct and somewhat declamatory. It is a “manifesto” of equality and of life-in-togetherness that spreads beyond the definitions of sex, identity issues and gender roles. The universal nature of this message is just as utopian too. To Yasen Zgurovski, this utopia is associated with the endless feast - a big party in which everyone can participate.

VM

Сладък съюз, 2015
200x140 см., дигитална графика,
акрил, колаж, MDF

Sweet Union, 2015
200x140 cm, digital graphics, acrylic,
collage, MDF

КУИЪР КУТИЯ / QUEER BOX

Куратор Венелин Шурелов

Curator Venelin Shurelov

Работите на Мартин Пенев и Ангел Чобанов допълват представите ни за „куиър“ по един на пръв поглед отстранен от личността начин. В единия случай в работата на Мартин Пенев *Пинокио е куиър!!!* приказният герой, фантазмагоричното създание, митологичната фигура – Пинокио е представен не само като статична фигура на смисъла, но като фигура на опита. Игралката като обект по принцип е активен партньор в изграждането на личността, а детето „трябва“ да се погрижи за нейната социализация. Работата на Ангел Чобанов *Контакт* допуска аномалия в обичайната функционалност на техниката, която е използвана в инсталацията. Устройството е логическо продължение на йерархичните модели на ползателя. В подчертано метафоричен стил авторът освобождава едно устройство от утилитарната му зависимост, за да го препрати в лиричното и причудливото.

The works of Martin Penev and Angel Chobanov supplement our notions about “queer” in a way that at first glance appears defamiliarized from the person.

In one case, in Martin Penev’s work *Pinocchio is Queer!!!*, the fairytale character, the phantasmagoric creature, the mythological figure - Pinocchio is depicted not solely as a static figure of meaning but rather as a figure of experience. In principle, as an object, the toy is an active partner in shaping the character, and the child “is supposed to” take care of its socialization. Angel Chobanov’s work *Contact* introduces an abnormality in the designed functionality of the equipment used in the installation. The device represents a logical extension of the user’s hierarchical models. In a markedly metaphorical style the author exempts a device from its utilitarian dependence and moves it into the realm of lyricism and oddity.

Мартин Пенев, *Пинокио е куиър!!!*, 2015
2015, обект (дървена играчка в кутия), 12x32,5 см.
Martin Penev, *Pinocchio is Queer!!!*, 2015
an object (wooden toy in a box), 12x32,5 cm

Ангел Чобанов, *Контакт*, 2015
инсталация
Angel Chobanov, *Contact*, 2015
installation

Героите от приказките винаги са куйър. Това че Пинокио иска да стане „истинско момче” означава, че в социален план той е странен, аутсайдер и маргинален. Въпросът е какво би направило едно дете, ако има такава играчка?
 Мартин Пенев

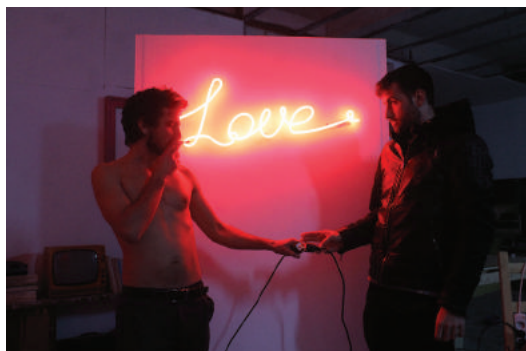
Fairytale characters are always queer. For Pinocchio wishing to become “a real boy” means that from a social perspective he is bizarre, an outsider and a marginal. The question is, what would a child do, if it were to have such a toy?
 Martin Penev

Контакт - интимни взаимоотношения между двама души.
 Контакт - протичане на ток по верига.
 Контакт - обект, от който се подава ток на електрически уреди.

Произведението използва контакта като метафора. Опровергава се представата, че единствено при наличието на (женски) контакт и (мъжки) щепсел може да се осъществи връзка и да протече електричество. В случая контактът се осъществява при докосването на два щепсела.

Ангел Чобанов

Contact - intimate relationships between two people.
 Contact - current flowing through a circuit.
 Contact - a connector used to provide power supply to electrical appliances.

The work uses the contact as a metaphor. It renounces the idea that a connection is possible, and current will flow, only in the presence of a (female) electrical contact and a (male) plug. In this case, the contact occurs from the touching of two plugs.

Angel Chobanov

ЦИРК! МОЕТО РАЗЛИЧНО СЕМЕЙСТВО CIRCUS! MY DIFFERENT FAMILY

Различните форми на семейството днес

Как да куйърнем политическия субект?

„Обикновена” дискриминация

The various forms of the family today

How to queer the political subject?

“Ordinary” discrimination

the fridge & Социален център „Хаспел”
the fridge & Social Center Haspel

Антрополог по проекта, модератор на дискусии **Стефан Кръстев**
Сътрудник по проекта **Мария Делчева**

Project anthropologist, moderator of discussions **Stefan Krastev**
Project collaborator **Mariya Delcheva**

Цирк! Моето различно семейство

Във формата, в която е познат днес, циркът започва да се развива от 18–19. век насам. Той обединява множество и различни дейности, които през времето имат различен характер: музейни експозиции на странни животни, театрални елементи и клоунади, фриък шоу и др. Обособяването му като специфично пространство, което е включено по определен начин в живота на обществото, свързано най-вече със забавлението и свободното време, е част от модерните процеси и е продукт на дисциплиниращите процедури на властта (по смисъла на разбирането на Фуко). Днес циркът е едновременно пространство на комичното, но и на телесната дисциплина и на физическите постижения. Макар и изключително хетерогенно и хибридно, често свързано с представата за хаос, циркът е място, в което се разиграват различни стереотипи, джендър роли, гранични представи за „човек“/„човешкост“.

Circus! My different family

The circus started developing along the way we know it today since the 18th-19th centuries. It merges together many different activities with various substances: museum displays of strange animals, a range of theatrical aspects and the clowns, freak shows and so on. It's evolution as a specific space, which is somehow integrated with the social life, and most of all linked to entertainment and leisure, is part of the modern processes. Thus it is also a product of the disciplining power procedures, in the sense elaborated by Foucault. Today the circus is simultaneously a space of the comic as well as of the corporeal discipline and physical prowess. Although exceptionally heterogeneous and hybrid, often linked to the notion of chaos, the circus is a place where various stereotypes, gender roles and borderline concepts about the “human” and the “humane” are played out. Within the vernacular the expression “this is a circus”

Знамето на мечките / The Bears Banner

>

Разказ и семейни фотографии за Хайтам Жабар (гей иракчанин, търсещ убежище заради сексуалната си ориентация в България) от Деница Любенова
Short story and family photographs about Haytam Zhabar (a gay Iraqi in Bulgaria seeking asylum on the ground of sexual orientation) by Denitsa Lyubенова

Янко Андонов / Yanko Andonov

Нощният живот на семейството, 2015, серия фотографии / *The Nightlife of the Family*, 2015, series of photographs

Мартин Пенев / Martin Penev

Тъжно момче с голям пенис, 2015 / *A Sad Boy with A Large Penis*, 2015 / Тъжно момиче с големи гърди, 2015 / *A Sad Girl With Large Breasts*, 2015

Илина Консулова / Iliina Konsulova

Повече от моето тяло, 2015 / *More With My Body*, 2015; Цирк/Златен клитор, 2015 // *Circus/Golden Clit*, 2015

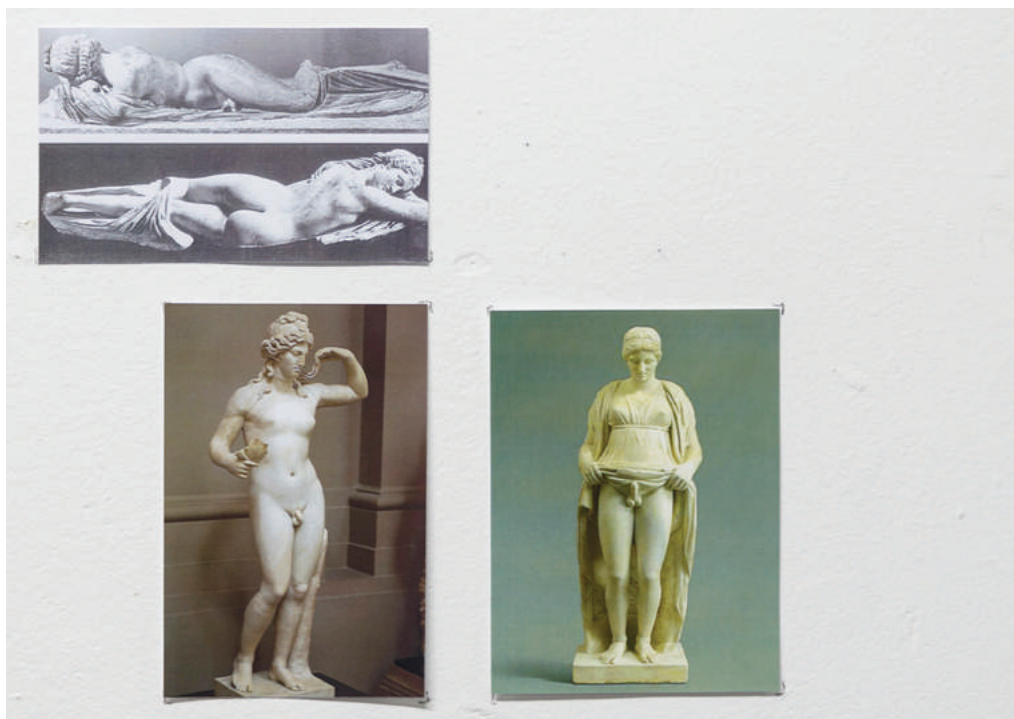

...

Във всекидневния език „циркаджийска работа“ би могло да има и пейоративно значение, доколкото предполага, че нещо е неорганизирано, лошо изпълнено или пък странно, неразбираемо, чудато. Платформата „Цирк! Моето различно семейство“ използва именно тази сложност на представата за „цирка“ и на неговите режими на употреба, за да отвори пространство, в което *куиър* се мисли преди всичко като *чудатост*. Рамката позволява да бъде разширена в различни посоки и потенциално включва всевъзможни изключени позиции и роли в обществото. В случая със София куйър форум - Сладък съюз тя обединява мисленето за сексуалните или полови различия, за трансджендър перформативност, андрогинността

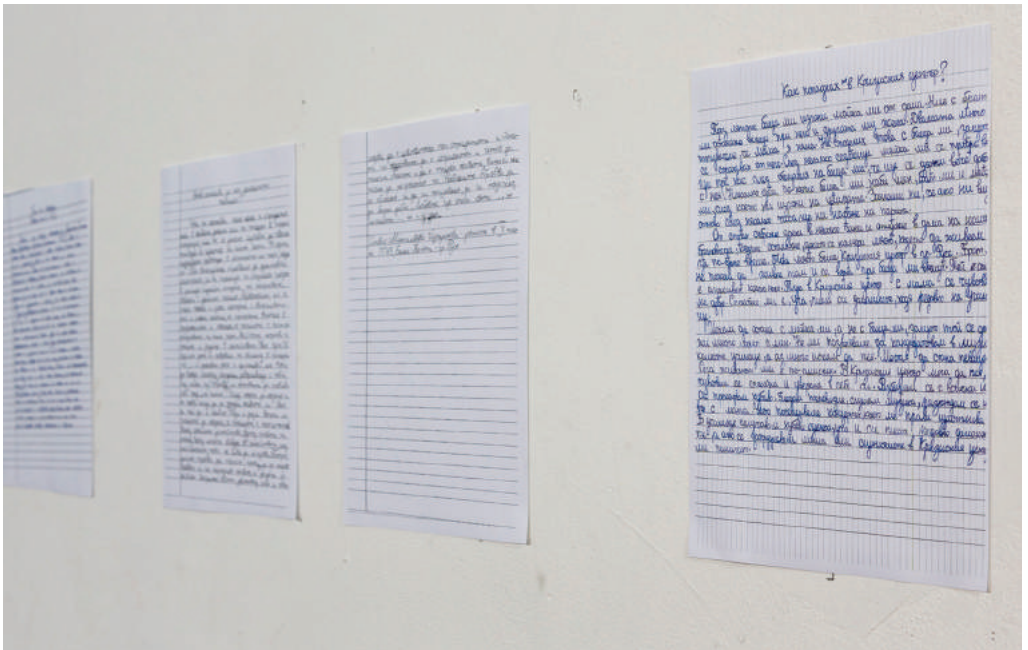
might also have pejorative connotations as it presumes that something is disorganized, badly executed or strange, incomprehensible and weird. The “Circus! My different family” platform is using precisely this complexity of the notion of the “circus” and its usage in order to open up a space where *queer* is interpreted as *weirdness* above all else. Such framework could be expanded in different ways to potentially include all kinds of excluded positions and roles in society. In the case of Sofia Queer Forum - Sweet Union, the framework unites thinking about sexual and gender differences, transgender performativity, the androgynous bodies with other kinds of borderline and/or specific physical states, stereotypes and roles.

Материали за интерсекс хората от Пол Найденов
Materials about intersex people from Pol Naydenov

Владимир Давчев, *Да се намерят отговорите е трудно*, 2015, постановка
 Vladimir Davchev, *It Is Hard to Find the Answers*, 2015, a play

Есета на гимназисти на теми за домашното насилие от Български фонд за жените
 High school students' essays on issues of domestic violence by Bulgarian Fund for Women

на телата, с други гранични и/или специфични физически състояния, стереотипи и роли.

За участие в платформата бе изпратена покана, която остана отворена до края на провеждането на форума. Бяха използвани както каналите на социалните мрежи и медиите, така и на различни организации, сред които: Български фонд за жените, Младежка ЛГБТ организация „Действие”, Фондация „Ресурсен център - Билитис”, Български хелзински комитет, Фондация „Асоциация Анимус”, Българска асоциация по семейно планиране и сексуално здраве, Център за междуетнически диалог и толерантност „Амалипе” и др. Самата реализация бе под формата на изложба в процес, в която се приемаха без селекция всички предложения в резултат на отворената покана, и три публични дискусии, подготвени и модерирани от антрополога Стефан Кръстев. В „Цирк! Моето различно семейство” участваха със свои работи Янко Андонов, Илина Консулова и Мартин Певев, бяха предоставени материали от интерсекс активиста Пол Найденов, адвокатката Деница Любенова от Младежка ЛГБТ организация „Действие”, Гегана Куцева и Надежда Дерменджиева от Български фонд за жените. Част от събитието бяха и стендъп комедийното шоу на Михаил Коцев и постановката на Владимир Давчев *Да се намерят отговорите е трудно*, в която основен проблем бе отчуждението и емоционалната привързаност на хората към различни предмети.

ВМ

The open invitation to take part in this platform was sent out and it remained open until the last date of the forum.

The channels of the social networks and media, as well as those of various organizations were used, among which are: Bulgarian Fund for Women, LGBT Youth Organization Deystvie, Bilitis Resource Center Foundation, Bulgarian Helsinki Committee, Animus Association Foundation, Bulgarian Family Planning and Sexual Health Association, Amalipe Center for Interethnic Dialogue and Tolerance and others.

The very realization of the platform took the form of an exhibition in progress where all submissions were accepted, without any selection, as the product of the open call. There were also three public debates prepared and moderated by the anthropologist Stefan Krastev.

Yanko Andonov, Iлина Konsulova and Martin Penev participated in “Circus! My different family” with their works; there was material kindly provided by the intersex activist Pol Naydenov, the lawyer Denitsa Lyubenova from LGBT Youth Organization Deystvie, as well as Gergana Kutseva and Nadezhda Dermendzhieva from Bulgarian Fund for Women. The standup comedian show of Mihail Kotzev and Vladimir Davchev’s spectacle *It Is Hard to Find the Answers* were also part of the event. The latter spectacle dealt with the issues of alienation and emotional attraction of people to various objects.

VM

фото Светла Енчева / photo Svetla Encheva

Станимир Панайотов / Stanimir Panayotov
Пол Найденов и Виктор Лилов / Pol Naydenov and Victor Lilov
Деница Любенова / Denitsa Lyubanova
Стефан Кръстев / Stefan Krastev

ПУБЛИЧНИТЕ ДИСКУСИИ в рамките на платформата „Цирк! Моето различно семейство” / Стефан Кръстев

PUBLIC DEBATES within the framework of the “Circus! My different family” platform / Stefan Krastev

Платформата „Цирк” се стремеше да разтвори границите между активизъм и съвременно изкуство. Трите дискусии и изложбата в рамките на платформата помогнаха за това различни публики, които обитават отдалечени ъгли по границите на българското публично пространство, да се смесят и да изградят нещо като моментна общност в контекста на София куйър форум. Общност, в която за кратко беше възможно на непопулярни теми да се говори по личен, ангажиран и не-частен начин. Текстът по-долу резюмира трите разговора и начините, по които те се свързваха с останалите събития във форума.

The Circus Platform aimed at dissolving boundaries between different forms of activism, academic knowledge and contemporary art. The three discussions and the exhibition, which took place within the framework of the platform, helped for the mixing of audiences occupying variously marginal positions in Bulgarian public space, and for the creation of something like a temporary community within the context of Sofia Queer Forum. A community where for a brief moment it was possible to speak about unpopular themes in a personal, engaged and public way. The following text summarizes the three conversations and the ways in which they related to the other events in the forum.

Еднополовият брак и семейство са правна и социална реалност от повече от десетилетие, а от години доминираха дневния ред на ЛГБТИ движенията на много места по света. Но решението на Върховния съд на САЩ от юни 2015 г. като че ли запрети темата за гей брака с непозната сила към центъра на глобалния популярен обществен дебат - често с цената на инструменталната ѝ употреба. Гей бракът стана емблема на „либералност и прогрес“ или напротив - на „морална развала“, в зависимост от интенциите на говорещия, без, в повечето случаи, по същество да се засяга доминацията на хетеронормативността. Формулирахме първата дискусия с разбирането, че хетеронормата би се разколебала по-силно, ако гей семейството не се отдели предварително в концептуално гето, а се разглежда едновременно и с промените, които настъпват в хетеросемействата. Искахме и да запазим баланс между глобални процеси и фокус върху локалния контекст и проблематика, специфични за България. Социологическите и демографски данни показват, че в българското общество са особено видими някои от фундаменталните трансформации на семейството в глобален план. Хетеросексуалната норма на семейства с майка, баща и деца все по-трудно се среща в реалността. Мнозинството деца се ражда извън законово дефинирани семейни двойки, в семейства с един или двама отсъстващи родители и др. Информационните технологии и

08.12.2015 **РАЗЛИЧНИТЕ ФОРМИ НА СЕМЕЙСТВОТО ДНЕС**
THE VARIOUS FORMS OF THE FAMILY TODAY

Same-sex marriage and family have been a legal and social reality for more than a decade. They have dominated the agenda of LGBTI movements all over the world. However, the US Supreme Court's ruling from June 2015 seems to have forcefully placed the theme of gay marriage rights at the center of global mainstream social debate, often at the expense of its instrumentalization. Depending on the speaker's intentions, gay marriage has become emblematic of "liberal values and progress", or the opposite - of "moral decay". Either way, though, in most cases it does not touch upon the dominant hetero-normativity which informs deeper social attitudes. We defined the first debate with an understanding that the heteronormativity will come under a stronger challenge if the gay family is not separated into a conceptual ghetto *a priori*, but rather is investigated alongside the transformations which the hetero family is going through. We also wanted to keep the balance between a global process and a focus on the local context with problems specific to Bulgarian society. Sociological and demographic data show that some of the fundamental transformations of family on a global scale are especially pronounced in Bulgarian society. The heterosexual norm of a family unit with a mother, father and children is ever harder to come by in reality. Most children are born outside of legally defined family couples, into families where one or both parents are absent, etc. New information technologies and migratory trends are changing the material basis and organization of family

Елена Стойкова / Elena Stoykova

миграционните движения променят материалната основа и организацията на семейните отношения, и ролята на семейството се поема от други колективи, които опосредстват идентичността и принадлежността на индивидите. Макар и класово и географски ограничени и все още доста скромни в амбициите си, се забелязват експерименти с различни форми около и отвъд атомарното семейство - като родителските кооперативи. Валиден е въпросът дали това са еманципиращи експерименти със семейните форми или *ad hoc* отговори на кризата на социалната държава и публичните институции за социално възпроизводство като детските ясли, градини и училищата? Този тип въпроси вървят паралелно на куиър критиките на утвърждаването на еднополовия брак като крайна точка на борбата за равноправие. Доколко дневният ред на движението за еманципация на сексуалните различия е съвместим с идеята за семейството въобще и не е ли то ограничаване на радикалния му потенциал? Възможно ли е да мислим куиър форми на семейството? Обсъждахме тези въпроси заедно с Елена Стойкова (преподавателка в катедра „Социология“, Софийски университет), Пол Найденов (интерсекс активист, фондация „Ресурсен център - Билитис“ и родител), Виктор Лилов (политическа партия ДЕОС) и публиката в Социален център „Хаспел“.

Елена Стойкова започна с последователна критика на съвременния модел на семейството. За нея той не е универсален и извънисторичен, а отпечатък на буржоазното семейство от 19. век с майка, баща и деца. Този модел според

relations; the role of family is taken over by other collectives mediating individual identity and affiliations: affinity collectives and groups such as on-line and off-line friend and peer groups, etc.

Although restricted by social class and geography, and still rather modest in their ambitions, there are some experiments with various forms around and beyond the nuclear family - such as “parenting cooperatives”. It is a valid question whether these are emancipatory experiments with family forms or an *ad hoc* answer to the crisis of the welfare state and its institutions for assisting social reproduction, such as nurseries, kindergartens and schools. These questions go hand-in-hand with the queer critique of defending same-sex marriage as a final point in the struggle for equality. To what extent is the agenda of the movement to emancipate sexual differences compatible with the very idea of a family at all? Is not it restricting its radical potential? Is it possible to think of *queer* family forms?

We discussed these questions with Elena Stoykova (lecturer at Sofia University’s Department of Sociology), Pol Naydenov (intersex activist from the Bilitis Resource Center Foundation and a parent), Victor Lilov (political party DEOS) and the audience of the Social Center Haspel.

Elena Stoykova began with a systematic critique of the current family model.

According to her, it is neither universal nor ahistorical, but rather an imprint of the bourgeois family from the 19th century with a mother, father and child. Stoykova claimed that this model has a birth deficiency, because it is structurally twisted to suit the needs for the psychological emancipation

Стойкова има рожден дефект, тъй като е структурно изкривен спрямо нуждите за психологическа еманципация на буржоазния хетеросексуален мъж от средна класа; той структурира семейството като място на сигурност отвъд конкурентната логика на пазарното съревнование. Вътре в това пространство-убежище остават заключени жената и децата, които не постигат нито икономическа, нито психологическа еманципация. Жената е разпознавана само като обичаща, комуникираща, грижеща се *вътре* в семейството. Това рождено петно според Стойкова прави семейството неспособно на промени и еманципиране, то трябва да бъде изначално деконструирано. Решението, донякъде парадоксално, се крие в демистифицирането на претенциите на брака да бъде не-икономическа сфера, *Другото* на Пазара. Икономическата логика трябва да влезе вътре в интимните отношения, за да спрат те да бъдат експлоатация. *„Трябва да се престане с парадокса да плащаме на непознати хора за всяка услуга, която получаваме“*, казва Стойкова, *„но да ползваме труда на най-близките си хора, в които сме влюбени, безплатно“*. Това е все по-възможно и защото с интернет и социалните мрежи семейството престава да бъде уникално място за психологическа еманципация; тази роля може да изпълни всяка една социална институция, която предоставя чувство за идентичност.

Според Симеон Кюркчиев (докторант по социология, СУ) разтварянето на семейството за икономическа еманципация не води до повече освобождение. Икономическата логика задушават всяка друга форма на еманципация, затова трябва да се умножават автономните пространства, където тя не функционира. Семействата трябва да имат право да бъдат

of the bourgeois heterosexual middle-class male; it structures the family as a safe haven beyond the competitive logic of market rivalries. Within this sheltered space, women and children remain locked up; they do not achieve either economic or psychological emancipation. The woman is recognized only as a loving, communicating and caring being within the family. In Stoykova's view, the family's birth defect renders it incapable of transformation and emancipation; it has to be deconstructed from the ground up. The somewhat paradoxical solution might be in demystifying marriage's pretense to be a non-economic sphere, to be the *Other* of the Market. The logic of economy should enter into intimate relations in order to stop them from being exploitative. *“We should stop with this paradox - paying people we do not know for every service we get”*, says Stoykova, *“but at the same time using the labor of our closest people, the ones we are in love with, free of charge”*. It is ever more possible to achieve this, because with the Internet and social networks, family is no longer a unique place of psychological emancipation; this role could be taken up by any social institution lending a sense of identity.

According to Simeon Kyurkchiev (PhD candidate in Sociology, Sofia University), opening up the family to economic emancipation would not lead to more liberation. The logic of economy suffocates any other kind of emancipation; autonomous spaces where it does not function must be multiplied. Families should have the right to be economically inefficient, even “tragically dysfunctional”.

As a “practicing parent” in an LGBTI couple,

икономически неефективни, дори „трагично неработещи“.

Пол Найденов като „практикуващ родител“ в ЛГБТИ двойка разкритикува критиката на хетеронормативното семейство на Стойкова. Според Найденов отглеждането на деца е трудно „в някаква форма на социален хаос“. И гей, и стрейт хората могат да са критични към хетеронормативността докато не ги сполети личния опит на родителството. Тогава изоставят личната еманципация за сметка на по-високата морална цел на отглеждането на децата. Вярно е, че доминиращата в обществото семейна форма, със своите ясно разграничени мъжка и женска роля, създава трудности за ЛГБТИ двойките - еднополовите родители не могат да играят на доброто и лошото ченге, например, липсват възможности за социализация с други двойки и т.н. Тези трудности губят значението си обаче пред практическата необходимост да се отглеждат деца в ясно дефинирана структура на възпроизводство. Нещо повече, в своята дискриминирана позиция ЛГБТИ родителите според Пол са, парадоксално, „по-отговорни родители“ от хетеросексуалните. При ЛГБТИ двойките децата са резултат на съзнателно обмисляне и взето решение, въпреки очакванията за социална стигма, ограничения, дискриминация, стеснен социален кръг. Това, което е необходимо, е да се приеме дефиниция на семейството, която е достатъчно широка, че да признае скрития и подтиснат труд на ЛГБТИ двойките, който се извършва и в момента.

Участник от публиката репликира, че гей родителите са разумни и отговорни единствено като ефект на настоящата подтиснителна обществена структура. Те нямат имунитет към консерватизма и патриархалността, и ако репресията над тях изчезне, биха репродуцирали традиционния модел с неговите

Pol Naydenov criticized the critique of the heteronormative family offered by Stoykova. In Naydenov’s view, raising children is difficult “in a form of social chaos”. Both gay and straight people can be critical of heteronormativity until they are faced with the personal experience of parenthood. They then abandon individual emancipation in favor of the higher moral goal of raising their children. It is true that the dominant social family form, with its clearly differentiated male and female roles, creates difficulties for LGBTI couples - for instance, same-sex couples could not play the “good cop - bad cop” routine; the possibilities for socializing with other couples are lacking, etc. These difficulties lose importance when compared to the practical necessity of raising children within a clearly defined structure of reproduction. Furthermore, given their discriminated position, LGBTI parents are, according to Pol, paradoxically “more responsible parents” than heterosexual ones. In LGBTI couples, children are the result of a decision that has been consciously thought out and made in spite of expectations of social stigma, restriction, discrimination, and a limited social circle. What is needed is to adopt a definition of family which is wide enough to acknowledge the hidden and oppressed labor of LGBTI couples, which is taking place even now.

An audience member commented that gay parents are sensible and responsible only as an effect of the current oppressive social structure. They have no immunity against conservatism and patriarchal attitudes, so if the oppression over them disappears they would reproduce the traditional model with its hierarchical relations whereupon the

йерархични отношения, като „*bottom*” позицията се превърне в „жената”.

Стойкова призна, че ЛГБТИ формите имат потенциал да променят семейството.

По-често обаче се подчиняват на същите правила и повтарят същите модели на поведение като „*стандартния модел*” на семейство, тъй като той е свързан с останалите ценности като романтичната любов, психологическата еманципация, партньорът като единственият човек, с който можем да споделяме.

Виктор Лилов доразвива тази идея, като споменава ограничения набор от термини, като например „майка”, „баща” и „дете”, с които обичайно си служат повечето хора. На хората им се налага да се съобразяват и да избират една от предварително определените роли, ако искат да бъдат разбирани в ежедневноата комуникация, която водят. Според Лилов, усилията им да запазят този консервативен модел често води до обратния резултат - такова строго предопределяне допринася за влошаване на точно тези взаимоотношения между хората, които се опитва да съхрани. Натиск като този, който подтиква семействата да остават заедно „заради децата”, в крайна сметка често довежда до емоционални проблеми при тези деца, които несъзнателно копират поведението на майка си или баща си, като реагират агресивно и стават неконтролируеми.

За Деница Любенова от Младежка ЛГБТ организация „Действие” изказаните критики към семейството могат да се четат като форма на хетеросексуална привилегия. ЛГБТИ хората не разполагат с очевидните сигурности и защиты, които институциите като Закона за домашното насилие предоставят на хетеросексуалните. Семейството има еманципаторска роля за тях като форма на сигурност, каквато обикновено им е отказвана. Значението му като цел, към която трябва да се върви, не е изчезнало.

„*bottom*” position will turn into a “woman”.

Stoykova acknowledged that LGBTI forms have the potential to change the family. More often, though, they submit to the same rules and adhere to the same models of behavior as in the “*standard family model*”. That is because this model is “weird” to the rest of our values such as romantic love, psychological emancipation, and the partner as the only person we could share with.

Victor Lilov developed this idea further, mentioning the limited set of terms such as “mother”, “father”, and “child” which the majority of people usually deal with. Persons are forced to comply and pick one of the pre-existing given roles if they want to be understood in their everyday communication. The efforts to preserve this conservative model according to Lilov often have the opposite result - such strict fixation contributes to the deterioration of the very relations between people which it tries to preserve. Pressures such as these that urge families to stay together “for children’s sake” often end up causing emotional handicaps to these children, unconsciously copying their mother’s or father’s behavior, reacting with aggression and going out of control.

For Denitsa Lyubanova from LGBT Youth Organization Deystvie the critique of family voiced so far could be read as a form of heterosexual privilege. LGBTI people do not have the self-evident protection and security offered to heterosexual people by the Domestic Violence Bill. Family has an emancipatory role for gay people as a form of security which is usually denied to them. Its importance as a goal to be strived for has not disappeared.

Станимир Панайотов, Леа Вайсова
Stanimir Panayotov, Lea Vajsova

Георги Медаров, Лора Новачкова
Georgi Medarov, Lora Novachkova

Втората дискусия в рамките на платформата „Цирк“ се занимаваше с въпроси от областта на политическата практика.

За това подсказваше и думата „куиър“ в заглавието, разбрана в този случай не като състояние, а като действие. Политическият субект, който трябва да бъде *куиърнат*, за момента съществува най-вече като възможност. Той трябва да бъде активно изграждан, преодолявайки два типа ограничения - структурните ограничения на полето за действие пред активистите и ограниченията, които поставя самия активисткия поглед към това поле. Към първото ограничение спада фрагментацията между различните микроактивистки каузи, подозрително нечувствителни към съседните микро борби, с които споделят както цели, така и тактики, проблеми и подходи. Второто ограничение произлиза най-вече от виждането на социалното поле като съставено от две неравни части, разделени от рязката граница - частта на миниатюрното, самовъвлечено активистко малцинство и частта на „индиферентното“, „инертно“, „непознаваемо и непознато“ мнозинство на „не-активисти“, което упорито не се поддава на еманципация. Втората дискусия имаше практически залог, опитвайки се да отговори на въпроса възможно ли е и как да бъдат преодолените тези две ограничения? Какви форми на политическо действие са най-ефективни за тази цел в настоящата ситуация - граждански мобилизации, партии, движения? Поставянето на

06.12.2015 **КАК ДА КУИЪРНЕМ**
ПОЛИТИЧЕСКИЯ СУБЕКТ?
HOW TO QUEER THE
POLITICAL SUBJECT?

The second debate within the Circus platform dealt with questions from the sphere of political practice. This was suggested by the word “queer”

in the title, which is understood in this case not as a situation but as action. The political subject that needs to be “queered” for the moment exists mostly as potential. It needs to be actively constructed while overcoming two types of restrictions - the structural restrictions over the field of action facing activists, as well as the restrictions which the very activists’ attention imposes on that same field. The first restriction involves the fragmentation between the various micro-activist causes, which are suspiciously insensitive to the neighboring micro-struggles with which they share goals as well as tactics, problems, and approaches. The second restriction follows mostly from seeing the social field as composed of two unequal parts that are divided by a sharp border - the part of the miniature self-involved activist minority and the part of the “indifferent”, “inert”, “unknowable and unknown” majority of “non-activists”, which is stubbornly unyielding to emancipation. This view partially obscures the multitude of practices realized by the non-activist majority at any given moment, and the “queer” potential many of these practices have, a potential which might be available outside of the frame of activist theories. The second debate had a practical stake in trying to answer the question of whether it is possible at all and how to overcome these two restrictions? What forms of political action are most effective in the current

тези въпроси надскача полето на ЛГБТИ активизма. Валиден е въпросът възможно ли е ЛГБТИ активизмът да се свърже със свързаните борби на феминизма, на етническите малцинства или на работниците например? На тези теми в дискусиата разсъждаваха Леа Вайсова (социоложка и активистка), Лора Новачкова (ЛГБТ-ХХХ колектив), Станимир Панайотов (София куиър форум), Радослав Стоянов (Български хелзинкски комитет, София Прайд), Георги Медаров (Нови леви перспективи) и други.

Според Станимир Панайотов

политизацията на борбата на сексуалните малцинства в България преминава през два етапа. Първият е „*строго бюрократично-административен*“ и започва в 1996-1997 г. Лицата на движението през този период съчетават две роли - на активист и на бюрократ едновременно, с предизвестен резултат - бюрократът превзема активиста. Вторият период започва с първия гей парад през 2008 г., първото и единствено събитие, на което може да се говори по политически начин за проблемите на сексуалностите. Гей парадът събира наново фрагментираните индивиди от първия период на движението. Въпреки успеха му, Панайотов **поставя под съмнение възможността общност да се създаде единствено през активизъм**. Общността между гей мъжете се поражда не в борба за правата на хората с различна сексуалност, а като им бъде предложена платформа, която дава усещане за интимност. Това е следствие на двете различни борби - едната от които много лична, индивидуализираща и партикуларизираща - борба за личния

situation - civil mobilizations, parties, and movements? Presenting these questions goes beyond the field of LGBTI activism. The question about the possibility of connecting LGBTI activism to the related struggles of feminism, ethnic minorities and workers' rights, for instance, is valid. These themes were addressed by Lea Vajsova (sociologist, activist), Lora Novachkova (LGBT- HHH), Stanimir Panayotov (Sofia Queer Forum), Radoslav Stoyanov (Bulgarian Helsinki Committee, Sofia Pride), Georgi Medarov (New Left Perspectives) among others.

According to Stanimir Panayotov the political substance of the struggles of sexual minorities in Bulgaria has gone through two stages. The first was “strictly bureaucratic and administrative” and it started around 1996-97. The leaders of the movement from that time combined two roles - that of the activist and the bureaucrat at the same time, with the expected result of the bureaucrat engulfing the activist. The second stage started with the first Gay Pride Parade in 2008 - the first and only event where one could talk politically about issues of sexuality. The gay parade united once again the fragmented individuals from the first period of the movement. In spite of its success, **Panayotov questioned the possibility of creating a community through activism alone**. The community of gay men is born not within the struggle for the rights of people with different sexuality but when they are offered a platform that gives them the sense of intimacy. This is the result of two different struggles - one of them is very private, individualizing and particularizing - a struggle for personal comfort, sharing and personal happiness within the framework

Радослав Стоянов / Radoslav Stoyanov

комфорт, споделяне и лично щастие в рамките на индивидуален живот. Хората често не искат да виждат отвъд тази перспектива, да осъзнаят, че за да има личен комфорт, трябва да се прекрачи границата.

Лора Новачкова смята, че в българския контекст ЛГБТИ общността е имагинерна. Има хора, които споделят неолиберална ЛГБТИ консуматорска практика, поддържана от самата система, и „една малка шепа активисти“. Новачкова се съмнява, че е възможно политизиране през консуматорските практики. Трябва да се създаде инфраструктура, която да подхрани политизацията на хората, като читателски групи, където да се обсъжда какво значи „куиър“. Опит за създаване на такава инфраструктура е **LGBTI Community Fest** (www.facebook.com/SofiaLGBTartFest) - пространство, в което хората участват без да са задължително творци, философи, писатели, интелектуалци. Този фестивал поставя ЛГБТИ въпросите в по-широк антифашистки и анти-расистски контекст. Според Новачкова проблем е и това, че борбата в България е редуцирана до контекста на една сексуалност. А е необходимо да се осъзнае, че хомофобията и трансфобията всъщност са резултат от действието на подтискащите структури в обществото, които са патриархално-сексистки, хетеронормативни. За да има индивидуална и групова еманципация, трябва да се изработи дискурс на различни роли - „аз съм лесбийка, но освен лесбийка съм и жена“.

Сравнявайки съвременната ситуация в България с началото на гей движението

of the individual's life. People often do not want to see beyond this perspective and to acknowledge that for there to be personal comfort, there has to be transgression of borders.

Lora Novachkova reckons that in the Bulgarian context the LGBTI community is imaginary. There are people who share a neoliberal LGBTI consumerist practice which is supported by the system; and there is a “small bunch of activists” as well. Novachkova doubts that it is possible to raise the political level through consumerist practices. There has to be an infrastructure created that would feed the raising of people's political awareness, such as readers' groups where one would discuss what the meaning of “queer” is. An attempt to create such infrastructure is the **LGBTI Community Fest** (www.facebook.com/SofiaLGBTartFest) - a space where people take part without necessarily being authors, philosophers, writers, intellectuals. This festival positions LGBTI issues within a wider anti-fascist and anti-racist context. In her view, the problem is also that the struggle in Bulgaria is reduced to the context of a single sexuality. It is necessary to acknowledge that homophobia and transphobia are, in fact, the result of the action of oppressive structures in society, which are patriarchal and sexist, hetero-normative. For there to be individual and group emancipation, a multi-role discourse must be worked out - “I am a lesbian but I am also a woman, too”.

While comparing the current situation in Bulgaria with the beginnings of the gay movement in the US in the 1970s, Lea Vajsova pointed out two aspects - in the American case there was very clear police

в Америка през 70-те, Леа Вайсова обърна внимание на две неща - в американския случай има много ясна полицейска агресия, която мобилизира хората. От друга страна, дискурсът за човешките права е напълно легитимен. Вайсова попита дали в настоящия момент в България има сходен подръчен политически речник, който може да бъде ползван от ЛГБТИ движението?

За Радослав Стоянов има ЛГБТИ общност и тя е точно такава - неолиберална, доста капсулирана консуматорска общност. Мнозинството от хората се преживяват като „открити гей хора“, не изпитват проблеми като такива и следователно не виждат смисъл да участват в движение. Хората като Стоянов, които най-активно стоят зад София прайд, изпитват сериозен проблем да разберат какъв е ефектът от това, което правят: „*Намираме се в тотален хаос*“.

Георги Медаров смята, че ограниченията пред масовизирането на ЛГБТИ активизма произтичат от тактиката на движението политиката му да е политиката на европейската интеграция. Позиционирането от страната на европейския свръхелит, и използването на легалистки аргументи - правилни, но изказани от позицията на авторитета - автоматично свързва „елит“ и „не-хетеросексуалните хора“ и създава възможност засилващата се критика към елитите да се изразява като радикална хомофобия. Внасянето на новото понятие „куиър“ е полезно, за да се постави под въпрос тясното обвързване с европейския проект. Да се изследва възможността да се изгради една категория като „антифашизма“, която може да се разширява, да включва, да формира едно ново мнозинство, съставено от множество малцинствени позиции и запазващо в рамките си формите на различие. Според Медаров е необходимо да се запитаме

aggression, which mobilized people. On the other hand, the discourse about human rights is completely legitimate. Vajsova asked if at present in Bulgaria there is a similar political vocabulary that might be used by the LGBTI movement.

For Radoslav Stoyanov there is a LGBTI community and it is exactly that - a neoliberal, quite encapsulated consumer community. The majority of people see themselves as “*openly gay people*”, they do not have problems with that and consequently see no reason why they should be part of a movement. People like Stoyanov who most actively support Sofia Pride, have serious problems understanding what the effect of what they are doing is: “*We are in total chaos*”.

Georgi Medarov thinks that the limitations facing LGBTI activism follow from the movement’s tactics - its politics should be the politics of European integration. However, the positioning of the European super-elite and the use of legalist arguments - correct ones but used from the position of authority - automatically connects the “elite” and “non-straight people”, thus opening up the possibility that the accelerating critique of the elites will be expressed in radical homophobia. The introduction of the new term “queer” is useful so that the close interlinking with the European project might be questioned. There should be an investigation into possibilities of constructing a unified category such as “anti-fascism” which would be widened, encompassing, forming a new majority that consists of multiple minority positions while still preserving within its framework the forms

и защо поставянето на брака в центъра на ЛГБТИ въпроса съвпада по време с момента, в който социалната държава се оттегля от функциите си на подкрепа на възпроизводството? Дали бракът не е механизъм за приватизацията на възпроизводството?

Леа Вайсова разкритикува прекаленото фокусиране върху масовостта като показател за силата на едно социално движение. Според нея, една малка организирана група с ясно послание, която се бори публично, ще предизвика по-голямо участие, когато то е необходимо: *„Не може да се очаква да станем политически субект от това, че спим заедно. Трябва да имаме ясна цел и да знаем какво искаме да направим“*.

Третата дискусия в платформа „Цирк“ разглеждаше противоречията между норми, нормативност, различие и дискриминация. Въпросите отново се насочваха към потенциала за промяна: възможно ли е противодействие на дискриминацията във всекидневието? Възможно ли е нормативността да взема предвид половите и сексуалните различия? В дискусията върху тези въпроси разсъждаваха Геновева Тишева (Български център за джендър изследвания), Деница Любенова (Младешка ЛГБТ организация „Действие“), Диляна Ангелова (Български хелзинкски комитет), Пол Найденов (фондация „Ресурсен център - Билитис“) и публиката. **Геновева Тишева** очерта пътищата, по които навлизат промените в законодателството в България и се структурират политическите и обществени съпротиви срещу тях. Най-обхватната юридическа рамка, Истанбулската конвенция на Съвета на Европа от 2014 г., санкционира всяка ситуация на насилие

of differentiation. According to Medarov it is also necessary to ask ourselves why placing marriage at the center of the LGBTI question coincides with the moment when the social state is withholding its functions of support for reproduction. Might it be that marriage is the mechanism for reproduction?

Lea Vajsova criticized the tendency to focus too much on mass participation as an indicator of the strength of a social movement. In her view, a small organized group with a clear message fighting in public will trigger larger participation when it is needed: *“We cannot expect to become a political subject simply because we sleep with each other. We must have a clear goal and we must know what we want to do”*.

The third debate from the Circus platform dealt with the contradictions between norms, normativity, difference and discrimination. Questions once again were directed at the potential for change: is

it possible to counteract discrimination in everyday life? Is it possible for normativity to account for gender and sexual differences? Genoveva Tisheva (Bulgarian Gender Research Foundation), Denitsa Lyubenova (LGBT Youth Organization Deystvie), Dilyana Angelova (Bulgarian Helsinki Committee), Pol Naydenov (Bilitis Resource Center Foundation) and the audience joined the debate on these issues. **Genoveva Tisheva** outlined the ways in which change enters the

18.12.2015
**„ОБИКНОВЕНА“
ДИСКРИМИНАЦИЯ?
“ORDINARY”
DISCRIMINATION?**

заради пола, разбиран максимално широко, включително джендър идентичност и сексуалната ориентация. Подписването на конвенцията е проблем за почти всички политически сили в България, които откриват в нея негласно признание на сексуалното различие. Действащият закон за защита от домашното насилие преди десетилетие е предизвикал същата силна съпротива в парламента и в крайна сметка е приет без защита на хомосексуални двойки. Тази съпротива трябва да се има предвид, когато се предлагат промени. Според Тишева, обикновените хора трябва да чуват повече за опита на различieto; да бъдат спечелени, да им се обяснява „правилно и дълго“.

Диляна Ангелова обърна внимание на това, че дискриминацията и привилегиата често се прикриват като норма и неутралност. Нормата често изглежда неутрална, но съдържа в себе си властови връзки и отношения, легитимира привилегиата на създателите си, скрива привилегиите, свързани с пол, раса, сексуалност. Българският наказателен кодекс например съдържа много „неутрални“ норми като дефинициите за блудство и изнасилване, които очевидно са в полза на мъжете и хетеросексуалните. Друг проблем е изключването на престъпления от женомразски или хомофобски подбуди; заместването им с „хулигански подбуди“. За да се преборим с дискриминацията е необходимо винаги да държим сметка кой създава нормата и какви са привилегиите, постоянно да задаваме въпросите „как се създава нормата?“, „кой я е създал?“ и „защо това изобщо е норма?“.

Пол Найденов обърна внимание на интимната връзка, която съществува между репресивните обществени нагласи към различieto и институционалните медицински и съдебни практики, които

legislature in Bulgaria and the ways political and social opposition against such changes is structured. The most encompassing legal framework, the Istanbul Convention of the Council of Europe from 2014, sanctions every event of violence related to gender which is interpreted for maximum inclusiveness to account for gender identities and sexual orientation. The signing of the convention is a problem for almost all political forces in Bulgaria, which see in it a hidden recognition of sexual difference. The acting legislation for protection against domestic violence triggered the same kind of opposition in parliament a decade ago. In the end it was passed without the protection of gay couples. This opposition must be taken into account when new changes are suggested. According to Tisheva, ordinary people should be made more aware about the experience of difference; they should be won over after “lengthy and correct” explanations.

Dilyana Angelova pointed out that discrimination and privilege are often masked as norm and neutrality. The norm often appears to be neutral but actually contains power structures and relations, legitimizes the privilege for its creators, and masks the privilege related to sex, race and sexuality. The Bulgarian penal code, for instance, contains a lot of “neutral” norms such as the definition for debauchery and rape that are obviously in favor of males and heterosexuals. Another problem is the exclusion of crime based on misogynist or homophobic motives, being replaced by “hooligan motives”. In order to get rid of discrimination it is necessary to always pay attention to who is creating the norm and what kind of privilege s/he has and to constantly ask the question “how is the norm created?”, “who has created it?” and “why is this a norm in the first place?”.

Pol Naydenov focused on the intimate relation that exists between repressive social attitudes towards difference and the

ги претворяват в действие. Мнозинството от хората в обществото не могат да приемат, че е възможно друго състояние освен ясно разграничение между „мъжа“ и „жената“. Това принуждава медицинските лица да извършват „нормализиращи“ операции върху биологичния пол. Дискриминацията за Пол е „мигът, в който решаваме, че можем да съдим по-добре за един човек, отколкото той за себе си“ .

Деница Любенова показва **практически начини** да се предизвика промяна, дори когато липсва законова и институционална процедура за това. Според нея държавните институции често не знаят какво да правят и как да прилагат законодателството. В този момент доброволците и активистите, неформалните групи и колективите биха могли да извършват „поддривна дейност“ от ключово значение, като „показват как обстановката се е променила“. Често успяват да предизвикат дело, в резултат на което излиза съдебно решение, след което институциите са принудени да действат. На теория българската правна система не е основана на действието на common law, но в реалността напоследък практиката на съдилищата и на Комисията за защита от дискриминация става по-важна от законите.

institutional medical and judicial practices that are transforming those in action. The majority of people in society cannot accept that there is another state possible except for the clearly distinguished “man” and “woman”. This forces medical personal to perform “normalizing” operations on biological sex. For Pol discrimination is “the moment when we decide that we can decide better about a person than he or she can decide for him or herself”.

Denitsa Lybenova demonstrated **practical ways** to instigate change even when there is no legal or institutional procedure for it. In her view the state institutions often do not know what to do and how to enforce the legislation. At this stage volunteers and activists, informal groups and collectives could take on “subversive actions” of key importance by “showing how the situation has changed”. Often they are able to trigger a court case as a result of which there might be a court ruling after which institutions would be forced to act. In theory the legal system in Bulgaria is not based on the precedent of common law but in reality, lately, the practice of the courts as well as of the Commission for Protection against Discrimination is becoming more important than the law.

„ЖИВОТЪТ - ТОВА СА ДВЕ ЖЕНИ“ “LIFE - THAT IS TWO WOMEN”

Изложба, свързана с образа на майката, с работи на Васка Емануилова, Вера Лукова, Георги Баев, Иван Ненов, Лика Янко, Николай Майсторов, Павел Койчев, Светлин Русев, Султана Суружон. Галерия „Васка Емануилова”

An exhibition presenting the image of the mother, featuring works of Vaska Emanouilova, Vera Loukova, Georgi Bayev, Ivan Nenov, Lika Yanko, Nikolai Maistorov, Pavel Kouychev, Svetlin Roussev, Sultana Sourouzhon. Vaska Emanouilova Gallery

* Публикуваните произведения са от колекцията на Софийска градска художествена галерия
The published artworks are from the collection of Sofia City Art Gallery

Сираго Циара / Syrago Tsiara

Изграждане и разрушаване на стереотипи. Образът на майката в гръцкото изкуство и подривните гласове на новото гръцко кино
Constructing and distorting stereotypes. The image of the mother in Greek art and the subversive voices of the new Greek cinema

Боян Манчев / Boyan Manchev

Майка-автомат
Mother-Automaton

„Животът - това са две жени” е една от най-поставяните пиеси на българския писател и драматург Стефан Цанев. Тя е създадена в началото на 80-те г. и в нея се разиграва действие, което представя модерния образ на семейството и двойката в рамките на късното социалистическо общество. Водещ е проблемът за това, как майката и жената присъстват в живота на мъжа. През този сюжет обаче се поставят проблеми, свързани с преосмислянето на традициите, сблъсъка между село и град в развитието на обществото, разминаването между различни поколения и техните представи за свят, както и промяната в самия образ на жената. Въпреки че той търпи развитие (спрямо майката, в пиесата жената е много по-свободна, включително и сексуално, независима и самостоятелна), женският образ остава като цяло близък до природата, до емоционалното, ирационалното и дори вещерското, което именно е и връзката между двете жени.

Изложбата в рамките на София куиър форум заимства заглавието на пиесата, фокусирайки се върху образа на майката и неговите форми на репрезентация в историята на българското изобразително изкуство: от една страна, като специфичен женски образ, свързан с мъжа, от друга, като онзи трети елемент в структурата на двойката (семейството), който е

“Life - that is two women” is one of the most often staged plays by Bulgarian playwright Stefan Tzanev. It was written at the beginning of the 1980s. The play represents the modern image of the family and the couple within the framework of late socialist society. The leading issue is the way the mother and the wife are present in the life of a man. However, this subject line is used as a vehicle to rethink tradition, to think about the conflict between the city and the countryside within a developing society, to look at the misunderstandings between the various generations and their views, as well as the change in the very image of the woman. Although this image evolves (in contrast to the mother, in the play the wife is much more liberated, including sexually, more independent and autonomous), as a whole it is still positioned right next to nature; it is close to the emotional, irrational and even the “wizardly” practice, which is, in fact, the link between the two women.

Within Sofia Queer Forum the exhibition borrowed the title of the play while focusing on the image of the mother and its representations in the history of Bulgarian visual art - on the one hand, this is a specific female image as related to the male; on the other - it is the third element within the structure of the couple (the family), which is a carrier of “clan” memory. The mother is a stable and conservative image often

< Михаил Стоянов, *Дистанция*, 1979, кадър от изложбата в постоянната музейна експозиция на галерия „Васка Емануилова“
Mihail Stoyanov, *Distance*, 1979, installation view from the exhibition in the permanent museum exposition of Vaska Emanouilova Gallery

Васка Емануилова, *Пиета - Септември '23*, 1951 (ляво)
Вера Лукова, *Пиета*, 1972 (дясно)
Vaska Emanouilova, *Pieta - September '23*, 1951 (left)
Vera Loukova, *Pieta*, 1972 (right)

носител на родова памет. Майката е устойчив и консервативен образ, често е свързан с традицията. Тя е тази, която осигурява възпроизводството в структурата на патриархалното семейство. Същевременно с това често се появява в хоризонта на символичното като израз на тъгата, мъката, очакването, прошката, изкуплението и др.

Почти отсъстват произведения, в които майката има само статуса на жена, налице е обратното - нейната женственост е трансцендирана така, че се свързва с общи представи, имащи парадигмален характер, като родина (народ), дом, човек. Доминира представата за майката като за същество отвъд пола; тя е близка до непорочния образ на Богородица, представя милосърдието, добротата и добродетелта, съзиданието.

Самата изложба „Животът - това са две жени“ е показана в пространството на галерия „Васка Емануилова“, филиал на Софийска градска художествена галерия, която обединява функциите на музей с произведенията на скулпторката Васка Емануилова и на изложбена зала. Изборът на мястото добавя смисъл към съдържанието на изложбата. Васка Емануилова е една от първите жени скулпторки в традицията на българското изобразително изкуство. Тя започва кариерата си от ранните кръгове на лявоориентирани,

connected to tradition. She is the one who makes sure the structure of the patriarchal family is reproduced. At the same time one is an image that is often present on the horizon of the symbolic as an expression of sorrow, torment, expectation, forgiveness, redemption and so on.

There are almost no art works where the mother has only the status of a woman; actually the opposite is the case - her femininity is transcended in such a way as to connect to some general notions of paradigmatic substance such as motherland (people), home, and human. The notion of the mother as a being beyond gender is dominant. She is close to the immaculate image of the Virgin Mary, Mother of God, while representing compassion, kindness and virtue, as well as creativity.

The exhibition “Life - that is two women” itself was shown in the space of the “Vaska Emanouilova” Gallery in Sofia, a branch of the Sofia City Art Gallery, which serves both as an exhibition hall as well as a museum hosting works by the sculptor Vaska Emanouilova. In this case the choice of the venue adds an extra layer of meaning to the content of the show. Vaska Emanouilova was one of the first female sculptors in the classical tradition of Bulgarian fine arts. She started her career within the early circles of leftist and socially engaged artists in

социално ангажирани автори в България. И макар че социалната проблематика, пресъздадена чрез образите на трудещите се хора и селяните, присъства до последно, много по-траен и определящ нейното творчество е интересът към класическото голо женско тяло. Жената е вдъхновение и на серия от малки пластики, датирани между 1939 и 1940 г., които изобразяват сексуално и еротично вплетени едно в друго женски тела¹. В цялостното творчество на авторката почти отсъства образът на майката. (Васка Емануилова прави портрет на баща си, но не и на майка си; много малко български художници правят такива портрети.) Той се появява само веднъж във връзка с композицията *Пиета - Септември '23*, създадена през 1951 г., в периода, в който в българското изкуство доминира идеологизираната естетика на социалистическия реализъм. (Тук имам предвид, че такива произведения липсват в колекцията на галерия „Васка Емануилова“.) Работата е свързана с т.нар. Септемврийско въстание, което представлява опит за преврат и сваляне на фашистката власт, подкрепен от Българската комунистическа партия. Впоследствие това въстание остава символ на съпротивата и е вписано в официалната историография на партията. **В този смисъл в скулптурата на Васка Емануилова майката е**

¹ Серията от работи е част от колекцията на художника Светлин Русев. Тя бе показана в рамките на София куиър форум 2014 сред постоянната музейна експозиция на галерия „Васка Емануилова“. Вж. Стефка Цанева (съст.), *София куиър форум 2014: Манифестации на личното*, София: КОИ, 2015.

the country. Although the social problems interpreted in her works through the images of laborers and peasants are present until the end, her interest in the classical nude female body is much more lasting and defining for her entire oeuvre. The woman is also an inspiration for the cycle of small sculptures dated between 1939 and 1940. These works represent sexually and erotically intertwined female bodies.¹ The image of the mother is almost entirely absent from her body of work. (Vaska Emanouilova made a portrait of her father but not of her mother; in fact very few female artists in Bulgaria have made such portraits.) It makes an appearance only once in connection to the composition *Pieta - September '23*, which was created in 1951 during the time when Bulgarian art was dominated by the ideological aesthetics of socialist realism. (Here I mean the lack of such artworks in the collection of Vaska Emanouilova Gallery.) The work is dedicated to the so called September Uprising from 1923, supported by the Bulgarian Communist Party. It was a coup attempt to overthrow the fascist regime in the country. Later on this revolt became a symbol of resistance and was inscribed within the official history of the Party. **In this sense, the mother in the work of Vaska Emanouilova is a symbol of suffering and sorrow. Thus, it is clearly part of one of the forms of representation in Bulgarian art, which is traceable in connection to the**

¹ The cycle is part of the collection of the artist Svetlin Roussev. It was shown within Sofia Queer Forum among the permanent museum display of the “Vaska Emanouilova” Gallery. See Stefka Tsaneva (Ed.), *Sofia Queer Forum 2014: Manifestations of the Personal*, Sofia: KOI, 2015.

символ на страданието и тъгата и по този начин се вписва плътно в една ясна форма на представяне, която в българското изкуство може да се проследи във връзка с представата за „страданието на народа“.

По-късно, в различния в културно и идеологическо отношение период на 80-те, композицията *Пиета* е пресъздадена и в голямата скулптурна група на паметника *1300 години България* с автор Валентин Старчев, който е паметник на историята на българската държава и нейното развитие през вековете. Ако се върнем назад ще видим колко устойчива е връзката между образа на майката и страдащия народ още от произведения като картината на Иван Милев от 1926 г. *Нашиите майки все в черно ходят* в колекцията на Националната художествена галерия.

Започвайки именно от този основен режим на репрезентация - тъгата, страданието, загубата, изложбата търси неговото развитие в работите на различни автори от колекцията на Софийска градска художествена галерия, като същевременно се стреми да открие различията и отместванията от основната линия. Голяма част от показаните произведения (а и като цяло от произведенията в колекцията на СГХГ) са откупени от общата художествена изложба „Светът на детето и образът на българската майка“, проведена през 1979 г. от официалната организация, представяща художниците в рамките на социалистическата държава - Съюзът на българските художници. Малко са авторите, които се отклоняват от основните форми на репрезентация

“peoples’ sufferings”.

Later on, during the 1980s, which was a period of very different cultural and ideological characteristics, the *Pieta* motive was interpreted once again by Valentin Starchev in the monumental sculptural composition for the *1300 Years Bulgaria* monument in downtown Sofia - a monument dedicated to the history of Bulgaria and its statehood over the centuries. If we go back we can also observe how strong the linkage between the image of the mother and the suffering people is - for instance, in a painting by Ivan Milev from 1926 entitled *Our Mothers Are Always Clad in Black* from the collection of the National Art Gallery in Sofia.

Starting precisely from this main representational matrix - sorrow, suffering, and loss, the exhibition looked for the evolution in the works of various artists and works from the Sofia City Art Gallery collection. At the same time it aimed to manifest differences and deviations from the main line. Many of the works on display (and all those from the SCAG collection not included here) were purchased in the national art exhibition from 1979 titled “The World of the Child and the Image of the Bulgarian Mother”. The organizer of the show was the Union of Bulgarian Artists, the official organization representing artists within the context of the socialist state. Few are the artists who deviate from the main representational forms of the mother and those are even more markedly loaded with the symbolic value of “clan” and “home”. This kind of reading of the mother image is present in the paintings *Refugee* (1983) by Georgi Baev and *Migration* (1979) by

на майката, които още по-подчертано са натоварени със символична стойност, свързана с рода и дома. Този „прочит“ на образа се запазва в картините *Бежанка* (1983) на Георги Баев и *Миграция* (1979) на Ангел Васев, последната интерпретираща преминаването от селото към града чрез образа на забрадената, очакваща или изпращаща на прозореца майка. **Драматичната, страдалческа участ на народа, загубата на родовата памет или на дома като общи представи при други автори се превръщат в дълбоко лично психологическо споделяне с майката.** По такъв начин присъства образът в творчеството на художника Светлин Русев, който е сред основните не само автори, но и публични фигури в българското изкуство. Той е дългогодишен председател на Съюза на художниците и член на Партията преди 1989 г., запазил силния си авторитет и до настоящия момент. Майката не просто е сред основните теми в неговото творчество, но именно неговата собствена майка е постоянен модел за автора.

В интервю във връзка с изложбата, запазено в архива на галерия „Васка Емануилова”², Светлин Русев споделя

² На 4 март 2016 г., в края на изложбата „Животът - това са две жени” в галерия „Васка Емануилова” беше проведена отворена среща-разговор със Светлин Русев, на която бяха показани над двадесет картини, изобразяващи неговата майка, правени през различни години.

Angel Vashev. The latter work interprets the passage from the village to the city through the image of the veiled and either waiting or sending off mother positioned at a window.

The people’s dramatic, suffering-filled destiny, the loss of the “clan” memory or the home as a general notion is transformed in the works of the other artists into a deeply personal, psychological act of sharing with the mother. That is the way the image of the mother is present in the works of Svetlin Roussev, an artist who is not only a leading artistic figure but is also a public one. Before 1989 he was a long-time chairman of the Bulgarian Artists’ Union and a Bulgarian Communist Party member who has kept his strong authority to this day. The mother is not only a leading theme in his works, but his own mother serves as his constant model as well.

In an interview related to the show, which is preserved in the archives of the “Vaska Emanouilova” Gallery², Svetlin Roussev shared this answer to the question - what is it that makes him go back to this model over and over again? “The occasions and the motivations vary, but the main thing is the psychological state of my mother

² On March 4, 2016, at the end of the show “Life - that is two women” there was a public talk at the Vaska Emanouilova Gallery by Svetlin Roussev. The visual presentation included more than twenty paintings with the image of his mother, created at different times.

Павел Койчев, Майка с дете, 1978
Pavel Koychev, Mother with Child, 1978

като отговор на въпроса кое извиква нуждата да се връща към този модел, че „и поводите, и причините са различни, но основното е психологическото състояние на майка ми, независимо от композиционните задачи, състояние, което очевидно не само ми допада, но емоционално ми е близко”. После добавя: „А и пластическият принцип, който изповядвам, е противоположен на подобни илюстративни разкази, които до голяма степен станаха мода - автори да обясняват себе си, идеите, смисъла и т.н. ... Сега има много неща да прибавя към портретите на майка ми - обич, самота, размисъл за живота, синовно преклонение, болка и мъка, но всичко това е следствие. При всички случаи внушението, към което съм се стремял, състоянието, което съм се опитвал да разкрия, и цялостното пластическо изграждане не съм ги свързвал с нещо, което искам да споделя?!”

Очевидното преминаване от общо, споделено, репрезентативно отношение към образа на майката към несподелимото интимно общуване обаче не означава отказ от символиката на тази фигура.

Разликата се състои в това, че с акцентирането върху своеобразния духовен диалог образът се оказва неразделно свързан с личността, която сама по себе си и чрез себе си дава израз на общи значения. Личността е част от историята, част от рода, част от

regardless of the compositional tasks at hand; this state not only appeals to me, obviously, but it is emotionally close to me as well”. Then he added: “Also the plastic principle which I believe in is contrary to those illustrative narratives that have become so fashionable now - artists explaining themselves, their ideas, the meaning and so on. ... Now I have a lot more to add to the portraits of my mother - love, loneliness, mediation on life, the admiration of the son, pain and torment, but, in fact, all these are effects. I have always strived for an impact, for a state that I have tried to reveal and for a kind of all-over plastic structure that is not related to something concrete that I might want to share?!”

The visible transition from a common, shared and representative attitude towards the image of the mother to things that are impossible to share and to an intimate communion, does not, however, mean that the symbolism of the figure has been discarded. The difference is that by accentuating the specific spiritual dialogue the mother image turns out to be tightly linked to the concrete person. That person in herself and through herself gives expression to the more general meanings. The individual is part of history, part of the family and the clan, as well as part of memory and the mother seems to be a silent spiritual mediator of this transition. In the exhibition “Life - that is two women” we looked to manifest a variety

< Ангел Васев, *Миграция*, 1979
Anghel Vassev, *Migration*, 1979

Веса Василева, *Майки*
Vessa Vassileva, *Mothers*

Светлин Русев / Svetlin Roussev

Майка ми, 1988–1994

My Mother, 1988–1994

Майка ми, 1956

My Mother, 1956

Ателие-колекция „Светлин Русев“ / Atelier-collection Svetlin Roussev

паметта и майката е сякаш безмълвен духовен посредник на този преход. В изложбата „Животът - това са две жени“ бяха потърсени различни възможни гледни точки, включително и „женската“ гледна точка, като опит да се разклати универсалността на мъжкия поглед и форми на репрезентация. В българското изкуство обикновено тази „женска“ гледна точка се проследява и/или тематизира през идеята за жени художнички и техните произведения. В случая обаче много малко работи можеха да се поставят встрани от така очертаните основни линии на интерес, интерпретация и начин на представяне. Например трудно могат да се открият смислови разлики между начина, по който е изобразена бременната жена в картината на Каля Зографова *Неизвестното* (1989) и тази на Васко Тюфекчиев *Очакване* (1984); в работата *Майки* на Веса Василева интерпретацията следва както композиционно, така и съдържателно основната линия, повтаряща се в повечето от произведенията, свързани с тази тематика.

В този смисъл много различна от всички останали в изложбата (и в цялата колекция на Софийска градска художествена галерия) е картината *Пиета* на художничката Вера Лукова от 1972 г., която изобразява две жени. Доколкото в българското изкуство тази композиция е свързана с народа, държавата, традицията, историята,

of viewpoints, including the “female” point of view, which attempts to shake up the universality of the male gaze and forms of representation. In Bulgarian art the “female” viewpoint is usually traced and/or thematically explicated via the notion of female artists and their works. In this case, however, we could place very few works beyond the already predefined main lines of interest, interpretation and ways of representation. For example, one can hardly find meaningful differences between the way a pregnant woman is depicted in the painting by Kalya Zografova *The Unknown* (1989) and the one by Vasko Tiyufekchiev *Expectation* (1984). In *Mothers* by Vessa Vassileva, the interpretation compositionally, as well as in terms of content, follows the main line which is repeated in most works dedicated to the theme.

In this sense, the painting *Pieta* (1972) by Vera Loukova depicting two women is very different from all other works in the show (and in fact - from the whole collection of the Sofia City Art Gallery). In Bulgarian art such compositions are linked to the people, the state, tradition, history and thus Vera Loukova’s approach shows a difference - it is not the male but the female as a figure that is the keeper of memory; that positions the female in a place next to that of the son - the hero. The relationship between women of different generations and ages, which in and of

подходът на Вера Лукова показва не мъжа, а жената като фигура, която се явява наследник на паметта, като ѝ отрежда място близко до това на сина-герой. Връзката между жени от различни поколения и възрасти, която сама по себе си оформя представа за женски свят, женско време, е много силна и в работите на авторката Ли́ка Я́нко, която има специфично място в българската история на изкуството. Вера Лукова е от кръга авторки, близък до Васка Емануилова. Ли́ка Я́нко се появява съвсем за кратко в художествения живот едва през 60-те, но е недобре приета от тогавашната конюнктура, една от първите ѝ изложби е свалена едва няколко дни след откриването от тогавашните ръководни лица в организиран и цялостно институционализиран художествен живот на социалистическата държава. Една от причините за това е начинът, по който художничката работи - наивистично, схематично, с разнообразни материали, които колажира върху платното, и силно символично натоварени образи. Преди 1989 г. свободата на творчески интерпретации и подходи е ограничена и този стил се смята за недопустим от гледна точка на изискванията за реалистичност и на общите теми, които т. нар. Комитет по култура и Съюза на българските художниците задават. **Майката в произведенията на Ли́ка Я́нко също е универсален символ, но**

itself formulates the notion of a female world and female time, is quite strong in the works by Lika Yanko, an artist with a specific status within Bulgarian art history. While Vera Loukova was close to Vaska Emanouilova, Lika Yanko showed up only briefly in the art world of the 1960s; she was not well received by the status quo at the time and one of her first shows was canceled only a few days after the opening by the authorities - the leading persons of the organized and the generally institutionalized artistic life of the socialist state. One of the reasons for this is surely the artist's style - naïve-like art, schematic, with diverse materials collaged straight onto the canvas and with heavily loaded symbolic images. Before 1989 the freedom of creative expression and approach was restricted, so this style was considered inappropriate from the viewpoint of both the demand for realism and the themes proscribed by the Committee for Culture (the equivalent of a Ministry of Culture at the time), and the Union of Bulgarian Artists. **The mother in the works of Lika Yanko is a universal symbol but not of suffering, rather of creation, of making, and of life.** Her paintings are related to Orthodox Christian symbols and to the heritage of medieval Byzantine iconography; they are also linked to pagan images preserved by folklore and are an attempt to describe the spiritual world shared between

**не на страданието, а на създанието,
на сътворението, на живота.**

Свързани с православната християнска символика, но и с наследството на византийската иконография и с някои езически образи, запазени във фолклора, картините на художничката представляват опити за описването на един споделен духовен свят между хората. В картини като *Славянска мадона* (1979) или *ECCE HOMO* (1978), включени в изложбата, този свят и представата за любов и единение, която го прави цялостен, са свързани именно с образа на жената - майка.

Пиета на Вера Лукова, заедно с работите на Лика Янко, бяха основните точки на противопоставяне на „канона“ в изложбата „Животът - това са две жени“. Други възможности за отмятане от основните представи за майката в наследството на българското изобразително изкуство бяха потърсени чрез привличането на „външни“ гласове чрез две лекции, осъществени в рамките на изложбата и като част от София куиър форум - Сладък съюз - „Изграждане и разрушаване на стереотипи. Образът на майката в гръцкото изкуство и подривните гласове на новото гръцко кино“, лекция на Сираго Циара, и „Майка-автомат. Антропо-естетически експеримент“, лекция на философа Боян Манчев.

ВМ

people. In works such as *Slav Madonna* (1979) and *ECCE HOMO* (1978) included in the show, this world and the notion of love and unity that makes it whole are linked precisely to the image of the woman-mother.

Pieta by Vera Loukova and the works of Lika Yanko are the main points of opposition to the “cannon” in the show “Life - that is two women”. Other options of displacing the main notion of the mother figure within the history of Bulgarian visual arts were investigated by the involvement of “external” voices - through the two lectures organized within the show and as part of Sofia Queer Forum - Sweet Union. Those were the lectures by Syrago Tsiara entitled “Constructing and distorting stereotypes. The image of the mother in Greek art and the subversive voices in new Greek cinema”, as well as a lecture by the philosopher Boyan Manchev titled “Mother-Automaton. An anthropo-aesthetic experiment”.

ВМ

ИЗГРАЖДАНЕ И РАЗРУШАВАНЕ НА СТЕРЕОТИПИ

Образът на майката в гръцкото изкуство и подривните гласове на новото гръцко кино

Сираго Циара

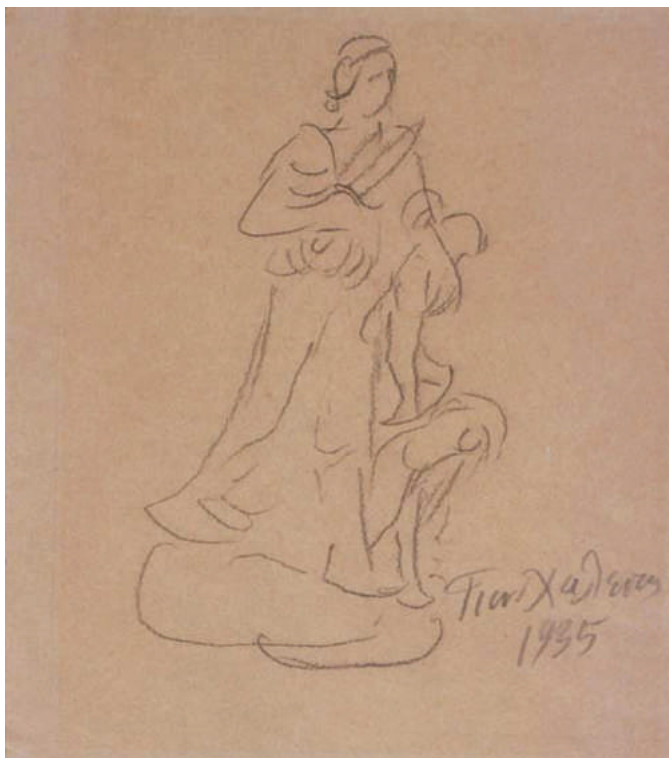
CONSTRUCTING AND DISTORTING STEREOTYPES

The image of the mother in Greek art and the subversive voices of the new Greek cinema

Syrago Tsiara

Модерното гръцко изкуство е свързано с формирането на модерната гръцка държава. След третото десетилетие на 19. век основен фокус на живописиста става историческата тематика и най-вече войната за освобождение от османско господство. Еволюцията на гръцкото изкуство затвърждава централната роля на фигурата на майката при пресъздаване на националните митове и културни ценности. Повечето гръцки художници следват в Мюнхенската академия и се вписват трайно в академичната традиция на европейското изкуство. След кратко въведение в развитието на академичния портрет на майката в жанра живопис през 19. и ранния 20. век, лекцията се фокусира върху казуса за фигурата на майката в ориентализма и връзката ѝ с жанровата живопис. През втората половина на 19.

Modern Greek art is connected to the formation of the Modern Greek state. After the third decade of the 19th century, painting focused primarily on historical themes and mainly on the war for independence from Ottoman rule. The evolution of Greek art reaffirms the central role of the maternal figure in the reproduction of national myths and cultural values. Greek painters studied mostly at the Academy of Munich and they were embedded in the academic tradition of European art. After a brief introduction to the evolution of academic mother portraits in genre painting of the 19th and early 20th century, the lecture focused on the case of the orientalist mother figure and its connection to genre painting. During the second half of the 19th century historical painting was not so common anymore. Genre and portrait painting gained ground

Γιανολис Халепас
Медея, 1935
Giannoulis Halepas
Medea, 1935

век историческата живопис губи своята популярност. Започват да се налагат жанровата и портретната живопис, които целят да представят по идеализиран начин ежедневието в градовете и селата. Основните тенденции на модерното гръцко изкуство през този период, доминиран от т.нар „Мюнхенска школа“ включват: академизъм, реализъм, жанрова живопис, портретна живопис на представителите на горната прослойка на средната класа, натюрморти и пейзажна живопис. Изключение представлява случаят със скулптора Янулис Халепас, който в творбите си се стреми да преразгледа травматичните отношения със своята майка. В неговите скулптури майката се явява като насилническа, заплашителна фигура в духа на древногръцкия мит за Медея, която убива децата си. Следващата част разглежда

with the aim of representing everyday life in towns and villages in an idealistic way. Academism, realism, genre painting, upper middle class portraiture, still life and landscape painting were the basic trends in Modern Greek art during that period, which was ruled by the so-called “Munich School”. An exceptional case is that of the sculptor Yannoulis Halepas who through his sculptures tried to negotiate his traumatic relationship to his mother. The mother appears as a violent, menacing figure in his works, appropriating the ancient Greek myth of Medea killing her children. The next part addresses the political representation of the mother as a symbol of resistance during the II World War period and afterwards, mostly through sculpture and engraving. The mother is the symbol of resistance and endurance in Vasso Katraki’s woodcuts of the German Occupation period (1941-1944). There is

политическото представяне на майката като символ на съпротивата в периода на Втората световна война и след това, основно чрез скулптури и гравюри. Майката е символ на съпротивата и издръжливостта в дърворезбите на Васо Катраки от периода на германската окупация (1941-1944). В творбите ѝ липсва реалистично представяне. Нейните фигури на майки функционират като архетипни фигури, алегии на борбата срещу фашизма и чуждата окупация. Съвременните автори като Бабис Венетопулос и Алики Палиу проблематизират тялото на майката, като по този начин поставят под съмнение наследените кодове и акцентират върху особените психологически връзки в развитието на взаимоотношенията майка-дете.

Два съвременни гръцки филма, *Kynodontas* (*Кучешки зъб*) от Йоргос Лантимос и *Strella* от Панос Кутрас, са дискутирани като примери за алтернативни, „странни“, социално-психологически модели на семейните връзки, в които семейството се разглежда не като взаимоотношение представляващо даденост, а като нещо, което трябва да бъде открито и препроектирано. *Кучешки зъб* е разглеждан като съвременна алегория на авторитарните общества. Според някои критици филмът изследва същностната странност на нещо, което обществото утвърждава като еталон за нормалност: семейството, ограденият със стени град-държава, с негово собствено авторитарно управление и дълбоки тайни. *Strella* предлага алтернативна структура на семейството, не като социална институция основана на кръвна връзка и предварително определени джендър роли, а като помирение с травмите и процес на изучаване на отношението себе си-другия, с акцент върху свободата на избор и самоопределяне на пола.

no realistic representation in her works. Her mothers function as archetypal figures, allegories of the struggle against fascism and foreign occupation. Contemporary artists such as Babis Venetopoulos and Aliki Paliou problematize the body of the mother, thus questioning inherited codes and emphasizing the peculiar psychological bonds in the evolution of the mother-child relationship. Two contemporary Greek films, *Kynodontas* (*Dogtooth*) by Yorgos Lanthimos and *Strella* by Panos Koutras were discussed as examples of alternative, “weird”, social and psychological patterns of family bonds, regarding the family not as a given relationship, but as something to be discovered and re-designed. *Dogtooth* has been reviewed as a contemporary allegory of authoritarian societies. For some critics, the film investigates the essential strangeness of something society insists is the benchmark of normality: the family, a walled city-state with its own autocratic rule and untellable secrets. *Strella* proposes an alternative family structure, not as a social institution based on blood relations and predetermined gender roles, but as reconciliation with traumas and a process for learning self/other respect, emphasizing the freedom to choose and gender self-determination.

МАЙКА-АВТОМАТ

Боян Манчев

MOTHER-AUTOMATON

Boyan Manchev

В *История на сексуалността* Фуко извършва една радикална операция на окончателна денатурализация на човешкото, атакувайки полето, което очевидно разпознава като последен бастион на природата, Фройдовата идея за либидо - сексуалността, дълбокият субстрат на човешкото, тоест трансформацията на човешката природа, която свръхприродата на Свръхаза трябва по хегелиански да подчини, пречисти и овладее - така подлагайки сексуалността на субекта на историята, тоест разкривайки я като исторически, културен или политически конструкт. Както твърди и в прочутия си дебат с Чомски върху природата на човека през 1971 г., където атакува, през опонента си, оправдано или не, наследството на 18. век, *няма природа на човека*.

Но дори тази заключителна атака, този *coup de grâce* над природата, осъществен от Фуко и дал основата на възхода на queer studies, на първо място в лицето на Бътлър, сякаш не успява да се справи с вечния възврат на природата чрез фигурата на прокреацията, на биологическото възпроизводство, което,

In *History of Sexuality* Foucault performs the radical operation of the final denaturalization of the human. Foucault attacks the understanding of sexuality as a new and perhaps last transformation of the 18th century's idea of human nature. Foucault recognizes in the Freudian idea of libido the last stronghold of nature understood as profound substratum, which the superego must subdue, purify and master in a Hegelian way. Thus Foucault "liberates" sexuality by historicizing it, by finally submitting it to the subject of history, i.e. revealing it as a historical, cultural and political construct. What is at stake with the attack on the Freudian Trojan horse of nature, the idea of sexuality as nature, is nature itself. As he states in his famous 1971 debate with Chomsky on human nature, in which he attacks the heritage of the 18th century through his opponent, justifiably or not, *there is no human nature*. But even this conclusive attack, this *coup de grâce* on nature, performed by Foucault, which also propelled the upsurge of queer studies, could not cope with the eternal return of nature through the figure of procreation, of biological reproduction.

напротив, в следващите, въвеждащи перспективата на изследване на биополитическото, семинари на Фуко ще бъде видяно като *пластическа* субстанция на властта, *колонизираща* биологическото, сведено до производствена и въпроизводителна потенция в линията на Маркс, систематично премълчавания у Фуко Маркс.

Така след Фуко - мислейки в учредения от него хоризонт, тоест и формулирайки проблема, надскачащ този хоризонт все пак в логиката на референтния понятиен и идеологически хоризонт, установен от Фуко - след радикалния феминизъм, днес *queer studies* се изправят пред парадокса на прокреацията: сякаш последен непреодолим бастион на природата. Именно тази последна „неприкосновена“ територия, субстанциализирана позитивно или негативно от класическия „наивен“ феминизъм до последните тенденции на *queer studies*, ще атакувам в този текст.

Митът за Пандора

Като наказание за това, че са послушали съветите на титана Прометей, боговете изпращат Пандора на хората. Този момент представлява цезура в историята на човешкия род, който, в действителност, поставя начало на неговата история *strictu sensu*. Той е *историогеничен* момент. Защо? Защото, разбира се, парадоксално, това изкуствено, сътворено от боговете същество е първата *смъртна* жена. До този момент човечеството, човечеството на Златния век, е било съставено единствено от мъже. Бидейки безсмъртно, това човечество не се е нуждало от възпроизвеждане. Следователно

On the contrary, in subsequent seminars, introducing the critical concept of biopolitics, Foucault will see the ownership of reproduction and reproductive forces as *plastic* substance of power, understood precisely as biopower. The critical analysis of modern biopolitics thus systematically reveals the agencies of *colonization* of the biological, reduced to productive and reproductive potency in the lineage of Marx, systematically put in parentheses by Foucault.

Thus, after Foucault—trying to eclipse the problem faced by Foucault, but again according to the logic and the conceptual and ideological dimensions of the horizon established by Foucault—radical feminism and queer studies face the paradox of reproduction: the last and unconquerable stronghold of nature. In this part I will attempt to continue with this radical critique along the same lines, without concessions to any late naturalist sentimentalism.

Pandora's Myth

Hephaestus and Athena's creation is completed under Zeus's guidance, all gods grant tempting gifts, magic crafts and charms to Pandora, *thauma idesthai*, and she is sent to the humans. This moment represents a radical caesura in the history of humanity, which in fact is the beginning of its history *strictu sensu*. Therefore, the divine gift of Pandora to the humans is a *historiogenic* moment. Why? Because, paradoxically, this artificial *creature* is the first *mortal* woman. Therefore, up to this moment humanity of the Golden Age consisted solely of men. Being immortal, humanity did not need reproduction. Hence Pandora, the first

Пандора, първата смъртна жена, е не само първата майка; тя е *майката на възпроизвеждането*. Тя ще бъде не само майката на първото родено и смъртно дете; нещо повече, тя, изкуственото същество, идва да въведе и установи възприеманото като най-*природно* качество на човека като биологическо същество, възпроизвеждането (което, следователно, далеч не е такова за архаичната мисъл: във възпроизвеждането няма нищо „природно“). Идвайки от технически произход, тя, Пандора, е и дарена с дара на новата техника: тя е първото (пред-/след-) *човешко* същество, което влиза в, или по-скоро произвежда *модела* на възпроизвеждането.

Пандора е първото изкуствено същество: тя е неодошевена кукла, статуя, която оживява. Тя не е единствена по рода си, но е първото изкуствено същество, при което половото различие функционира като дистинктивен признак (а това би означавало и първото същество, което разкрива пола като *артефакт*). Пандора не е нито божествено създание, нито човешко същество, защото е *между* богове и хора. Но това изкуствено подобие се оказва всъщност модел на това, което по-късно хуманизмът ще разпознае като „човек“.

Енигмата на този мит оживява пред нас днес, като Пандора, като архаичния двойник на Франкенщайн, в кобния час на трансхуманизма.

Текстът бе представен под формата на лекция „Майка-автомат. Антропо-естетически експеримент“ на 24.02.2016 г. в рамките на изложбата „Животът - това са две жени“ в галерия „Васка Емануилова“.

mortal woman, is not only the first mother, she is also *the mother of reproduction*. She will not only be the mother of the first born and mortal child but something more. She, the artificial creature, comes to introduce and establish what will be perceived as the most *natural* quality of humans as biological creatures, that is to say, reproduction. Despite her technical origin, gifted with superhuman powers through the divine technology of the *head-born goddess-virgin Athena*, she, Pandora, is also gifted with this new technology. She is the first (pre-/post-) *human* being, who enters into, or, more precisely, introduces *the model* of reproduction.

Pandora is the first known artificial creature: she is an inanimate doll, a statue that becomes alive. Even if she is not one of a kind, she is the first artificial creature in which the gender difference functions as a distinctive characteristic (thus also the first creature that reveals gender as *artifact*). Pandora is neither divine creature, nor human being, because she is *in between* gods and people. But if we read the mythical logic closely, it will turn out that this artificial creature is in fact the model of what humanity will subsequently recognize as “human”.

Just like Pandora, the archaic double of Frankenstein, the enigma of this myth is reenacted before our eyes today, in the uncanny hour of transhumanism.

The text was presented as a lecture titled “Mother-Automaton. An anthropo-aesthetical experiment” on 24.02.2016 in the frames of the exhibition “Life - that is two women” at Vaska Emanouilova Gallery

DIK

СЪЮЗНИЦИ

СЪЮЗНИЦИ

ISSN 1734-4727 | DIK MAGAZINE 9 | František Bloudek | Jaromír Břouček
Douglas Crimp | Allen Ginsberg | Libuše Jarcovjáková | Ryszard Kisiel | Jana Kociánová

F A G A Z I N E

Карол Радишевски / Karol Radziszewski
фото Светла Енчева / photos Svetla Encheva

КАРОЛ РАДИШЕВСКИ: Да помним, че винаги ще сме малцинство

KAROL RADZISZEWSKI: We must remember that we will always be a minority

Интервю Светла Енчева / Interview Svetla Encheva

the fridge & Социален център „Хаспел“

Среща-разговор с художника Карол Радишевски и представяне на неговия проект ***DIK Fagazine***

DIK Fagazine е първото и за момента единственото художествено списание в Централна и Източна Европа, което се концентрира върху хомосексуалност и мъжественост. Списанието съчетава архивни куиър изследвания и съвременни художествени приноси. Основано през 2005 г. от художника Карол Радишевски, списанието се издава в Полша, публикува се на английски и има световно разпространение.

www.dikfazine.com

the fridge & Social Centre Haspel

Public discussion with the artist Karol Radziszewski, and presentation of his project ***DIK Fagazine***

DIK Fagazine is the first and, so far, the only art magazine from Central and Eastern Europe concentrated on homosexuality and masculinity. It combines queer archival research with contemporary art contributions. Founded in 2005 by artist Karol Radziszewski. The journal is based in Poland, published in English and distributed worldwide.

www.dikfazine.com

По време на дискусиата казахте, че имате резерви към символите на дъгата. Ще обясните ли защо?

Иронично споменах за „колонизацията на дъгата“. Но наистина виждам имитативно поведение у активистите, които не търсят своята локална идентичност, а по-скоро се опитват да използват логото на знамето на дъгата и други символи или събития - например бунтовете в Стоунуол - като обща история и общ подход. Това е ОК, но понякога то е свързано с комерсиални стратегии, като стратегиите на някои американски движения и гей политици. В някои случаи то е свързано с „розовите“ пари - как по-добре да търсим в обществото за какво да дадем пари, а после да бъдем по-добре приети, защото си купуваме разни неща. Но това изключва бедните хора и става въпрос за класа. Затова предпочитам думата „куиър“, защото е по-широка, включва расата и т.н.

Например, какво се случва сега с новия популярен филм, създаден от режисьор гей, за бунтовете в Стоунуол? Главният герой е младо и бяло американско момче, а в действителност нещата са започнали от цветнокожи трансджендър хора. Не искам да кажа, че заради политическата коректност би било по-добре да се измисли, че бунтовете не са започнали от млад бял американец. Но наистина си е било така - няма нужда да го измисляш, трябва само да го представиш, както е било.

Преломният момент за мен беше Европарадът през 2010 г. във Варшава, който беше организиран предимно от германци и хора от Холандия. Входят за гей партията беше много скъп, имаше специални диджеи... И това е манталитет, който носим със знамето на дъгата. Ала много години преди Европарада хора, активисти, списания, хора на

During the discussion you said that you had reservations about rainbow symbols. Will you explain why to our readers?

I mentioned the “rainbow colonization” ironically. Yet I see indeed this copy-paste behaviour of activists who do not seek their local identity but they rather try to use the logo of the rainbow flag and other symbols or events - such as the Stonewall riots - as their common history and common approach. It’s OK, but sometimes it is related to commercial strategies, such as the strategies of some American movements and gay politicians. In some cases, it is associated with the “pink money” - how to find better ways of spending money in society and be better accepted afterwards because we buy things. But here poor people are excluded as this becomes a matter of class. That is why I prefer the word “queer”, because it has a broader meaning, it includes race issues, etc.

For instance, what’s happening now with the new mainstream film, created by a gay director, about the Stonewall riots? The main character is a young white American boy while in reality it all started with transgender people of color. I do not mean that because of the political correctness it would be better to make up a story where the riots were not started by a young white male. But it was that way in reality - no need to invent, just show it as it was. To me, the turning point was the Euro Pride in 2010 in Warsaw, which was organized mainly with German and Dutch support. All parties were dedicated to gays and quite expensive and one of the main events dedicated to “pink business”. And that’s the mentality we carry with the rainbow flag. Yet for many years before the Euro Pride people, activists, magazines, artists, had been doing their job. So, I’m not saying it’s extremely bad, but we must

изкуството са вършили работата си. Тъй че - не казвам, че това е супер лошо, но трябва да имаме чувствителност, че то не е... неутрално. Символът на знамето на дъгата е създаден в Сан Франциско и може би там работи по по-различен начин, отколкото за нас.

И също, посредством архивите съм намерил толкова много интересни хора, истории и символи в локални контексти, които за мен са далеч по-интересни. Защото хората могат да разсъждават, общността може да разсъждава по-директно, когато има свои собствени куиър предшественици.

Това беше вторият ми въпрос - защо архивите и куиър историята в Източна Европа са толкова интересни за вас?

Ами точно за това. Когато се разкрих, майка ми ме попита дали е защото съм артист, или е мода...

На каква възраст бяхте?

На 21, мисля. И тя беше объркана - на много равнища, разбира се - и на религиозно, и т.н. Но тогава осъзнах, че това също се възприема като „екзотизация“ - нещо, което „идва от Запад“. Като „пропагандата“ от времето на комунизма - Кока-Кола и всички такива неща. Един вид - лошите неща идват при нас; и гей хората - също. Наскоро имаше дискусии в Украйна, в които националистите казват, че не искат страната да влезе в Европейския съюз - поради същите причини. Това е едно от основанията да се занимавам с темата. И също, защото просто е интересно за мен. Когато се захванах с това, то се превърна в проект за идентичността. Защото ми е толкова интересно - да чувам истории, да придобивам

have the sensitivity that it is not neutral. The rainbow flag symbol was created in San Francisco and perhaps it works there in a somewhat different way than it does for us.

And then also through the archives I have found so many interesting people, stories and symbols in local contexts, which are to me far more interesting. Because people may consider things, the community can consider things more directly when it has its own queer predecessors.

This was my second question - why do you find the archives and Eastern Europe queer history so interesting?

Well, for that very reason. When I came out my mother asked me if I'm gay because I'm an artist or because it is trendy ...

How old were you?

I was 21. And she was confused - on many levels, of course, also in religious terms, and so on. But then I realized that this was also seen as “exoticizing” - something which “comes from the West”. Similar to the “propaganda” from the communist era, about Coca-Cola and all such things. It's in a way like: bad things come to us, and so do gay people. We've recently had discussions in Ukraine, where nationalists say they don't want the country to join the European Union - for the same reasons. This is one of the things that made me explore this issue.

But also because I just find it interesting. When I set about dealing with this, it became a project about identity. It's because I'm so keen on hearing the stories, acquiring knowledge about the different kinds of experience. Homosexuality is not only about sexuality, it is also many other things - culture, for example. If I were younger, I would have more examples of

познание за различни видове опит. Хомосексуалността не е само хомосексуалност, а и много други неща - култура например. Ако бях по-млад, щях да имам повече примери за собствения си вид култура. Щеше да ми е по-лесно и щях да се чувствам по-комфортно да бъда себе си.

Кое, според вас, е особено интересно, което сте открили в куйър културата преди 1989 г.?

Тя е била много повече куйър, отколкото гей - не толкова движение за права, колкото изследване на сексуалността. Или идентичност, когато всичко друго е срещу теб. И ти не знаеш, че има други хора като теб. Така че е било повече приключенско, интересно и странно - по начин, по който трябва да дефинираш себе си по различен начин. Или да идентифицираш сексуалността - какво е мъж, какво е жена... Защото понякога това те притиска, но в същото време, по някакъв начин можеш да бъдеш просто помежду. Не непременно да се назоваваш чрез сексуалността си, а просто като различен. Разбира се, трудно ми е да кажа, защото не съм живял по онова време. Някои хора разказват, че е било кошмар, че е било най-лошото време. Други - че е било много по-интересно и е имало много повече личен контакт, отколкото сега. В Полша няма клубове за възрастни гей мъже и лесбийки. Те просто не са част от общността. Този факт също е странен за мен и смятам, че е интересно да се говори за него. Понякога те са били по-смели и по-забавни и отворени по отношение на сексуалността си от хората днес.

За мен беше изключително интересно да разбера по време на

my own kind of culture. It would have been easier and I would have felt more comfortable being myself.

What in your opinion is that particularly interesting thing that you found about queer culture before 1989?

It was much more queer than gay - less of a movement for rights and more of exploration of sexuality. Or identity, when everything else is against you. And you don't know there are other people like you. So it was more adventurous, interesting and strange, as one needed to define themselves differently. Or identify gender - what is a man, what is a woman... Because sometimes one may feel pressed, but in the meantime, also be somehow in-between. Not necessarily be named after their sexuality, but simply as different. I could hardly tell, of course, because I did not live in those times. Some people say it was a nightmare, it was the worst time. Others think it was much more interesting and there were a lot more personal interactions than now. There are no clubs for the older gay men and lesbians in Poland. They are just not part of the community. I find this is odd too, and I think it is interesting to talk about it. They used to be sometimes more daring and more fun and open about their sexuality than some of the younger generation.

It was extremely interesting for me to find out during our discussion that there was such a club in Prague before 1989. I do not know any similar place to have existed in Bulgaria.

But it has, for sure!

I found photographs of women even more interesting. I think - and you also said

дискусията с вас, че е имало такъв клуб в Прага преди 1989 г. Не знам да е съществувало подобно място в България.

Но е съществувало, със сигурност!

Още по-интересни ми бяха снимките на жени. Мисля - и вие също казахте нещо в този дух - че е много трудно да се намерят жени от онова време, които да говорят. Аз съм жена и също се интересувам от куиър историята, особено в България. Но за мен е много по-лесно да намеря мъже, с които да говоря по темата. Дори жени, които познавам, ми казват: „Нищо няма да ти кажа!“.

Защо мислите, че е така?

Може би поради социалния натиск - от тях се е очаквало да се омъжат, да имат деца. Понякога е по-лесно да си привилигиран мъж - гей, но мъж...

И от това, което знам, гей мъжете са имали места за срещи, но не са ми известни такива места за жени.

Трудно е да се говори за това, защото става дума и за стереотипи - че за мъжете е по-характерен визуалният аспект на сексуалността - че те искат да видят, да изследват, да имат визуален контакт. Но това отчасти е вярно. Също и снимките - имам снимки от България, направени от човек, който е пътувал тук и е правел снимки на нудистки плажове, но никога не съм чувал за жена, която ходи с фотоапарат да прави воайорски снимки на плажа.

(През смях:) Ами на мен ми се е случвало да правя...

ОК. Ето защо не искам да категоризирам.

something in this sense - it is very difficult to find women of that time willing to talk. I am a woman, and I am also interested in queer history, particularly in Bulgaria. But it is much easier for me to find men who would discuss the topic. Even women whom I know say, "I'm not telling you anything!".

Why do you think it is so?

Perhaps because of the social pressure - they were expected to get married, have children. Sometimes it is easier to be a privileged man - gay, but a man...

And from what I know, gay men had meeting venues, but I've heard of no such places for women.

It's hard to talk about this because here stereotypes are also involved - that men are more into the visual aspect of sexuality - that they want to see, explore, have visual contact. But this is partly true. Also the photographs - I have photos from Bulgaria made by someone who travelled here and shot pictures of nude beaches, but I've never heard of a woman walking around with a camera, taking voyeuristic pictures on the beach.

(Laughingly:) Well, I am one who has...

OK. That's why I do not want to generalize. But all the women I have spoken to, and interviewed, have said differently. So - it depends on the person.

Is there a question I did not ask you, something you would like to tell the readers of Marginalia? Anything.

It is important to remember that these queer, gay and LGBTI issues are part of the democratic system and politics. As in Poland for example, where such severe

Но всички жени, с които съм говорил, които съм интервюирал, са говорили за други неща. Така че - зависи от човека.

Има ли нещо, за което не съм ви питала, но искате да кажете на читателите на „Маргиналия“? Каквото и да е то.

Важно е да си спомняме, че тези куиър, гей и ЛГБТИ проблеми са част от демократичната система и политиката. Като в Полша например, където се извършват толкова сериозни хомофобски актове. Тези хора не смятат, че малцинствата имат каквито и да е права. Те са просто арогантни. И това е началото на ограничаването на демокрацията, непрекъснато.

Аз съм художник, но като работя по такива теми, критикувам от куиър перспектива. Поддържам типичните гей активисти, те си вършат работата. Защото е важно да помним, че никога няма да бъдем мнозинство. Примерно, когато гласуваме за легализиране на партньорството или нещо такова, мнозинството ще гласува против или различно. Не е възможно да е иначе. Винаги го има този специален тип възможност за малцинствата да имат своите права, защото това е част от демокрацията, както я възприемаме най-общо. Същото е с бежанците, хората от различна раса и т.н. Тези неща се променят в Европа и в Полша също. И е важно да сме част от тях.

И само още един въпрос - какво мислите за гей браковете?

Имам голям проблем с тях.

Така предположих и затова попитах.

От една страна, бих казал, че хората

homophobic acts are committed. These people do not believe that minorities have any rights. They are just arrogant. And this is the beginning of restricting democracy, constantly.

I am an artist, but when I work on such topics, I criticize from a queer perspective. But I also support regular LGBTI activists, they do their job. Because it is important to remember that we will never be a majority. For example, when we vote to legalize the same sex partnerships, the majority will vote against it. It is impossible to be otherwise. There's always this special option for minorities to enjoy their own rights as this is part of democracy, as we perceive it in general. We have a similar situation with the refugees, people of other races, etc. These things change in Europe, and in Poland too. And it's important for us to be part of them.

And just one final question - what do you think of gay marriages?

I have a big problem with them.

So much I guessed, and that is why I asked.

On the one hand, I would say, people should have equal rights. If they want to get married they should have that possibility too. But in general - the idea of marriage comes from religion. It is very conservative, and somehow exclusive of all other ideas. In a perfect world, I would see a partnership for everyone, law regulations. That is the idea. But in the real world, marriage is subject to many laws and regulations, and this matters. If I decide to marry, it would be because of the laws and after taking into account the number of differences between partnership and marriage, such as how much support would a partner have, and

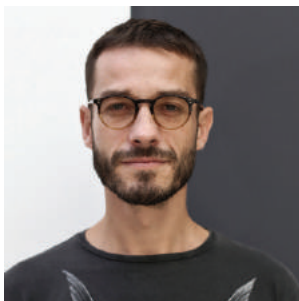
трябва да имат равни права. Ако искат да се женят, трябва да имат и тази възможност. Но генерално - идеята за брака идва от Католическата църква. Тя е религиозна, много консервативна и по някакъв начин изключваща другите. В един съвършен свят виждам партньорство за всеки. Това е идеята. Но в реалния свят има значение, че с брака са свързани много закони. Ако аз реша да сключа брак, би било заради законите и след преценка колко разлики има между партньорството и брака - например колко подкрепа може да има за партньора, изобщо - всякакви такива проблеми. Но като цяло, идеята за брака е наистина проблематична за мен. Някои казват, че гей мъжете и лесбийките са най-консервативните в това отношение - искат осиновяване, брак и всички тези консервативни ценности, начините, по които те си мислят, че ще бъдат „като тях“. Трудно е да се каже съвсем точно дали е така, но...

Интервюто с Карол Радисhevски е публикувано на 11.12.2015 в онлайн списанието за човешки права „Маргиналия“.
www.marginalia.bg/analizi/karol-radishevski-da-pomnim-che-vinagi-shte-sme-maltsinstvo

any other problems of the kind. But in general, I find the idea of marriage truly problematic. Some say that gay men and lesbians have the most conservative understanding in this regard - they want kids, marriage, and all these conservative values, the ways in which they think they can be “like the others”. It’s hard to say definitely if it is so, yet...

The interview with Karol Radziszewski was published on 11.12.2015 in the online magazine for human rights Marginalia.
www.marginalia.bg/analizi/karol-radishevski-da-pomnim-che-vinagi-shte-sme-maltsinstvo

Карлос Мота / Carlos Motta

КАРЛОС МОТА: Винаги трябва да мислим за афектите, когато разглеждаме мащабните политически въпроси...

CARLOS MOTTA: We always need to think about affects when considering larger political issues...

Интервю Владия Михайлова / Interview Vladiya Mihaylova

Център за култура и дебат „Червената къща“

Среща-разговор с Карлос Мота

Представяне на неговия проект за уеб платформа *Джендър таланти*, която се занимава с активистките движения за самоопределянето на пола в транс* и интерсекс общности. Художникът говори и за други свои произведения, свързани с темите за демокрацията, човешките права и културните различия.

www.gendertalents.info

The Red House Centre for Culture and Debate

Public discussion with Carlos Motta

Presentation of his project for *Gender Talents* web platform that engages with activist movements for gender self-determination within trans* and intersex communities. The artist speaks about other works of his that concern the subjects of democracy, human rights and cultural differences.

www.gendertalents.info

Разговаряме след вашето представяне в Червената къща вчера, на което вие показахте и говорихте за голяма част от работите си. Всички те, макар и не директно се занимават с политически въпроси като централни теми, разбира се, са въпросите за сексуалността и пола, за различията, за скритите културни истории. Бих искала да ви попитам, доколкото се занимавате с тези сложни и неедноизмерни въпроси, по какъв начин осмисляте и доколко е важна за вас „политиката“ на вашите собствени работи? Начинът, по който ги представяте в рамките на системата и контекста на изкуството?

В моята работа мисля за политическото по два начина: първият е съдържанието, което разглеждам в проектите си, което очевидно е политическо - въпроси, свързани с демокрацията и демократичното представителство, както и въпроси на сексуалността и пола в съвременните общества. Самото съдържание също е пространство, минирано с политически въпроси. Работя по тези теми като художник. В този смисъл, за мен е много важно разбирането, че изкуството също е област, изпълнена с политически въпроси, например как изобразяваш нещо или някого; или какво означава едно или друго представяне в рамките на институция, когато самата тя е обременена с политически съображения. Това произвежда напрежение между съдържанието на работата и политиката в областта на изкуството. В този смисъл, винаги се старая да внимавам относно това как да задам едновременно тези два въпроса. Често се интересувам от историята на организирането на изложби, както и от конкретната история на дадена институция, за да знам как да реагирам

We are now speaking after your presentation at the Red House yesterday, where you showed and talked about a great number of your works. All of them, though not directly, tackle political issues, the central themes being, of course, the issues of sexuality and gender, the differences, the concealed cultural stories. I would like to ask you, so far as you deal with these complex and multi-faceted topics, what meaning does it give and how important to you is the “politics” within your own works? In what way do you present them in the system and context of art?

There are two ways in which I think about the political in my work: one is the content I address in the projects, which is obviously political - questions of democracy and democratic representation as well as issues of sexuality and gender in contemporary societies. The content itself is a space that is mined with political questions. I work with these topics as an artist. In that sense it is very important for me to understand that the field of art is also mined with political questions, such as how you represent something or someone; or what it means to show something within an institution that is itself ripe with political considerations. This produces a tension between the content of the work and the politics of the field of art. In that sense, I always attempt to be mindful of how you can ask both of those questions at the same time. I am often interested in the history of exhibition-making and in the specific histories of an institution to know how to respond and how to place a work within that specific context. Because, if you don't do that, I think, the work may be perceived as oblivious of its larger context. If you just accept a given space in an institution without interrogating it and without asking questions about what it means to show it there, I think you may miss the opportunity to actually add an additional layer of content

и как да поставя работата в рамките на този специфичен контекст. Защото, ако не бъде направено това, според мен работата може да се възприеме съвсем в страни от по-широкия ѝ контекст. Ако просто се приеме дадено пространство в една институция, без да се обследва и без да се задава въпроса, какво означава тази творба да бъде показана там, мисля, че може да се пропусне възможността реално да се надгради работата с допълнителен пласт съдържание. Често осъзнавам, че не съществувам във вакуум и че има много форми на изразяване и първостепенни стратегии, които са били използвани от художниците в исторически план, така че се стремя да имам предвид и тези неща.

Когато обсъждахме лекцията ви, говорихме как интересът и темата за демокрацията по някакъв начин присъства в почти всички ваши работи. Бихте ли могъл да кажете повече за това? Струва ми се, че при вас това не е само тема, но и специфична стратегия на показване на вашите работи: голяма част от тях са достъпни в интернет, Gender Talents съществува под формата на самостоятелна платформа...

Избрах темата за демокрацията като основна за серия работи, озаглавени *Демократичен цикъл*. Тези шест големи проекта разглеждат демократичното представителство от различни гледни точки. *Хубав живот* е разработен от гледна точка на външната намеса и възприемането на демокрацията като форма на управление. *Досиета на имигранти* беше замислен от гледна точка на политическата миграция и изпращането в изгнание на латиноамериканци в скандинавските страни и как тези действия застрашиха привидно функциониращия шведски

to your work. I'm often aware that I don't exist in a vacuum and that there have been many forms of representation and foremost strategies that have been used by artists historically, so I want to be in conversation with those things as well.

When we discussed your lecture, we spoke about how the topic of democracy and the interest in it is somehow included in almost all of your works. Could you elaborate a little more on this? I get the impression that for you it is not simply a topic, but also a specific strategy of showing your works: a large part of them are accessible on the Internet, Gender Talents exists as an independent platform...

I have chosen the topic of democracy as the foundation of a series of works that are titled *The Democracy Cycle*. These six large projects deal with democratic representation from different perspectives. *The Good Life* was developed from the perspective of foreign intervention and the perception of democracy as a form of government. *The Immigrant Files* was conceived from the perspective of the political migration and exile of Latin American people to Scandinavian countries and how those moves threatened the seemingly functional Swedish model. *Six Acts* had to do with the crisis of the Left in Colombia and how many leftist and liberal political leaders in that country have been assassinated by militaristic forces from the Right. *DEUS POBRE/The Poor God* deals with the history of liberation theology and the relationship between democracy and religion. Lastly, *We Who Feel Differently*, which asks questions about sexuality and gender, *Gender Talents* deals with the politics of gender identity, and *Patriots, Citizens, Lovers...* contrasts the current political situation in Ukraine with histories of local LGBTI discrimination.

модел. *Шест акта* е свързан с кризата на левицата в Колумбия и големият брой леви и либерални политически лидери в тази страна, които бяха убити от военните сили на десницата. *DEUS POBRE/Обеднелият Бог* разглежда историята на теологията на освобождението и взаимоотношението между демокрация и религия. И накрая, *Ние, които се чувстваме различно* поставя въпроси за сексуалността и пола, *Джендър таланти* се занимава с политиката на половата идентичност, а *Патриоти, граждани, любовници...* противопоставя на настоящата политическа ситуация в Украйна разкази за дискриминирането на местната ЛГБТИ общност.

В какво виждате връзката между любов и демокрация?

Когато снимах *Хубав живот*, попитах един уличен търговец в Хондурас: „Какво е вашето мнение за демокрацията като форма на управление?“. Много емоционално той ми отговори: „За да има демокрация, трябва да има любов“. Както знаете, да се мисли за степента на въздействие на политическото е важно и смятам, че е нужно да оценим повторно и да разберем начините, по които политиката оказва много специфично въздействие върху формирането на субективности. Израстването в социалистически режим, например, влияе на начините, по които човек изгражда всички аспекти на живота си, не само своето публично „аз“, но и личното си „аз“, начините, по които се отнася към партньора си в една любовна връзка, или начините, по които отглежда дете. В този смисъл, общественото и личното са напълно преплетени. Винаги трябва да се мисли за афектите, когато се разглеждат мащабни политически въпроси, особено що се касае за начина, по който те ще се

Where do you see the connection between love and democracy?

When I was shooting *The Good Life* I asked a street vendor in Honduras: “What is your opinion of democracy as a form of government?” Very emotionally he responded: “For democracy there must be love”. As you know, thinking about the affective dimensions of the political is important and I think we need to reclaim and understand the ways in which politics have a very specific effect on the formation of subjectivities. Growing in a socialist regime for instance affects the ways in which you construct all of the aspects of your life, not only your public self, but also your private self, the ways that you relate within a love relationship, or the ways in which you raise a child. The public and the personal in that sense are completely intertwined. We always need to think about affects when considering larger political issues, especially when you think about the ways in which they will affect the lives of citizens.

I have been producing projects that deal with topics that have been traditionally characterized, and thus marginalized, as “affective”, such are sex and gender, and things often deemed less important to the critical issues of class and race. There’s a hierarchy of oppression where sex and gender are always at the bottom: with class being always at the top (in response to the Marxist-Leninist legacy). In that sense, sex and gender are always perceived as “feminine”, about affection, things that don’t really concern the larger questions of what it means to be a subject in society.

Yes, but the issue of sexuality is one of Foucault’s central themes, and this line is continued as a critical discourse in queer theory. May be it is I who don’t understand the aspect you are talking about? In your opinion, what should be the strategies that

отразят на живота на гражданите. Проектите, които създавам, се занимават с теми традиционно характеризирани, а по такъв начин и маргинализирани, като „емоционални“, например сексът и полът, както и с неща, които често се считат за по-маловажни в сравнение с критическите проблеми за класата и расата. Съществува йерархия на потисничеството, в която сексът и полът са винаги на дъното: а класата е винаги най-отгоре (в отговор на наследството на марксизма-ленинизма). В този смисъл, сексът и полът винаги са възприемани като „женствени“, отнасящи се до чувствата, неща, които в действителност не касаят по-сериозните въпроси за това какво означава да бъдеш гражданин на обществото.

Да, но проблемът за сексуалността е един от централните при Фуко и тази линия е продължена като критически дискурс в кулър теорията. Може би аз не разбирам аспекта, за който вие говорите? Какви би трябвало, според вас, да са стратегиите, които да демаргинализират проблемите на сексуалността и пола?

Нямам предвид, че критиците и теоретичите не разглеждат секса и пола като политически въпроси. В много от работите на Фуко и редица други мислители тези въпроси имат силно и трайно присъствие, но съм убеден, че сексът и полът не са разгледани достатъчно по отношение на взаимодействието им с други социални и политически въпроси. Политическата философия и критическият социален анализ в голямата си част са свързани основно с класата и расата. Аз се интересувам от преобръщането на този баланс и извеждане на преден план на политиката спрямо маргинализираните индивиди. Искам да говоря за това как

can de-marginalize the issues of sexuality and gender?

I'm not suggesting critical theorists haven't discussed sex and gender as political issues. A lot of Foucault's and many other thinkers' work is very much entrenched with these questions, but I have no doubt that sex and gender have not been properly discussed in their intersection with other social and political issues. Most of political philosophy and critical social analysis has to do with class and race primarily. I am interested in inverting that balance and foregrounding the politics of marginalized subjects. I want to speak about how these oppressive politics condition the affective relations of some of these groups.

Among the projects you presented yesterday was your work Patriots, Citizens, Lovers... (2015) which you presented also in Kiev and created it together with local activists. Would you describe the situation in which you worked in Ukraine as specific, especially at that moment, after Maidan, and in an actual military environment?

My experience in Kiev was limited and I had a fairly short time to work on this project. So instead of delving into living in Kiev and working very directly with specific community groups for a sustained period of time, I chose a different approach, which was to have a local interlocutor, the journalist Maxim Ivanukha, who acted as a bridge between me and the ten activists portrayed in the work. Based on thorough conversations with the activists, I decided to focus on how the rising exclusionary rhetoric of nationalism and patriotism has been appropriated by rightwing extremists, neo-Nazis, retro-politicians and the Russian government, and how it has affected the work and the lives of LGBTI people in Ukraine.

тази потисническа политика определя състоянието на емоционалните отношения в някои от тези групи.

Сред проектите, които представихте вчера беше и работата Patriots, Citizens, Lovers (2015), която сте показал и реализирал в Киев с местни активисти. Беше ли специфична ситуацията на работа в Украйна, особено в този момент, след Майдана и в реално военна обстановка?

Престоят ми в Киев беше ограничен и разполагах с доста кратко време за работа върху този проект. Ето защо вместо да се впусна в живота в Киев и да работя много пряко със специфичните групи от общността в един непрекъснат период от време, избрах друг подход, а именно да работя с местен сътрудник, журналистът Максим Ивануха, който осъществяваше мост между мен и десетте активисти, представени в работата. На базата на пространни разговори с активистите реших да акцентирам върху това, как зараждащата се изключваща реторика на национализма и патриотизма е възприета от десните екстремисти, неонацисти, ретрополитици и руското правителство, и как това е повлияло върху работата и живота на ЛГБТИ хората в Украйна. Важно е да се отбележи, че Украйна бе една от първите бивши съветски държави, в която се декриминализира хомосексуалността и това отвори пътя за развитие на ЛГБТИ движение с много надежди и очаквания. Този процес доведе до създаването на организации, започване на работа с конкретни общности, получаване на финансиране от международни организации за правата на човека и т.н. Така че с активизирането на реториката на национализъм и патриотизъм и повторното демонизиране и криминализиране на хомосексуалността

It is important to note that Ukraine was one of the first post-Soviet countries to decriminalize homosexuality, something that paved the way for the development of an LGBTI movement with many hopes and expectations. This process led to the formation of organizations, in developing work with specific communities, in receiving funding from international human rights organizations, etc. So, the rise in the rhetoric of nationalism and patriotism and the re-demonization and criminalization of homosexuality in Russia has turned the situation for the LGBTI community in Ukraine from one that was slowly progressing to a hundred steps back. There hasn't been a legislative turn to re-criminalize homosexuality in Ukraine but culturally and socially LGBTI subjects do not fall under what is traditionally understood as a national and patriotic subject. Especially in the time of war, where the big issues are war, economic crisis and the crisis of refugees... The "big" topics... LGBTI issues aren't part of the big topics. Maxim Eristavi, one of the interviewees, tells me in the video how he often encounters people who tell him: "Why don't you wait 20-30 years until we solve the economic situation in the country and until we kind of take the path of social progress again and then we deal with your issues". But you can't separate these issues: the key idea here is that these issues are intersectional. Race, class, sexuality and gender are always interrelated; they are never things that could be considered separately from one another.

в Русия ситуацията за ЛГБТИ общността в Украйна от бавно прогресираща се върна сто крачки назад.

Няма законодателна инициатива за повторно криминализиране на хомосексуалността в Украйна, но в културен и обществен аспект ЛГБТИ хората не отговарят на традиционното разбиране за граждани и патриоти. Особено по време на война, когато големите проблеми са войната, икономическата криза, кризата с бежанците.... „Големите“ проблеми... ЛГБТИ проблемите не попадат в тази категория.

Максим Еристави, един от участниците в интервюто, ми разказва в този видеозапис, че често среща хора, които му казват: „Защо не изчакате 20-30 години, докато оправим икономическата ситуация в страната и докато някак отново поемем по пътя на социалния прогрес, и тогава ще се занимаем с вашите проблеми“. Но тези проблеми са неделими: основната идея тук е, че те имат общи пресечни точки. Расата, класовата принадлежност, сексуалността и полът са винаги взаимосвързани; тези неща няма как да бъдат разглеждани отделно едно от друго.

< Елдар Богунов и Кролик Блек, кадри от видео селекция, 2014-2015
Eldar Bogunov and Krolik Black, stills from video selection, 2014-2015

Елдар Богунов и Кролик Блек представени от Боряна Росса и Олег Мавроматти 15 видео клипа, 65 мин

Eldar Bogunov and Krolik Black
presented by Boryana Rossa and Oleg Mavromatti
15 video clips, 65 min

Олег Мавроматти / Oleg Mavromatti

Селекция на кратки кино миниатюри от канала на Блек/Богунов в Ютюб. Филмите представят истории с главни герои самите създатели, чиито сценарии са реакция на събитията в реалния живот на двамата художници.

A selection of short film miniatures from Black/Bogunov's YouTube Channel. The films present stories whose main characters are the authors themselves and whose scripts are a reaction to the events in the real life of the two artists.

Новите технологии дават възможност на маргинализираните от обществото личности не само да създадат канал в Ютюб, където да разпространяват своето „самоделно“ видео, но и да говорят това, което никой не иска да слуша, да изскачат на сцената без гащи и да показват срамните си части, да демонстрират своето „странно“ разбиране на половите различия, да говорят за своите права, да плюят по установените правила. С една дума, да се занимават с това, което в психиатрията се нарича „екзалтирано поведение“. Или, ако използваме езика на съвременното изкуство, същото това поведение може да бъде наречено „майсторство“, сътворяване на митове или създаване на жив пърформанс, в който художникът е странна персона, чиито живот се слива с художествения процес.

New technologies give opportunity to the people, who are marginalized by the society, to not only create their YouTube channel through which they can distribute their DIY video, but to also say what nobody wants to hear; to jump on the stage without pants and whip out their junks; to demonstrate their “strange” understanding of what gender differences mean; to talk about their rights; to spit on the established rules. In a word - these technologies give them the opportunity to perform publicly what psychiatrists may call “exaltation”. Or, if we use the language of contemporary art, this very behavior can be called “artistry”, “creation of personal mythology and aura” or “life performance”, in which the artist is a bizarre persona, whose life is inseparable from the artistic process.

Откриването на наивистите до момента винаги се е случвало етнографски. Изследователите, „ловците“ на наивизъм, пристигат в горите тилилейски и пътешествайки физически, издирват това, което е подходящо. Прехвърлено от пустошта в храма-галерия, профанното произведение на селския идиот става сакрално, сертифицирано, предмет на художествения култ, допуснато до небесните чертози. „Хранителите на култа“ оценяват приближеността до небесата в паричен еквивалент и всичко се завърта по познатата схема на света на комерсиалното изкуство.

Но кино-видео-куиър-наивистката продукция качена в интернет обществото не се случва в някоя гъста гора, а се явява жест в публичното пространство, интервенция на „полу-умния“ художник директно в Музея без помощта на посредници. „Художниците идиоти“ излизат в града и закачат своите картинки направо до Джокондата, плюейки на легитимациите и сертификатите и ръководейки се от единственото желание да покажат на публиката своето творчество в най-претъпканото място. Ако това се случваше във физическото, а не във виртуалното публично пространство, резултатът можеше да варира от психиатрична клиника до признание и постлегитимация.

Историята на наивното изкуство познава примери за наивна „реставрация“ и превръщането ѝ в популярен бранд, като този на 81 годишната Сесилия Хименес, от испанското градче Борджа, нашумяла през 2012 г. с възстановяването на фреската *Ecce Homo* в местния храм. Но реставраторката-наивистка не пропагандира свой собствен, специален манифест, не представя своя специална артистична екзалтация,

The “discovery” of the naïve artists has always been ethnographic by nature up until now. The discoverers, the “hunters” of naïvism, come to the wilderness and while traveling physically they search for what they think fits their concept. Transferred from the “land of nothingness” to the “gallery-temple”, the profane work of the village freak becomes sacred, certified, an object of the art cult and welcomed to the heavenly palaces. “The cult keepers”, in their turn, value the proximity to heaven in hard currency and everything gets again onto the wheels of the well known scheme from the commercial art world.

But the film-video-queer-naïvist production uploaded to the online community does not happen in the deep woods but is actually a gesture at a public space, an intervention of the “weak-minded” artist, into The Museum directly, without the help of any mediators. “The artists-idiots” go out in the city and hang their art works right next to La Gioconda, spitting on all legitimation and certification procedures, being led only by the desire to show to the audience their art at the most crowded place. If this was happening at a physical, not in the virtual public space, then it could have varieties of unhappy and happy endings, starting with the psychiatric clinic and finishing with legitimation and post-certification by the art world.

The history of naïve art knows examples of naïve “restoration” for instance, and it is becoming a popular brand, such as the case of the 81 years old Cecilia Giménez of Borja. She had become well known since she made the restoration of the mural *Ecce Homo*, at the local temple in 2012. But the restaurator-naïvist did not propagate her own, special manifesto; or did not present her own, very special artistic exaltation. In a word - she did not insist in her own very special place in the

с една дума не настоява на някакво свое, уникално място в изкуството - и точно поради това тя е леко възприета и „сертифицирана“ като безобиден куриоз, заемайки безболезнено своето място в попкултурата.

Но в случая на Блек/Богунув всичко е много по-сложно. Те проникват в публичното пространство, нарушавайки неговите табута с наивистките си филмчета и качват своята продукция в съвсем не арт-хаусните интернет общества, а в местата на виртуалното присъствие на собствените си родители. С други думи, нашите герои заявяват своето съществуване сред тълпа от войнстващи консерватори, не можещи да приемат „такова нещо“ при никакви обстоятелства, не дори като изкуство, а поне като нещо, което да не предизвиква въпроси относно душевното здраве на неговите създатели.

Като резултат, тълпа от напълно физически хейтъри, нахлули в реалния свят от виртуалното пространство, нееднократно почти линчват нашите герои. Те са постоянно пребивани на улицата и често сменят местожителството си - не заради уплаха, а напротив, за да могат да продължат да работят, да доведат своята съпротива на обществото до крайност.

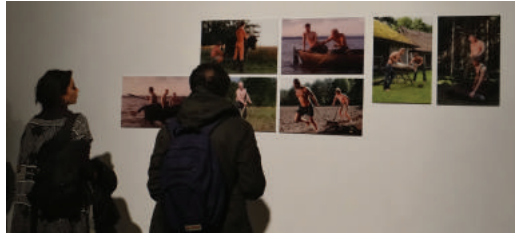
Те са сред най-ярките примери на видео художници и радикални пърформанс артисти в съвременна Русия. Те създават кино сънища, истински искрен сюрреализъм, наивна куиър съпротива... те живеят в своя сън и предлагат на всички желаещи и нежелаещи да го видят. И тях не ги интересува дали ще се хареса този сън на някого, защото сънят е неуправляемо явление, дори когато си се самопровъзгласил за негов публичен генератор!

history of art - and perhaps that is why she had been easily accepted and “certified” as harmless curiosity that fits painlessly into its place in pop culture.

But in the case of Black/Bogunov everything is much more complicated. They intervene in the public space, braking its taboos with their naïve films. They upload their production to virtual communities that are far different from the art house fan ones: namely, the virtual habitats of their own parents. In other words our heroes declare their existence right in the middle of a crowd of violent conservatives, who cannot accept “such thing” under any circumstances, not even as art, but at least as something that does not question the sanity of its own creators.

As a result, a crowd of absolutely physically present haters, who came into the real world from the virtual, had almost lynched our heroes not only once. They are constantly beaten up on the street; they often change their addresses, but not because of fear - just the opposite - because they want to continue working, to take their resistance to an end.

Black/Bogunov are among the brightest examples of video artists and radical performers in contemporary Russia. They create cinema dreams, a real sincere surrealism, naïve queer resistance... they live their dream and suggest to everyone who wants and who does not want to watch it. They do not care if this dream will be liked by someone, they merely edit it, because this dream is a non-controllable event, even if you have proclaimed yourself as its public generator!

Искра Благоева (1978) завършва Университета по приложни изкуства, Виена, Австрия. Занимава се основно с живопис, но създава също и инсталации и обекти. Реализирала е самостоятелни и групови изложби в Австрия, Германия, Словения, Сърбия и България. Носител е на награда за живопис в Национален конкурс за млади художници, скулптори и критици на фондация „Св. св. Кирил и Методий“ и в конкурса за млади автори на Европейски център за култура и дебат „ГРАД“ (Белград). Сред самостоятелните ѝ изложби са „След ябълката в тревата“, галерия „Васка Емануилова“, София (2012); „NEVER FOREVER“, Галерия ИСИ, София (2015), „Ен Пасант“, Есенни салони, Пловдив (2015). Участвала е също и в изложбите „Vienna Contemporary“ (2015); „Imago Mundi“, Фондация „Чини“, Венеция (2015), „Внимание: прясна боя“, Софийска градска художествена галерия (2015).

Александър Гергинов (1980) живее и работи в София, завършва специалност мода в Националната художествена академия, където през 2015 г. защитава докторат за историята на модната илюстрация в България. Той преподава мода и развива собствена марка HAM&EGGS. Същевременно има и други художествени изяви; създава най-вече рисунки и живопис, като между 2008-2011 г. показва четири самостоятелни изложби в галерия „Пистолет“. Взема участие в различни групови изложби в София, Австрия, Чехия, сред които 3. международно биенале за младо изкуство в Москва (2012), както и изложбата „Ще си спомнят за нас в бъдещето“ в рамките на София куиър форум - Сладък съюз 2015, галерия „Академия“, НХА (2015).

Нилбар Гюреш (Истанбул, 1977) получава бакалавърска степен по специалност живопис във Факултета по изящни изкуства, Университет Мармара, Истанбул, след което завършва магистратура по специалност живопис и графика в Академията за изящни изкуства, Виена. Сред значимите изложби, в които Гюреш участва, са 20-то Биенале на Сидни, Остров Какаду, Австралия (2016); Музеят Сералвеш, Порто (2015); Konstmuseum, Малмьо (2015); Artspace, Окланд (2015); SeMa Биенале в Mediacity, Сеул (2014); EVA Международно биенале, Лимерик (2014); 31-то Биенале в Сао Пауло, Бразилия (2014); MAK, Виена, Австрия (2013); Музеят на модерното изкуство в Истанбул (2011); 6-то Биенале в Берлин (2010); Secession Виена (2010); 11-то Международно биенале в Истанбул (2009); както и пътуващата изложба „Tactics of Invisibility“ в Thyssen-Bornemisza Art Contemporary, Виена (2010); Tanas, Берлин (2010-11) и в ARTER, Истанбул (2011). Художничката е поставяла самостоятелни

Iskra Blagoeva (1978) graduated from University of Applied Arts, Vienna. She works mainly with painting but also creates installations and objects. She has realized solo and group exhibitions in Austria, Germany, Slovenia, Serbia and Bulgaria. She has won the prize in painting in the National contest for young artists sculptors and critics by the St. St. Cyril and Methodius Foundation, and in the contest for young authors by the European center for culture and debate GRAD (Belgrade). Among her solo exhibitions are: “After the Apple in the Grass”, Vaska Emanouilova Gallery, Sofia (2012), NEVER FOREVER, ICA, Sofia (2015), En Passant, Autumn Salons, Plovdiv (2015). She has also participated in the exhibitions “Vienna Contemporary” (2015); “Imago Mundi”, Cini Foundation, Venice (2015), “Warning: Fresh Paint”, Sofia City Art Gallery (2015).

Alexander Gerginov (1980) lives and works in Sofia. He graduated in Fashion from the National Academy of Art, where he defended a PhD thesis on the history of fashion illustration in Bulgaria. He teaches fashion and develops his own brand HAM&EGGS. Along with that, he has other artistic participations; he creates mostly drawings and paintings, and has had four solo exhibitions shown in Pistolet Gallery, Sofia in the period from 2008 to 2011. The artist has participated in various group exhibitions in Bulgaria, Austria, Czech Republic, such as the 3rd International Biennial for Young Art in Moscow (2012) and the exhibition “They Will Remember Us in the Future” within Sofia Queer Forum - Sweet Union 2015, Academy Gallery, National Academy of Art (2015).

Nilbar Güreş (Istanbul, 1977) received a BA degree in Painting from the Faculty of Fine Arts, Marmara University, Istanbul, and then completed her MA degree in Painting and Graphics from the Academy of Fine Arts, Vienna. Some of the major exhibitions Güreş participated in are 20th Biennale of Sydney, Cockatoo Island, Australia (2016); Serralves Museum, Porto (2015); Malmö Konstmuseum (2015); Artspace Auckland (2015); SeMa Biennale Mediacity, Seoul (2014); EVA International Ireland’s Biennial, Limerick City (2014); The 31st Bienal de São Paulo (2014); MAK, Vienna (2013); The Istanbul Museum of Modern Art (2011); 6th Berlin Biennial (2010); Secession Vienna (2010); 11th International Istanbul Biennial (2009), and the touring exhibition “Tactics of Invisibility” at Thyssen-Bornemisza Art Contemporary, Vienna (2010); Tanas, Berlin (2010-11) and at ARTER, Istanbul (2011). The artist’s solo exhibitions include MQ, Vienna (2011); Künstlerhaus Stuttgart (2011); Rampa, Istanbul (2011), Iniva, London (2010-11); Rivington Place, London (2010) and Salzburger Kunstverein, Salzburg (2009). She completed a residencies at the Lutetia Building, FAAP’s Artistic

изложби в MQ, Виена (2011); Künstlerhaus, Щутгарт (2011); Rampa, Истанбул (2011), Iniva, Лондон (2010-11); Rivington Place, Лондон (2010) и Salzburger Kunstverein, Залцбург (2009). Участвала е в артистични резиденции в Lutetia Building, ФААР Резидентна програма за артисти, Сао Пауло през 2014 г.; International Studio & Curatorial Program в Ню Йорк с подкрепата на австрийското правителство през 2012 г. Получава наградата „Хилде Голдшмид“ през 2013 г., наградата „Ото Мауер“ през 2014 г. и 5-то издание на наградата за изкуство BC21 (Belvedere Contemporary) през 2015 г. в Австрия. Нилбар Гюреш живее и работи във Виена и Истанбул.

Даниела Костова (София, 1974) е интердисциплинарна художничка, работи с видео, пърформанс, фотография и инсталации. В работите си разглежда теми като география и културна репрезентация, създаване и преминаване на социокултурни граници и нелегия процес на превод и общуване. Даниела участва в международни изложби, организирани в: СГХГ, България и Religare Art Gallery, Ню Делхи (2011), Биенале в Антакия, Турция и New Saxon Art Association, Дрезден (2010), Държавния централен музей по съвременна история на Русия в Москва (2009), KK Projects, Ню Орлийнс, Луизиана (2009), Estacion Indianilla Museum, Мексико (2008), MAN Museum, Нуоро, Италия (2007), Kunsthalle Wien, Виена (2005), Centre d'art Contemporain, Женева (2004), Fondazione Sandretto Re Rebaudengo, Торино (2004), Kunsthalle Fridericianum, Касел (2003), и др. От 2000 до 2003 г. Даниела е директорка и кураторка на Галерия „Ирида“, София. През 2000 г. тя получава Международната награда за изкуство „Онуфри“ в Тирана. През 2002 г. е избрана за резидентка по програмата ArtsLink Residency с престой в CIA, Кливланд, Охайо. През 2003 г. получава дипломантска стипендия от RPI, Ренселиър, Ню Йорк, където по-късно преподава спомогателно дигитално визуализиране (Intermediate Digital Imaging). Освен това, Даниела курира BioArt Инициатива - артистично-научен проект на Факултета по изкуства и Центъра за биотехнологии и интердисциплинарни изследвания в RPI. През 2011 г., заедно със Станислава Георгиева създава Bulgariana Artists in America (BAA), една разрастваща се организация на територията на САЩ. Понастоящем Даниела живее в Ню Йорк и работи като изложбена директорка на BAA и директорка кураторски проекти в Radiator Gallery. Тя е и членка на борда на CEC Artslink.

Виктория Ломаско завършва Московския държавен университет по печат през 2004 г. в специалността графика и оформление на книгата. В момента работи като графична оформителка с фокус върху графичния репортаж. Тя прави рисунки, основаващи се на руските традиции на документалното графично изкуство (както то се практикува по времето на

Residence Program, Sro Paulo in 2014; International Studio and Curatorial Program in New York supported by the Austrian Government in 2012. She received the Hilde Goldschmidt Prize in 2013, the Otto Mauer Award of 2014 and 5th edition of the BC21 (Belvedere Contemporary) Art Award 2015 in Austria. Nilbar Güreş lives and works in Vienna and Istanbul.

Daniela Kostova (Sofia, 1974) is an interdisciplinary artist who works with video, performance, photography and installation. Her work addresses issues of geography and cultural representation, the production and crossing of socio-cultural borders, and the uneasy process of translation and communication. Daniela exhibits internationally in places such as: Sofia City Gallery and Religare Art Gallery, New Delhi (2011), Antakya Biennale, Turkey and New Saxon Art Association, Dresden (2010), The State Central Museum of Contemporary History of Russia, Moscow (2009), KK Projects, New Orleans, Los Angeles (2009), Estacion Indianilla Museum, Mexico (2008), MAN Museum, Nuoro, Italy (2007), Kunsthalle Wien, Vienna (2005), Centre d'art Contemporain, Geneva, Switzerland (2004), Fondazione Sandretto Re Rebaudengo, Torino (2004), Kunsthalle Fridericianum, Kassel (2003), and others. Daniela was Director and Curator of Irida Art Gallery in Sofia (2000-2003). In 2000 she received the International Art Award Onufri in Tirana. In 2002 she was an ArtsLink Residency fellow at the CIA, Cleveland, Ohio. In 2003 she was granted with a Graduate Fellowship from the RPI, Rensselaer, NY where she later taught Intermediate Digital Imaging. In addition, Daniela curated the BioArt Initiative - art and science project of the Arts Department and the Center for Biotechnology and Interdisciplinary Studies at RPI. In 2011 together with Stanislava Georgieva she started Bulgariana Artists in America (BAA), a growing organization on the territory of the US. Daniela currently lives in NYC and works as Exhibition Director of BAA and Director of Curatorial Projects at Radiator Gallery. She is also a board member of CEC Artslink.

Victoria Lomasko graduated from Moscow State University of Printing Arts in 2003, with a degree in graphic art and book design. She now works as a graphic artist with a focus on graphic reportage. Drawing on Russian traditions of documentary graphic art (as practiced during the Siege of Leningrad, in the Gulag, and within the military), Lomasko explores contemporary Russian society, especially the inner workings of the country's diverse subcultures, such as Russian Orthodox believers, LGBTI activists, migrant workers, sex workers, and collective farm workers in the provinces. Her work has appeared in mainstream print publications in Russia and abroad, and exhibitions in Russia and throughout Europe. She has collaborated extensively with various non-profit human rights organizations on creating materials for publication and taught workshops in places of incarceration. Finally, she is the co-curator of two long-term art and activism

обсадата на Ленинград, в Гулаг и при военните), и така изследва съвременното руско общество, особено вътрешните процеси в различните субкултури на страната като руските православни вярващи, ЛГБТИ активисти, работници мигранти, секс работници и работници в колективни ферми из провинцията. Нейни работи са публикувани в широкия печат и публикации в Русия и чужбина и участва в изложби в Русия и из цяла Европа. Сътрудничи си отблизо с различни неправителствени организации за човешки права при създаване на материали за публикации и води работилници в места за лишаване от свобода. Освен това тя е и съкураторка на два дългосрочни художествени и активистки проекта: Нарисувай съда (със Злата Понировска) и Феминистки молив (с Надя Плунгян).

Карлос Мота е мултидисциплинарен художник, чието творчество черпи от политическата история в опит да създава контранаративи, разпознаващи потиснати истории, общности и идентичности. Работите му се отличават с ангажираност към историите на куиър културата и активизма и отстояване на позицията, че политиките основани на пола и джендър ролите представляват възможност да се формулират определени позиции срещу социалната и политическа несправедливост. Работите на Мота са представяни в международен мащаб в места като Тейт Модърн, Лондон; The New Museum, Музеят Гугенхайм и МоМА/PS1 Център за съвременно изкуство, Ню Йорк; Институт за съвременно изкуство, Филадельфия; Museo de Arte del Banco de la República, Богота; Музей Сералвеш, Порто; Музей за съвременно изкуство, Барселона; Национален музей за съвременно изкуство, Атина; Castello di Rivoli, Турино; Музей на изкуствата CCS Bard Hessel, Annandale-on-Hudson; Институт по изкуства на Сан Франциско; Hebbel am Ufer, Берлин; Witte de With, Ротердам; Sala de Arte Público Siqueiros, Мексико сити, и много други обществени, частни и независими художествени пространства по целия свят. Röda Sten Konsthall в Гьотеборг представи изложба-преглед на творчеството на Карлос Мота през 2015 г. През 2016 г., самостоятелните му изложби включват: „Histories of the Future“, Музей на изкуствата Перес (PAMM), Маями; „REQUIEM“, MALBA - Музей на латиноамериканското изкуство в Буенос Айрес; „Beloved Martina“, Mercer Union, Торонто; „Deviations“, PPOW Gallery, Ню Йорк; както и пърформънс „Mondo Invertito“ в Tenuta dello Scompiglio, Вормо. Мота участва и в Incerteza Viva: 32-то Биенале в Сао Пауло през 2016 г. Най-новият му филм *Deseos* е представен премиерно на Международното биенале за съвременно изкуство в Гьотеборг през септември 2015 г. и оттогава е прожектиран на Международния филмов фестивал в Ротердам и на други фестивали. През 2015 г. Мота взема участие в групови изложби в Migros Museum, Цюрих, Les Rencontres Internationales,

projects: *Drawing the Court* (with Zlata Ponirovska) and *The Feminist Pencil* (with Nadia Plungian).

Carlos Motta is a multi-disciplinary artist whose work draws upon political history in an attempt to create counter narratives that recognize suppressed histories, communities, and identities. His work is known for its engagement with histories of queer culture and activism and for its insistence that the politics of sex and gender represent an opportunity to articulate definite positions against social and political injustice. Motta's work has been presented internationally in venues such as Tate Modern, London; The New Museum, The Guggenheim Museum and MoMA/PS1 Contemporary Art Center, New York; Institute of Contemporary Art, Philadelphia; Museo de Arte del Banco de la República, Bogotá; Museu Serralves, Porto; Museu d'Art Contemporani de Barcelona; National Museum of Contemporary Art, Athens; Castello di Rivoli, Turin; CCS Bard Hessel Museum of Art, Annandale-on-Hudson; San Francisco Art Institute; Hebbel am Ufer, Berlin; Witte de With, Rotterdam; Sala de Arte Público Siqueiros, Mexico City; and many other public, private and independent spaces throughout the world. Röda Sten Konsthall, Gothenburg presented a survey exhibition of Carlos Motta's work in 2015. In 2016 his solo exhibitions include: *Histories of the Future*, Pérez Art Museum (PAMM), Miami; *REQUIEM*, MALBA - Museo de Arte Latinoamericano de Buenos Aires; *Beloved Martina*, Mercer Union, Toronto; *Deviations*, PPOW Gallery, New York; and the performance *Mondo Invertito* at Tenuta dello Scompiglio, Vorno. Motta also participated in *Incerteza Viva: 32nd Bienal de São Paulo* in 2016. Motta's most recent film *Deseos*, which was commissioned by the Council of, and premiered at the Gothenburg International Biennial of Contemporary Art in September 2015 and has since screened at International Film Festival Rotterdam and other festivals. In 2015 Motta participated in group exhibitions at Migros Museum, Zürich, Les Rencontres Internationales, Berlin, MDE15 - Encuentro Internacional de Arte de Medellín 5 and 10th Thessaloniki Biennale of Contemporary Art. In 2014 his work was also included in *Under the Sun: Art from Latin America Today* at Guggenheim Museum, New York and in the 10th Gwangju Biennale. Motta's work has been recently reviewed in *The New York Times*, *Artforum*, *Hyperallergic*, *BOMB Magazine*, *Arte al Dia* and other magazines and publications. In 2014 Motta won the Main Prize form the Future Generation Art Prize of the PinchukArtCentre. He has recently delivered talks and presentations at MoMA, Artists Space, New Museum, Frieze New York and Museo Jumex. In 2014 he delivered a keynote presentation during SF MoMA's *Visual Activism* symposium in San Francisco. Motta guest edited the *e-flux journal* April 2013 issue (*im*)*practical* (*im*)*possibilities* on contemporary queer art and culture. Motta is a graduate of the Whitney Independent Study Program (2006), was named a Guggenheim Foundation

Берлин, MDE15 - Encuentro Internacional de Arte de Medellin 5 и 10-то Биенале на съвременното изкуство в Солун. През 2014 г. негови творби са включени в „Под слънцето: изкуство от съвременна Латинска Америка“ („Under the Sun: Art from Latin America Today“) в Музея Гугенхайм, Ню Йорк, и в 10-то биенале в Гуанджу. Неотдавна рецензии върху работи на Мота са публикувани в *The New York Times*, *Artforum*, *Hyperallergic*, *BOMB Magazine*, *Arte al Dia* и в други списания и издания. През 2014 г. Мота става носител на Главната награда на Future Generation Art Prize, връчвана от PinchukArtCentre. В последно време провежда беседи и презентации в MoMA, Artists Space, New Museum, Frieze New York в Ню Йорк и в Museo Jumex. През 2014 г. изнася програмна презентация в рамките на симпозиума SF MoMA's Visual Activism в Сан Франциско. Мота е гост-редактор на *e-flux journal* за броя от април 2013 г. (*im*)practical (*im*)possibilities/(не)практични (не)възможности по въпросите на съвременното куйър изкуство и култура. Мота е завършил Whitney Independent Study Program (2006), член е на Фондация „Гугенхайм“ (2008), и е получавал стипендии от Art Matters (2008), NYSCA (2010), Creative Capital Foundation и Kindle Project (2012). Член е на преподавателския състав в Parsons The New School of Design.

Карол Радишевски (1980) живее и работи във Варшава, Полша, където получава магистърската си степен от Академията по изящни изкуства през 2004 г. Той работи с филм, фотография, инсталации и създава интердисциплинарни проекти. Методологията му, която се основава на работа с архиви, съчетава множество културни, исторически, религиозни, социални и джендър източници. От 2005 г. е издател и главен редактор на *DIK Fagazine* (www.dikfagazine.com). Основател е на Queer Archives Institute (www.queerarchivesinstitute.org). Работата му е представяна в институции като Национален музей, Музей за съвременно изкуство, Национална галерия за изкуство „Захета“, Варшава; Kunsthalle, Виена; New Museum, Ню Йорк; VideoBrasil, Сао Пауло; Cobra Museum, Амстердам; Съвременния музей във Вроцлав; Ludwig Museum в Будапеща и Muzeum Sztuki в Лодз. Участвал е в няколко международни биеналета включително PERFORMA 13, Ню Йорк; 7-то Биенале на Гьотеборг; 4-то Пражко биенале и 15-то Биенале за медийно изкуство WRO.

Йоанна Райковска (1968) живее и работи в Лондон, Великобритания и Новогрод, Полша. В своите работи тя използва обекти, филми, фотографии, инсталации, ефимерни действия и разнородни намеси. Авторката създава архитектурни проекти, геоложки фантазии, разкопки, подводни скулптури и ефимерни действия. Не всички са реализирани, но често действат като колективни утопии. Повечето от работите ѝ се случват, съществуват и остаряват в публичното

пространство (2008), and received grants from Art Matters (2008), NYSCA (2010), Creative Capital Foundation and the Kindle Project (2012). He is part of the faculty at Parsons The New School of Design.

Karol Radziszewski (1980) lives and works in Warsaw (Poland) where he received his MFA from the Academy of Fine Arts in 2004. He works with film, photography, installations and creates interdisciplinary projects. His archive-based methodology crosses multiple cultural, historical, religious, social and gender references. Since 2005 he is publisher and editor-in-chief of *DIK Fagazine* (www.dikfagazine.com). He is the founder of Queer Archives Institute (www.queerarchivesinstitute.org). His work has been presented in institutions such as the National Museum, Museum of Modern Art, Zacheta National Gallery of Art, Warsaw; Kunsthalle Wien, Vienna; New Museum, New York; VideoBrasil, São Paulo; Cobra Museum, Amsterdam; Wrocław Contemporary Museum, Ludwig Museum in Budapest and Muzeum Sztuki in Lodz. He has participated in several international biennales including PERFORMA 13, New York; 7th Gothenburg Biennial; 4th Prague Biennial and 15th WRO Media Art Biennale. www.karolradziszewski.com

Joanna Rajkowska (1968) is an artist based and working from London, UK and Nowogród, Poland.

In her work she uses objects, films, photography, installations, ephemeral actions, and interferences of various kinds. She produces objects, architectural projects, geological fantasies, excavation sites and underwater sculptures. Not all are realized, but they often work as collective utopias. Most of her works happen, live and age in the public space. Thus, their matter consists of all entities involved as well as their relations, including organic and inorganic beings. She critically engages with the legacy, politics and aesthetics of land art and employs the strategy of unfamiliarity as a political tool. De-familiarizing, de-humanizing and relating are her operating devices. She is interested in limitations of human activities, multiplicity of agencies and human and non-human relations. Her artwork has been presented in the UK, Germany, Poland, France, Switzerland, Brazil, Sweden, USA, Bulgaria, Palestine, India, Japan and Turkey, among others. www.rajkowska.com/en/bio/213

Jaanus Samma is a visual artist from Estonia. His body of work includes photos, installations and videos with topics that have been grounded in the study of urban space and the subjective experiences of it. Recently his interests have moved towards gender studies investigating into the representation of male sexuality and ways of portraying this by artistic means. Samma is currently participating in the Estonian Academy of Arts' doctoral program of fine arts. His topic for artistic research is mapping gay narratives in Soviet Estonia. His PhD combines fieldwork with interviews and archive

пространство. По този начин, те включват в себе си всички участващи лица и взаимоотношенията помежду им, включително органични и неорганични същества. Разглежда критично проблематиката на наследството, политиката и естетиката на ледарта и използва стратегията на незапознатост като политически инструмент. Служи си с похвати като дистанциране, дехуманизация и отчуждение. Интересува се от ограниченията върху човешките дейности, многообразието от представителства и от човешките и нечовешки взаимоотношения. Нейни произведения са представяни във Великобритания, Германия, Полша, Франция, Швейцария, Бразилия, Швеция, САЩ, България, Палестина, Индия, Япония, Турция и други страни.
www.rajkowska.com/en/bio/213

Янус Сама е художник от Естония. Работата му включва фотографии, инсталации и видеа по теми, почиващи на изследването на градското пространство и субективното му преживяване. В последно време интересите му се придвижват към джандър изследванията като проучва репрезентацията на мъжката сексуалност и нейното изобразяване с художествени средства. В момента Сама участва в докторската програма по изящни изкуства в Естонската академия на изкуствата. Неговата тема на художествено изследване е картографирането на гей наративи в съветска Естония. Докторатът му съчетава теренно изследване с интервюта и архивна работа, но и по-субективни и художествени резултати основаващи се на неговите заключения. През 2013 г. Сама печели наградата „Кьолер“, основната награда за съвременно изкуство в Естония. През 2015 г. Сама представя Естония на 56-тото Венецианско биенале.

Радостин Седевчев (1988) живее и работи в София. През 2014 г. завършва специалност „Стенопис“ в Националната художествена академия, където в момента прави докторантура. Участвал е във фестивалите Nefest (София, 2013, 2014) и Водна кула (София - Перник, 2015). През 2014 г. получава резиденция в Cite international des artes, Париж, Франция.

Ясен Згуровски е роден в град Губкин, Русия през 1974 г. Завършва анимационна режисура в Нов български университет. Нестандартният му творчески почерк и дизайнерски решения формират впечатляващ кръг от почитатели. Определя стила си като психеделичен поп арт, нова романтика и куйър траш. Развива се като мултиартист, който експериментира с видео, музика, инсталация, пърформанс, илюстрация, колаж, дизайн. Има седем самостоятелни изложби, както и редица участия в съвместни художествени проекти у нас и в чужбина, сред които „Out Is In“, Red Bull Space, Ню Йорк, САЩ; „Ars Homo Erotica“, Национален музей, Варшава,

research, but also more subjective and artistic output based on the findings. In 2013 Samma won the Köler Prize, the main contemporary art prize in Estonia. In 2015 Samma represented Estonia at the 56th Venice Biennial.

Radostin Sedevchev (1988) lives and works in Sofia. In 2014 he graduated in Mural Painting from the National Academy of Art where he is currently doing his PhD. He had participated in Nefest Festival (Sofia, 2013, 2014) and in Water Tower Fest (Sofia - Pernik, 2015). In 2014 he became an artist-in-residence at Cite international des artes, Paris, France.

Yasen Zgurovski was born in 1974 in the city of Gubkin, Russia. He graduated from the New Bulgarian University in cartoon cinema. His non-standard creative signature and design solutions have formed an impressive circle of followers. He defines his style as psychedelic pop art, new romanticism and queer trash. Yassen is developing as a multi-artist experimenting with video, music, installation, performance, illustration, collage, and design. He has seven solo exhibitions and has participated in numerous art projects in Bulgaria and abroad, among which are “Out Is In”, Red Bull Space, NYC; “Ars Homo Erotica”, National Museum, Warsaw; “Eurasia Art Express Project”, MBC, Daejeon, South Korea; “My Name Is Artist”, Art Center Hugo Voeten, Belgium; “10x5x3”, Union of Bulgarian Artists, Sofia; “Changes Choices Chances”, National Palace of Culture, Sofia; “Idea for Home/Love”, Rayko Aleksiev Gallery, Sofia; “Masters Remastered”, Goethe Institute, Sofia, Sofia Queer Forum, SAMCA, Sofia and others. His illustrations have been published in leading editions such as *Free Medium* (Australia), *The Sound of Drowning* (UK), *reFRESH Magazine* (UK), *Daydream* (UK), *Tattoo Dimension* (Italy), *Pop Psychedelic* (Singapore), *Kitchy Koo!* (Canada), *Museum of Wonders* (Italy), *Queer Trash* (USA) and many others.

QUEER BOX

Venelin Shurelov (1977) is an assistant professor at the National Academy of Art, Sofia where he also graduated in Stage Design. He is co-founder and professor at the MA program “Digital Arts” at the National Academy of Art; co-founder, part of curatorial team and technical organizer of DA Fest - International Digital Art Festival (2009-). He is also founder of Subhuman Theatre (2004-) and the art group Via Pontica (2002-2005). Venelin Shurelov is the author of various interactive installations and performances, some of which are “Drawing Machine” (2005), “Fantomat” (2008), “Orthoman” (2009) “Tabula Rasa” (2010), “Shooting Gallery” (2012), “Rotor” (2016). In 2011 he realized the cyber lecture “Man Ex Machina”, and in 2016 realize a performance installation “Post-Everything”, as a guest lecturer at Towson University, USA. His projects are multifaceted

Полша; „Eurasia Art Express Project“, МВС, Даджон, Южна Корея; „My Name Is Artist“, Art Center Hugo Voeten, Белгия; „10x5x3“, СБХ, София; „Changes Choices Chances“, НДК, София; „Idea for Home/Love“, Галерия „Райко Алексиев“, София; „Masters Remastered“, Гюте Институт, София, Sofia Queer Forum, САМСИ, София и др. Негови илюстрации са публикувани във водещи издания като *Free Medium* (Австралия), *The Sound of Drowning* (Великобритания), *reFRESH Magazine* (Великобритания), *Daydream* (Великобритания), *Tattoo Dimension* (Италия), *Pop Psychedelic* (Сингапур), *Kitchy Koo!* (Канада), *Museum of Wonders* (Италия), *Queer Trash* (САЩ) и много други.

КУИЪР КУТИЯ

Венелин Шурелов (1977) е доцент в Националната художествена академия, София, където е завършил сценография. Съосновател и преподавател в магистърска програма „Дигитални изкуства“, НХА (2008-); съосновател, част от кураторския екип и технически организатор на DA Fest - Международен фестивал за дигитално изкуство (2009-). Основател на Subhuman театър (2004) и арт група „Виа Понтика“ (2002-2005). Венелин Шурелов е автор на различни интерактивни инсталации/пърформанси, някои от които са „Машина за рисунки“ (2005), „Fantomat“ (2008), „Orthoman“ (2009), „Tabula Rasa“ (2010), „Стрелбище“ (2012), „Ротор“ (2016) - представен в Арс Електроника център, Линц. През 2011 г. реализира кибер лекцията „Map Ex Machina“, а през 2016 г. поставя пърформанс инсталацията „Post-Everything“, като гост-лектор в университета Таусън, САЩ. Неговите проекти са многообразни и включват рисунка, интерактивна инсталация и пърформанс, дигитални технологии, видео и художествена теория. Той има редица сценографски проекти, самостоятелни изложби и общи изложби, както и участия във фестивали в България, Европа и САЩ. Награждаван е многократно за работата си в областта на театъра и съвременното изкуство. Живее и работи в София.
www.subhumantheatre.com

Ангел Чобанов (1983) живее и работи в Лондон. Изучавал е бакалавърските специалности актьорство за куклен театър в НАТФИЗ и културно-историческо наследство в УНИБИТ. През 2014 г. завършва магистратура „Дигитални изкуства“ в НХА. Чобанов фокусира работата си върху социалното изкуство, търсейки начини за справяне с различни проблеми в обществото. Той вярва, че това е начинът етнически, религиозни, расови, полови и други различия да бъдат преодолені.

Мартин Певен (1985) живее и работи в София. През 2009 г. получава магистърска степен по

and include paintings, interactive installations and performance, digital technologies, video and art theory. He has a number of stage design projects, individual and group exhibitions and participations in numerous festivals in Bulgaria, Europe and the United States. Awarded many times for his work in theater and contemporary art. Lives and works in Sofia.
www.subhumantheatre.com

Angel Chobanov (1983) lives and works in London. He studied the BA programmes Acting for Puppet Theatre at the National Academy for Theatre and Film Arts and Cultural and Historical Heritage in the State University of Library Studies and Information Technologies, Sofia. In 2014 he graduated from the MA programme Digital Arts in National Academy of Art. Chobanov focuses his work into the field of social art, looking for ways to deal with various problems in society. He believes that this is how ethnic, religious, racial, gender and other differences can be understood and overcome.

Martin Penev (1985) is a Sofia based visual artist. In 2009 he received his MA degree in Theology at Sofia University “St. Kliment Ohridski” and in 2012 a MA degree in Digital Arts at the National Academy of Art, Sofia. Since 2010 he has been participating in group and individual projects in a number of festivals and events in Bulgaria and abroad, including the international digital arts festival DA Fest, 2011, the International theatre festival Varna Summer, 2012, ACT - Independent theater festival, 2012, Sofia Dance Week, 2013 and One Dance Week, 2014, Antistatic, 2014, the International festival of contemporary performing arts Off Europa, 2014, Leipzig and Dresden, Dance Fest Skopje, 2015, International performance art festival Sofia Underground, 2016.

LECTURERS

Syrago Tsiara was born in Larissa in 1968. Since 2007 she has been the director of the Thessaloniki Center of Contemporary Art, and was previously working as a curator at the State Museum of Contemporary Art. Together with Bisi Silva and Gabriela Salgado, she curated the 2nd Thessaloniki Biennale “Praxis: Art in Times of Uncertainty” in 2009. She has been responsible for staging numerous exhibitions, among which are “Masquerades. Femininity, Masculinity and Other Certainties”, “Genius Seculi. Despina Meimaroglou, Deimantas Narkevicius, Leda Papaconstantinou”, “In the Name Of” (honoured artist at the 1st Thessaloniki Biennale), and “Public Screen”. During the same period, she was teaching at the University of Thessaly (2004-2008) on art in public space, the avant-garde and modernism in Europe, Greek art (19th and 20th century), and contemporary art theory and methodology. She completed her studies in History and Archaeology at the Aristotle University of Thessaloniki and continued with a MA degree in Social History of Art at the University of

специалност теология в Софийски университет „Св. Климент Охридски“, а през 2012 г. получава магистърска степен по специалност „Дигитални изкуства“ в Национална художествена академия. От 2010 г. участва с групови и самостоятелни проекти в редица фестивали и събития в България и чужбина, сред които са международният фестивал за дигитални изкуства DA Fest, 2011, международният театрален фестивал Варненско лято, 2012, АСТ - Фестивал за свободен театър, 2012, Sofia Dance Week, 2013 и One Dance Week, 2014, Антистатик, 2014, международният фестивал за съвременни изпълнителски изкуства Off Europa, 2014, Лайпциг и Дрезден, Танц фест, Скопие, 2015, международният фестивал на перформанса Sofia Underground, 2016.

ЛЕКТОРИ

Сираго Циара е родена в гр. Лариса през 1968 г. От 2007 г. е директорка на Центъра за съвременно изкуство в Солун, а преди това работи като кураторка в Държавния музей за съвременно изкуство. Заедно с Биси Силва и Габриела Салгадо тя курира 2-то Биенале на Солун „Практика: изкуство във време на несигурност“ през 2009 г. Под нейно ръководство са поставяни многобройни изложби, сред които: „Маскаради. Женственост, мъжественост и други определености“, „Genius Seculi. Деспина Меймаролу, Деймантас Наркевичиус, Леда Папаконстантину“, „От името на“ (почетен творец на 1-во биенале в Солун), и „Public Screen“. През същия този период тя преподава в Университета в Тесалия (2004-2008) изкуство в публичното пространство, авангард и модернизъм в Европа, гръцко изкуство (19 и 20 век), теория и методология на съвременното изкуство. Завършила е история и археология в Солунския университет „Аристотел“, след което е завършила магистратура по социална история на изкуството в Университета Лийдс. Дисертацията ѝ за докторска степен е върху изкуство в публичното пространство и формиране на национална идентичност и памет.

Боян Манчев (София, 1970) е философ и културен теоретик. Доцент към департамент „Изкуствознание и история на културата“ на НБУ, където преподава философия и теория на изкуството и културата; гост-професор в Берлинския университет за изкуства, в Софийски университет „Св. Климент Охридски“ и Университета Холинс (Вирджиния/Франкфурт). Директор на програма и вицепрезидент на Международния философски колеж в Париж (2004-2010). Боян Манчев е автор на шест книги и над сто студии и статии, публикувани на български, френски, английски, немски, италиански, испански, португалски, японски, китайски, руски, шведски, сръбски, словенски и други езици. Публикувал е на френски език книгите *L'altération du monde. Pour une esthétique radicale* (Paris: Lignes, 2009)

Leeds. Her PhD dissertation was on art in public space and the formation of the national identity and memory.

Boyan Manchev is a philosopher, Professor at the New Bulgarian University and at the Universität der Künste (Berlin), Guest Professor at the Hollins University and Sofia University. He is also former Director of Program and Vice-President of the International College of Philosophy in Paris. His actual research, which advances the perspective of a radical mobilism and materialism, is focused on the fields of ontology, philosophy of art and political philosophy. The ontological concept of *metamorphosis*, the ethical concept of *disorganisation* and the aesthetic concept of *alteration* are central for his transformationist approach. Manchev has lectured widely at European, Asian and North-American universities and cultural institutions. He has organised and/or collaborated to number of projects, congresses and public forums dealing with philosophy, art and politics at the CIPh, EHESS, CNRS, Palais de Tokyo, CND (Paris), Haus der Kulturen der Welt, Volksbühne, FU, NBK (Berlin), IWM, MUMOK, Tanzquartier (Vienna), ZKM (Karlsruhe), University of Tokyo Center for Philosophy (UTCP), Apexart, PS1, Columbia University, NYU (New York), BAK (Utrecht), among others. He has debated and/or collaborated on different occasions with leading philosophers and cultural theorists from various generations; he has also participated as theorist, dramaturge or performer in theatre and contemporary dance projects, including Tim Etchells and Adrian Heathfield's *The Frequently Asked*, Boris Charmatz's *expo zero* and Poster session "Mouvement" for the Festival d'Avignon and Ani Vaseva's *Frankenstein* and *A Dying Play*. Manchev has curated the exhibition *Out of Time* at the Sofia City Art Gallery (March - April 2011). Manchev is the author of seven books and more than hundred book chapters, catalogues and other publications in various languages. In the last years he published *Logic of the Political* (Sofia: SHSF/Iztok-Zapad, 2012), *Miracolo* (Milano: Lanfranchi, 2011), *L'altération du monde: pour une esthétique radicale* (Paris: Lignes, 2009); *La métamorphose et l'instant – désorganisation de la vie* (Paris: La Phocide, 2009); *Rue Descartes 64: La métamorphose* (Paris: PUF, 2009); *Rue Descartes 67: Quel sujet du politique?*, co-edited with G. Basterra and R. Iveković (Paris: PUF, 2010). His book *The Body-Metamorphosis* (Sofia: Altera, 2007) deals extensively with contemporary art, performance and dance. He is member of the editorial committees of the magazines *Lignes* (Paris), *Materiali Foucaultiani* (Rome/Paris), *Critique and Humanism* (Sofia), *Stasis* (St. Petersburg), *Transeuropéennes* (Paris), *Transeuropa* (London), the research network *Terra* (Paris) and the publishing house *La Phocide* (Paris/Strasbourg). In the last two decades Manchev's work is focused on ontology, philosophy of art and political philosophy. He is consistently developing the project of philosophy

и *La métamorphose et l'instant - Désorganisation de la vie* (Strasbourg: La Phocide, 2009). На италиански език публикува *Miracolo* (Milano: Lanfranchi, 2011). На български език е издал книгите *Невъобразимото. Опити по философия на образа* (София: НБУ, 2003), *Тялото-метаморфоза* (София: Алтера, 2007) и *Логика на политическото* (София: ФСХИ/Изток-Запад, 2012). Съставител и редактор на ред издания, между които броевете на списанието *Rue Descartes* 64: *La métamorphose* (Paris: PUF, 2009) и *Rue Descartes* 67: *Quel sujet du politique?* (Paris: PUF, 2010, в сътрудничество с Рада Ивекевич и Габриела Бастера), включващ текстове на Антонио Негри, Шантал Муф, Ернесто Лакло, Етиен Балибар, Нанси Фрейзър, Жюдит Ръвел и др. Преводач на български език на *Corpus* на Жан-Люк Нанси (София: ЛИК, 2003). Манчев сътрудничи и участва в дебати с водещи философи и теоретици от различни поколения; включва се като теоретик и драматург в проекти на театрални режисьори, хореографи и художници (между които Борис Шармац, Тим Етчелс и Андриан Хийтфилд). Съавтор (с режисьорката Ани Васева) на театрални текстове. Заедно с Ани Васева и Леонид Йовчев е съосновател на „Метеор“. Куратор и автор на каталога на изложбата *По никое време* (София: СГХГ, 2011). Заниманията на Манчев през последните две десетилетия са съсредоточени в областта на онтологията, философията на изкуството и политическата философия. Развива последователно проекта за философия на метаморфозата, в който централно място заемат онтологически, модални, етически и естетически категории като метаморфоза и алтерация (видоизменение, *altération*), дезорганизация и устояване (персистенция, *persistance*). От особена значимост за работата Манчев са методите, определени като модален анализ, свръхкритика, илюстрация и философска фигурология или фантастика

ЦИРК! МОЕТО РАЗЛИЧНО СЕМЕЙСТВО

Стефан Кръстев (1979) е завършил етнология в Софийски университет „Св. Климент Охридски“ и социология и социална антропология в Централноевропейския университет в Будапеща, а от 2009 г. е програмен мениджър на програма „Политически и социални дебати“ на Център за култура и дебат „Червената къща“. Като антрополог е работил върху изследвания върху етнически малцинства, градска маргиналност, расизъм и визуални медии. Заедно с Яна Бюрер-Тавание и Андрей Гетов е автор на документалния филм *Че сме се видели*. В момента изследва разпространението на бързите кредити и задлъжняването сред хората с ниски доходи след финансовата криза от 2008 г. насам.

of metamorphosis, or dynamic *modal ontology*, in which central are ontological, modal, ethical and aesthetic categories like metamorphosis and alteration. The methods, defined as *modal analysis, surcritique, illustration and philosophical figurology or fantastique*, are of special importance for his work.

CIRCUS! MY DIFFERENT FAMILY

Stefan Krastev (1979) graduated in Ethnology from Sofia University and holds MA in Sociology and Social Anthropology from Central European University, Budapest, and since 2009 is the Political and Social Debates programme manager at the Red House Center for Culture and Debate in Sofia. As an anthropologist he has worked on research on ethnic minorities, urban marginality, racism and visual media. He is the co-author, together with Yana Bührer Tavianer and Andrey Getov, of the documentary movie *That We Saw Each Other*. Currently he is researching the popularization of fast credits and going indebted among low-income people after the 2008 crisis.

Elena Stoykova holds MA in Philosophy and PhD in Sociology from Sofia University, Bulgaria. Her dissertation is titled *The Social Construction of Women's Roles in Socialist Bulgaria*. Since 2004 she has been working at Sofia University, teaching courses on Introduction to Sociology, Social Construction of Gender and Content Analysis for undergraduate and graduate students. Her research interests are in the fields of Sociology of Gender and Sexuality, Theories of Intersectionality, Sociology of Education, Content Analysis. For the past twelve years she has been conducting numerous research projects on these topics both at the national and international level. The main results can be found in her publications on gender issues in the Bulgarian historical context in the fields of politics, education, NGOs and media. She is also the Chairperson of the Association of Social Investigations and Applied Research Practices. Elena is currently focusing her research efforts on developing the first Bulgarian university course on Theories of Intersectionality.

Pol Naydenov is an intersex activist working for the rights of LGBTI people in Bulgaria. He is born in Montana in 1970. Pol became a member of the Bulgarian LGBTI movement in 2001 when he came to live and work in Sofia, initially as a member of the Bulgarian Gay Organization Gemini, and since 2004 as co-founder and board member of Bilitis Resource Center Foundation. Since 2013 Pol is actively working on international level towards the recognition of intersex people's rights. He is board member of the European association of intersex activists OII-Europe.

Елена Стойкова е магистър по философия и доктор по социология от Софийски университет „Св. Климент Охридски“. Дисертацията ѝ е на тема *Социално конструиране на женските роли през социализма в България*. От 2004 г. води курсове по обща социология, социално конструиране на пола и контент анализ в бакалавърския и магистърски програми. Изследователските ѝ интереси са в полетата на социология на пола и сексуалността, теориите за пресечността, социология на образованието и контент анализ. За последните дванадесет години е участвала в редица национални и международни изследователски проекти по тези теми. Основните резултати от тях могат да бъдат открити в публикациите ѝ посветени на изследванията на пола в политиката, образованието, неправителствените организации и медиите в български исторически контекст. Председателка е на Асоциацията за социални изследвания и приложни изследователски практики. В момента е насочила изследователските си усилия в разработването на първия в България университетски курс по теории на пресечността.

Пол Найденов е интерсекс активист за правата на ЛГБТИ в България. Роден в Монтана през 1970 г. Пол става част от българското ЛГБТИ движение през 2001 г., когато идва да живее и работи в София, първоначално като член на Българската гей организация „Джемини“, а от 2004 г. като съучредител и член на борда на Фондация „Ресурсен център Билитис“. От 2013 г. насам, Пол работи активно и на международно ниво за признаване правата на интерсекс хората. Той е член на борда на Европейската асоциация на интерсекс активисти OII-Europe.

Виктор Лилов е професионално ангажиран в културните индустрии като музикален мениджър и издател. Обществената му дейност обаче е тази, която го прави по-известен - бил е член на Гражданския съвет на Реформаторския блок (РБ) и кандидат за евродепутат от РБ, понастоящем е активист на партия ДЕОС. Става известен с либералните си политически възгледи, и най-вече с факта, че е първият открит гей мъж, кандидатирал се за изборна длъжност в България като кандидат за кмет на София, издигнат от ДЕОС. През декември 2014 г. става ЛГБТИ личност на годината, а през следващата година - подгласник в отличията „Човек на годината“.

Станислав Панайотов е завършил философия (Софийски университет „Св. Климент Охридски“) и магистратура по философия и джендър изследвания (Институт „Евро-Балкан“, Скопие, Македония), а в момента е докторант по сравнителни джендър изследвания в Централноевропейски университет, Будапеща, Унгария. Интересува се от и има опит

Viktor Lilov is professionally engaged in the cultural industries and is a music manager and publisher. However, it is his social activity that made him famous - he has been member of the Civic Council of the Reformist Bloc party and ran for EMP from their quota, and is currently activist of the political party DEOS. He became known with his liberal political ideas and mostly with being the first openly gay man who sought an electable position in Bulgaria as the DEOS nominee for Sofia mayor in the last municipal elections. In December 2014 he was elected LGBTI Person of the Year, and in 2015 received the second prize in the Human of the Year initiative.

Stanimir Panayotov graduated in philosophy (Sofia University) and holds MA in Philosophy and Gender Studies (Euro-Balkan Institute, Skopje, Macedonia), and is currently a PhD Candidate in Comparative Gender Studies at Central European University, Budapest. He has interests and experience in queer theory and activism, and works at the intersections of continental and feminist philosophy, non-philosophy, and Neoplatonism. He is member of IPAK.Center in Belgrade, where he co-organizes the Summer School for Sexualities, Cultures and Politics. He is also co-director and organizer of Sofia Queer Forum.

Lea Vajsova is assistant professor at the department of Sociology, Sofia University, and member of the editorial board of *Critique and Humanism* journal. Her academic interests are mainly in the fields of social movements and critical social theory. She is a co-editor with Daniel Smilov of: *#The Protest: Analyses and Positions in the Bulgarian Press, Summer 2013* (2014, in Bulgarian). Her recent publication are (all in Bulgarian): “To Disclose Yourself: Power and Constitution of the Sexual Subject in Foucault’s Works” (*Critique and Humanism*; 44/2015) “Ethnomethodological Notes on the Position of the Researcher Participating in “the Protest”” (*Following the Steps of the Other: A Collection in Honor of Maya Grekova*, 2014); “Occupy Orlov Most! The Structural Transformation of the Public Sphere” (*Critique and Humanism*; 41/ 2014).

Lora Novachkova (1988) identifies as an anarcho-queer feminist, a self-identification based on her experiences in the leftist International Development Studies, which she studied at the University of Vienna with a specialization in Gender Studies from the University of Vienna and the Humboldt University of Berlin. In 2015 her MA thesis was published by the German AV Akademikerverlag publishing house. For the Bulgarian context, this research represents the first scientific investigation which explores the interconnection between the family and the social lesbophobia. In Bulgaria, Novachkova worked as the programme manager of the sector LGBTI Rights & Movement at the Bilitis Resource Center Foundation. In that period she also founded the volunteer-based collective LGBT-HHH.

в куиър теорията и активизма, континентална и феминистка философия, не-философия, неоплатонизъм. Част е от ИРАК.Center в Белград, където е съорганизатор на Лятното училище за сексуалности, култури и политики. Той е и един от директорите и организаторите на София Куиър Форум.

Леа Вайсова е асистентка в катедра „Социология“ на Софийски университет „Св. Климент Охридски“. Членка е на редколегиата на списание *Критика и хуманизъм*. Основни полета на изследователските ѝ интереси са социални движения и критическа социална теория. Сред последните ѝ публикации са: *#Протестът - анализи и позиции в българската преса лято 2013* (съ-съставител Даниел Смилов, 2014); *„Да разкриеш себе си: власт и сексуален субект при Фуко“ (Критика и хуманизъм, 44/2015)*; *„Относно позицията на участника изследовател: етнометодологически бележки към „протеста““ (По стъпките на Другия. Сборник в чест на Майя Грекова, 2014)*; *„Окупирай Орлов мост! Структурни изменения на публичността“ (Критика и хуманизъм, 41/ 2013)*.

Лора Новачкова (1988) е анархо-куиър феминистка, завършила международно развитие във Виенския университет и специализирала gender studies във Виенския университет, както и в Хулболтовия университет в Берлин. През 2015 г. дипломната ѝ работа бива издадена от AV Akademikerverlag, като въпросната представлява първо за България проучване на взаимовръзките между обществената и семейната лесбофобия. В България Новачкова работи като програмна мениджърка за ЛГБТИ права към Фондация „Ресурсен Център Билитис“, като в това време създава и неформалния ЛГБТ-XXX колектив. В две поредни години – 2014 и 2015-та – организира ежегодно провеждания от „Билитис“ ЛГБТИ Арт Фест, който в това време бива преименуван на LGBTI Community Fest. В тези две години фестивалът се авангардизира и оттласква от „сантименталния“ мейнстрийм ЛГБТИ дискурс, а промяната на името му отразява и смяната във фокуса - фестивалът има за цел да бъде платформа за създаване на ЛГБТИ общност. През 2015 в рамките на проекта, изпълняван от „Билитис“, Новачкова прави и първото за страната изследване по темата за домашното насилие в лесбийските двойки, както и насилието спрямо транс жени. В следствие от изследването излиза и нейна серия от статии по темата, които биват публикувани в австрийския феминистки журнал *Frauen*solidarität*.

Радослав Стоянов (1987) е активист за равнопоставеността на ЛГБТИ хората от 2008 г. насам. Той е жалбоподател по стратегически дела в обществен интерес, касаещи дискриминацията срещу ЛГБТИ хората, етнически, религиозни и възрастови малцинства. Води дългогодишен

In 2014 and 2015, she organized the Sofia LGBTI Art Festival, an annual event held by Bilitis. Meanwhile, the festival was renamed as the LGBTI Community Fest, which reflects the shift in the festival's focus: to be a platform for the fostering of an LGBTI community. These two years of the Festival are also marked as breaking away from “sentimental” mainstream LGBTI discourses and values. During the year 2015 in Bulgaria, within a project conducted by Bilitis, Novachkova also made pioneer research on domestic violence between lesbians and dating violence against trans women. Based on the research findings, she wrote a series of articles on the aforementioned topics for the Austrian feminist journal *Frauen*solidarität*.

Radoslav Stoyanov (1987) is an activist for LGBTI equality since 2008. He has initiated numerous strategic lawsuits on discrimination against LGBTIs, ethnic, religious and age minorities. He is writing for many years a blog on LGBTI issues where he tries to popularize educational and analytical materials connected to the community, and the stigma and prejudices related to it. In 2012 he received the Activist of the Year prize, part of Human of the Year 2012 initiative by the Bulgarian Helsinki Committee, and since March 2013 is part of the organization's team. He is also organizing committee member of Sofia Pride in 2009 and since 2012.

Georgi Medarov (1982) is member of the New Left Perspectives collective and a sociologist. His interests in sociology are connected with the critical history of liberalism, postsocialism and political economy. His recent publications are (co-authors Jana Tsoneva, Momchil Hristov and Ognian Kassabov): *Entrepreneurial Spirit and Ghostly Entrepreneurs: Expert Knowledge, Neoliberal Governance and Social Suffering* (Sofia: KOI, 2015); (co-author Jana Tsoneva) *Capital Reforms* (Sofia: KOI, 2014).

Genoveva Tisheva is manager of Bulgarian Gender Research Foundation and a jurist with year-long experience in the areas of human rights, women's rights and domestic violence protection. Tisheva participated in drafting the Law for domestic violence protection, Law against traffic in humans, and others, and has various publications published under BGRF and in legal journals on issues concerning universal and European equity standards and Bulgarian legislation's applicability. In July 2005 Tisheva was nominated for the Nobel Peace Prize.

Denitsa Lyubenova is a lawyer, human rights activist and an entrepreneur. She is one of the founders of Youth LGBT Organization Deystvie where she developed the legal defense programme which provides legal aid and representation for LGBTI people. Alongside, she is practicing investment law and deals with foreign investments. Denitsa co-owns several private companies maintaining different activities. She graduated in Law at

блог по въпросите на ЛГБТИ хората, където популяризира образователни и аналитични произведения, свързани с тази общност, стигмата и предрасъдъците. През 2012 г. получава наградата „Активист на годината“ в рамките на наградата „Човек на годината 2012“ на Българския хелзински комитет, а от март 2013 г. е и част от екипа на организацията. Член е на организационния комитет на София прайд през 2009 г. и от 2012 г. насам.

Георги Медаров (1983) е член на колектива на Нови леви перспективи и социолог. Интересите му в областта на социологията са свързани с критическата история на либерализма, постсоциализма и политическата икономия. Скорошните му публикации включват (в съавторство с Жана Цонева, Момчил Христов и Огнян Касабов) *Предприемачески дух и прозрачни предприемачи: експертно знание, неолиберално управление и социално страдание* (София: КОИ, 2015); (в съавторство с Жана Цонева) *Capital Reforms* (София: КОИ, 2014).

Геновева Тишева е управителка на Фондация Български център за джендър изследвания и юристка с дългогодишен опит в областта на правата на човека, женски човешки права и защита от домашно насилие. Тишева участва в изработването на Закона за защита срещу домашното насилие, Закона за борба с трафика на хора и др., има различни публикации в рамките на Фондация „БЦДИ“ и в юридически списания относно универсалните и европейски стандарти за равнопоставеността и съответствието на българското законодателство. През юли 2005 г. Геновева Тишева е номинирана за Нобелова награда за мир.

Деница Любенова е адвокатка, активистка за човешки права и предприемачка. Тя е един от основателите на Младежка ЛГБТ организация „Действие“, където е разработила програмата за правна защита, която осигурява правна помощ и представителство на ЛГБТИ хора. Заедно с това, тя практикува инвестиционно право и сделки с чуждестранни инвестиции. Деница съвместно притежава няколко частни фирми с различни дейности. Деница е завършила право в Университета за национално и световно стопанство, София, България и втора магистърска степен по Международно публично право в Университета в Утрехт, Холандия.

Диляна Ангелова (1985) е юристка и правозащитничка. Има магистърски степени по право от Софийски университет „Св. Климент Охридски“ и по международно и европейско публично право от Erasmus University Rotterdam, Холандия. Диляна също така е завършила престижния Институт за обучение по женски човешки права 2013-2015 г., организиран от Български център за джендър изследвания.

the University for National and World Economy, Sofia, Bulgaria and holds a second MA in Public International Law from the University of Utrecht, the Netherlands.

Dilyana Angelova (1985) is a lawyer and human rights defender. She holds a MA in Law from Sofia University and MA in International and European Public Law from Erasmus University Rotterdam, the Netherlands. Dilyana has also graduated from the prestigious Women's Human Rights Training Institute 2013-2015, organized by the Bulgarian Gender Research Foundation. She has professional experience as an expert in a range of projects, studies and campaigns, dealing with issues such as trafficking in humans, women's participation in public companies' management, women in prison, gender based violence, juvenile justice, penitentiary law and policies and others. As part of the team of the Monitoring and Research Programme of the Bulgarian Helsinki Committee, Dilyana has drafted annual reviews on the situation of women's rights in Bulgaria for 2014 and 2015. Since 2014 she writes the blog www.feministcomment.wordpress.com.

Професионалният ѝ опит включва експертна работа по проекти, изследвания и кампании, свързани с трафика на хора, участието на жените в управлението на публични компании, жените в затвора, насилието, основано на пола, детското правосъдие, пенитенциарното право и политики и др. Като част от екипа на програма „Мониторинг и изследвания“ на Български хелзински комитет, през 2014 и 2015 г. Дияна подготвя годишен обзор по темата „Права на жените в България“. От 2014 г. Дияна поддържа блога www.feministcomment.wordpress.com.

Основен организатор на София куйър форум е Колектив за обществени интервенции, финансиран от Фондация „Роза Люксембург“ - Югоизточна Европа

София куйър форум 2015 е подкрепен още от: Посолството на Съединените американски щати, Национален фонд „Култура“, Наградата „Гауденц Б. Руф“

Той се осъществява в партньорство с: Национална художествена академия, Софийска градска художествена галерия - филиал галерия „Васка Емануилова“ и Център за култура и дебат „Червената къща“

Медиен партньор е онлайн изданието за човешки права „Маргиналия“ www.marginalia.bg

Екип на София куйър форум 2015

Боряна Росса и Станимир Панайотов, директори на СКФ

Владия Михайлова, кураторка на СКФ 2015

Стефан Кръстев, антрополог, организатор на дебатите по проекта „Цирк! Моето различно семейство“

Мария Делчева, сътрудничка по проекта „Цирк! Моето различно семейство“

Станислав Додов и Леа Вайсова, координатори

Стоян Дечев, сътрудник изложбен дизайн

Благодарности

Лайла Аградо, Надежда Дерменджиева, Гергана Куцева и Български фонд за жените, Светла Енчева, Ясен Згуровски, Деница Любенова и Младежка ЛГБТ организация „Действие“, Пол Найденов и Фондация „Ресурсен център - Билитис“, Радослав Стоянов

The main organizer of Sofia Queer Forum is Collective for Social Interventions, funded by Rosa Luxemburg Stiftung - Southeast Europe

Sofia Queer Forum 2015 is supported also by: Embassy of the United States in Bulgaria, National Culture Fund, Gaudenz B. Ruf Award

It is carried out in partnership with: National Academy of Art, Sofia City Art Gallery - Vaska Emanouilova Branch, and Red House Centre for Culture and Debate

Media partner is the online edition for human rights Marginalia www.marginalia.bg

Sofia Queer Forum 2015 Team

Boryana Rossa and Stanimir Panayotov, directors of Sofia Queer Forum

Vladiya Mihaylova, curator of Sofia Queer Forum 2015

Stefan Krastev, anthropologist, organizer of the debates in the project “Circus! My different family”

Mariya Delcheva, collaborator to the project “Circus! My different family”

Stanislav Dodov and Lea Vajsova, coordinators

Stoyan Dechev, exhibition design collaborator

Acknowledgements

Laila Agrado, Nadezhda Dermendzhieva, Gergana Kutseva and Bulgarian Fund for Women, Svetla Encheva, Yassen Zgurovski, Denitsa Lyubenova and LGBT Youth Organization Deystvie, Pol Naydenov and Bilitis Resource Center Foundation, Radoslav Stoyanov

**КОЛЕКТИВ ЗА
ОБЩЕСТВЕНИ
ИНТЕРВЕНЦИИ**

ROSA LUXEMBURG STIFTUNG

NATIONAL
CULTURE FUND

BULGARIA

**GAUDENZ B. RUF
AWARD**

**FOR
NEW BULGARIAN ART**

галерия
академия

The Red House
Center for Culture and Debate
Червената Къща
Център за Култура и Дебат

Васка
Емануилова
Галерия

Vaska
Emanouilova
Gallery

the_fridge

Правата на човека са решението

София куиър форум 2015: Сладък съюз

българска
първо издание

- © Кураторка и съставителка: Владия Михайлова
  - © Текстовете: Владия Михайлова, Стефан Кръстев, Боян Манчев, Сираго Циара, Светла Енчева, Олег Мавроматти, Коля Райнхарт, Боряна Росса
  - © Интервюта: Карлос Мота, Карол Радишевски
  - © Фотографии: Калин Серапионов
  - © Превод: Луиза Йорданова, Лъчезар Бояджиев
- Редакционна координация: Станимир Панайотов и Боряна Росса
- Корекции на български: Диана Попова
Корекции на английски: Анджела Родел
- © Корица, оформление и предпечат: Надежда Олег Ляхова

На първа корица: Даниела Костова, *Scrap Opera*, 2011

Тази публикация е възможна с финансовата подкрепа на Rosa Luxemburg Stiftung - Southeast Europe.

София куиър форум бе част от инициативата Нови леви перспективи, финансирана от Rosa Luxemburg Stiftung - Southeast Europe.

Това издание не е предназначено за търговски цели и неговата продажба и/или препродажба е забранена.
www.sofiaqueerforum.org

Sofia Queer Forum 2015: Sweet Union

Bulgarian
First Edition

- © Curator and editor: Vldiya Mihaylova
  - © Texts: Vldiya Mihaylova, Stefan Krastev, Boyan Manchev, Syrago Tsiara, Oleg Mavromatti, Svetla Encheva, Kolja Reinheart, Boryana Rossa
  - © Interviews: Carlos Motta, Karol Radziszewski
  - © Photographs: Kalin Serapionov
  - © Translation: Luiza Jordanova, Luchezar Boyadjiev
- Editorial coordination: Stanimir Panayotov and Boryana Rossa
- Proofreading in Bulgarian: Diana Popova
Proofreading in English: Angela Rodel
- © Cover, design and layout: Nadezhda Oleg Lyahova

On the first cover: Daniela Kostova, *Scrap Opera*, 2011

This publication has been made possible with the financial support of Rosa Luxemburg Stiftung - Southeast Europe.

Sofia Queer Forum was part of the New Left Perspectives initiative, funded by Rosa Luxemburg Stiftung - Southeast Europe.

This edition is not intended for commercial use and its sale and/or resale is prohibited.

© Колектив за обществени интервенции, София / Collective for Social Interventions, Sofia, 2016

Creative Commons

Признание-Некомерсиално-Без производни 2.5 България License / Attribution-NonCommercial-No Derivs 2.5 Bulgaria License
www.creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/2.5/bg

ISBN 978-619- 7219-12- 8, печатно издание/print edition
ISBN 978-619- 7219-13-5, pdf (download: www.novilevi.org)

novilevi@gmail.com
novilevi.org

София квиър форум е събитие, което чрез средствата на съвременното изкуство изследва пола и сексуалността като паралелни системи, през които оценяваме себе си и другите. Тези системи отдавна упражняват силно влияние върху всички аспекти на културата и обществото. Влиянието, разбира се е двустрано. Затова във фокус също е поставено и изменението на понятията „пол“ и „сексуалност“ в зависимост от социалните, политически, културни и медицински фактори, присъщи за определено време и място.

Sofia Queer Forum is an event that investigates, with the means of contemporary arts, gender and sexuality as parallel systems through which we value ourselves and the others around us. These systems have a strong influence on all aspects of culture and society. The influence is, of course, two-sided. This is why in focus here is also the changing of the concepts “gender” and “sexuality” depending on social, political, cultural and medical factors that are inherent in a given time and space.